

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра приватного права

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«ПРАВОЧИННИ НА ШКОДУ ТРЕТІМ ОСОБАМ»**
(«LEGAL TRANSACTIONS TO THE DETRIMENT OF THIRD PARTIES»)

Виконав: студент 2 року навчання
Спеціальності
081 Право

Бойчук Денис Васильович

Керівник: Федосєєва Тетяна Романівна,
кандидат юридичних наук, доцент
Рецензент Бобрик Володимир Іванович,
доктор юридичних наук, професор

Магістерська робота захищена з
оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2026 р.

Київ – 2026

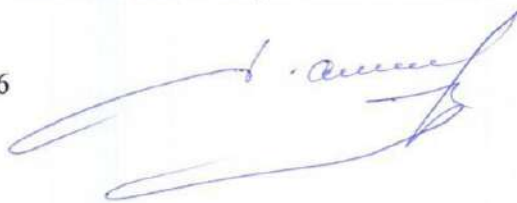
ДЕКЛАРАЦІЯ

**про дотримання академічної доброчесності та політики використання
застосунків генеративного штучного інтелекту або застосунків
з генеративним штучним інтелектом**

Я, Бойчук Денис Васильович, студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету правничих наук НаУКМА, підтверджую таке:

- ця магістерська робота на тему «*Правочини на шкоду третім особам*» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1 Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений;
- ця магістерська робота на тему «*Правочини на шкоду третім особам*» відповідає Політиці відповідального використання застосунків генеративного штучного інтелекту або застосунків з генеративним штучним інтелектом у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», зі змістом якої я ознайомлений

28.04.2026

Бойчук Д.В.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОЧИНІВ НА ШКОДУ ТРЕТІМ ОСОБАМ.....	9
1.1 Поняття та ознаки правочинів на шкоду третім особам	9
1.2 Співвідношення різновидів правочинів на шкоду третім особам	19
 РОЗДІЛ 2 ПРАВОЧИНИ НА ШКОДУ ПРИВАТНИМ ІНТЕРЕСАМ ТРЕТІХ ОСІБ.....	30
2.1 Правова характеристика позаконкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб	30
2.2 Правова характеристика конкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб	39
2.3 Наслідки вчинення правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб	48
 РОЗДІЛ 3 ПРАВОЧИНИ НА ШКОДУ ПУБЛІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ТРЕТІХ ОСІБ.....	56
3.1 Правова оцінка вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб	56
3.2 Правові наслідки вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб	65
3.3 Правова характеристика вчинення окремих правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб	70
 ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТОК № 1	109
ДОДАТОК № 2	109
ДОДАТОК № 3	133
ДОДАТОК № 4	143

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЦК України	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV
СК України	Сімейний кодекс України від 10.02.2002 року № 2947-III
КУзПБ	Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII
ВС	Верховний Суд
КЦС ВС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
ОП КГС ВС	Об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини

ВСТУП

Кожна людина діє для того, аби досягати в житті певного блага – суспільного, духовного, морального, соціального чи матеріального. У пошуку задоволення людських потреб право відіграє вирішальну роль, оскільки з огляду на його людиноцентричну природу, таке задоволення є його основним завданням та ідеєю. Приватне право як його підсистема забезпечує кожного рівними можливостями вступати в майнові та особисті немайнові відносини, зокрема укладати правочини, здійснювати інші цивільні права та обов'язки з метою досягнення насамперед приватних цілей окремих осіб. В деяких випадках, переслідуючи мету задоволення власних приватних інтересів, учасники суспільних відносин можуть діяти на шкоду іншим суб'єктам, використовувати свої права "на зло", досягати свої цілі через порушення прав та інтересів інших осіб. Прикладом поведінки на шкоду третім особам є фrawdаторні правочини – дії з наміром заподіяння шкоди іншим суб'єктам, які здатні підірвати баланс правового регулювання.

Зберігаючи свій вектор на задоволення потреб та захист людини, правова система повинна напрацювати певні інструменти, які б могли запобігти такій недобросовісній поведінці, захистити публічні та приватні інтереси осіб від можливих посягань, а у випадку, якщо посягання все ж відбулось, запропонувати шляхи повернення порушених прав та інтересів осіб до попереднього становища. На сьогодні українська судова практика вже зіткнулась з правочинами на шкоду та продовжує напрацьовувати шляхи правового реагування на них. Намагається наздогнати судові тенденції і законодавець: в актуальних пропозиціях щодо рекодифікації приватного права запропоновано нормативно закріпити поняття фrawdаторних правочинів. Водночас єдиного розуміння щодо природи та меж застосування концепції фrawdаторності досі не існує. Потреба у формуванні єдиного підходу до проблематики правочинів на шкоду, зокрема для якісного реформування законодавства та забезпечення єдності судової практики в цій частині, вказує на *актуальність, наукове та практичне значення* обраної теми.

У ході огляду літератури за обраним напрямом виявлено, що питання правочинів на шкоду було предметом дослідження як українських, так й іноземних представників правової доктрини. Ця проблематика досліджувалась у наукових працях О. Беяневич [84], Л. Білецької [22], В. Бовкуна [77], А. Бугрика [12], Г. Гофельд [13; 31], Л. Грабован [88], А. Ділігул [11], М. Дубіної [12], І. Дзери [25], О. Єфімова [24], К. Іванової, [20] В. Крата [3], Д. Калюти [11], А. Литвина [12], О. Надієнко [26], І. Ольшевського. [19], Б. Полякова, Р. Полякова [4] П. Пригузи [36], С. Райчевої [82], П. Ципляка, [87], Лі Ісінь [10], Д. Г. Карлсона [9], Кеннет К. Кеттерін [7], Ентоні Дж. Кордато [5], Марка С. Цукерберга [8] та інших. Водночас, зазначені автори приділили недостатню увагу питанням співвідношення різновидів фраздаторних правочинів, особливостей правової оцінки правочинів на шкоду приватним та публічним інтересам третіх осіб, специфіки конкурсного та позаконкурсного оспорювання таких правочинів та ознак, які беруть до уваги суди при їх оцінці у різних провадженнях. Це підтверджує потребу додаткового дослідження цих питань.

Об'єктом цього дослідження є сукупність приватно-правових та окремих публічно-правових відносин, пов'язаних з вчиненням правочинів на шкоду третім особам.

Предметом цього дослідження є правочини на шкоду третім особам.

Метою роботи є дослідження правового змісту правочинів на шкоду третім особам. Для досягнення мети дослідження були поставлені такі завдання:

- визначити поняття та ознаки правочинів на шкоду третім особам та їх практичний вплив на правову оцінку таких правочинів;
- дослідити співвідношення різновидів фраздаторних правочинів;
- пояснити особливості позаконкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб;
- проаналізувати особливості конкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб;

- встановити правові наслідки вчинення правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб;
- дослідити правочини на шкоду публічним інтересам третіх осіб, серед іншого, в аспекті можливості застосування до таких правочинів концепції публічної фраздаторності;
- визначити правові наслідки вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб у приватно-правовому та публічно-правовому аспектах;
- проаналізувати особливості окремих випадків оспорування правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб.

Під час виконання цієї роботи застосовано комплекс методів правового дослідження, які складають *методологічну основу* цієї роботи.

Оснору роботи складає дослідження правочинів на шкоду третім особам крізь призму принципів справедливості, добросовісності та домірності, що обумовило необхідність застосування *аксіологічного методу*. Ціннісний підхід дослідження покликаний надати адекватну оцінку правочинам на шкоду у світлі їх відповідності принципам приватного права. Застосування *порівняльно-правового методу* спрямоване на порівняння особливостей конкурсного і позаконкурсного оспорування фраздаторних правочинів, специфіки правочинів на шкоду приватним та публічним інтересам. Під час аналізу і інтерпретації нормативно-правових норм та судової практики використовувалися *аналітичний, функціональний та герменевтичний методи*. *Історико-правовий метод* застосований з метою дослідження правових підходів суб'єкта правозастосування до правової кваліфікації правочинів на шкоду кредитору на різних етапах розвитку цієї правової концепції, зокрема в межах української правової системи на прикладі еволюції практики Верховного Суду. *Формально-юридичний та системний методи* покликані встановити зміст поняття правочинів на шкоду третім особам шляхом аналізу релевантних норм українського законодавства, встановлення системного зв'язку актуальних норм для предмета дослідження.

Окремі результати проведеного дослідження були апробовані, зокрема:

- на Круглому столі кафедри приватного права факультету правничих наук Національного університету "Києво-Могилянська академія" "Захист прав та інтересів особи в умовах реформування приватного права в Україні" (Київ, 2026) були презентовані тези на тему "Правочини на шкоду публічним інтересам: перспективи рекодифікації" (збірник праць готується до друку) (див. джерело № 28);
- у Всеукраїнському професійному юридичному виданні "Юридична газета" опубліковано статтю на тему "Фраудаторні правочини в банкрутстві: які засоби мають кредитори для протидії шахрайству боржника?" (див. джерело № 83).

Емпіричною базою цього дослідження є національна судова практика ВС, судів нижчих інстанцій, вибрані рішення судів окремих іноземних юрисдикцій (Австралія, Польща).

Структура магістерської роботи відповідає меті і завданню дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на вісім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОЧИНІВ НА ШКОДУ ТРЕТІМ ОСОБАМ

1.1 Поняття та ознаки правочинів на шкоду третім особам

Кожна система приватного права ґрунтується на постійній взаємодії рівних суб'єктів, які вступають у правові відносини для досягнення певних позитивних результатів. Свобода вступу в правові відносини, зокрема шляхом укладення правочинів, є ідеєю усього приватного права – у цій частині кожен має право діяти на власний достатньо широкий розсуд. Втім, така свобода не є абсолютною.

Ст. 3 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року № 435-IV [1] серед основних засад цивільного законодавства визначає добросовісність, водночас у ст. 13 цього ж кодексу констатовано недопустимість дій з наміром заподіяти шкоду іншій особі чи інші форми зловживання правом. Ці принципи приватного права у жодному разі не потрібно сприймати як декларативні положення, вони є стандартом належної поведінки у цивільному обороті, недотримання якого має негативні наслідки як для суб'єктів, які його порушують, так і для дій, які їм не відповідають.

Предмет дослідження цієї наукової роботи має безпосередній зв'язок з описаними принципами, оскільки добросовісність та заборона зловживання правом є "лакмусовими папірцями" для критичної оцінки здійснення особою власних цивільних прав та обов'язків при укладенні правочинів і подальшої імовірної кваліфікації таких правочинів як фраздаторних, себто вчинених на шкоду [2].

Застосування вказаних принципів для оцінки фраздаторних правочинів та подібних конструкцій відбувалось протягом тривалого історичного періоду. Виявлення правочинів на шкоду бере свій початок ще з римського приватного права. В. Крат констатує, що

"у різні періоди розвитку цієї конструкції кредитори могли вимагати застосування таких заходів, як: *interdictum fraudatorium*, *actio Pauliana*, *restitutio in integrum ob fraudem*. *Actio*

Pauliana пред'являвся одночасно до боржника і його контрагентів, з якими він укладав відповідні договори. Якщо контрагенти діяли недобросовісно, вони зобов'язувалися до відшкодування всієї завданої кредиторам шкоди. Добросовісні контрагенти та після спливу одного року – будь-які відшкодовували кредиторам шкоду лише в розмірі отриманого від боржника, якщо відчуження відбувалося за безоплатною підставою." [3, с. 322-323].

На інший аспект звертають увагу Б. Поляков та Р. Поляков, зокрема наголошують, що

"перш за все *interdictum fraudatorium* та *actio Pauliana* мають кримінальний характер або кримінальну складову. Тобто дії боржника мають злісну форму вини та високий ступінь суспільної небезпеки, що проявляється у значній сумі виведеного з-під дій вимог кредиторів майна боржника. *Actio in factum* також мав місце в конкурсному процесі, але застосовувався у випадку неможливості або складності в доведенні факту недобросовісної поведінки боржника. Це, умовно кажучи, *interdictum fraudatorium* та *actio Pauliana*, але в її «полегшеному» стані, зокрема в іншій формі вини. Іншими словами, *actio in factum* мало місце у випадку, коли недобросовісність дій боржника була сумнівною та застосовувалася через відсутність добросовісності набувача або її спірність" [4, с. 176].

Описані концепції римського приватного права були розвинені і межах Середньовічних правових систем. До прикладу, право запобігання правочинам на шкоду досить ефективно застосовувалось у Середньовічній Британії. Так, для протидії недобросовісній поведінці боржника у 1571 році ухвалено Статут про шахрайські операції з майном (так званий, "*The Statue of 13 Elisabeth*"). Аналізуючи положення статуту, Ентоні Дж Кордато вказав, що згідно із цим актом відчуження феодальних володінь, дарунки, гранти тощо, які вчинені з метою зловмисності, шахрайства, змови з метою перешкоджання або обману кредиторів та інших осіб ... (є) явно і повністю недійсними [5].

Примітно, що положення цього статуту досі згадуються у судовій практиці окремих юрисдикцій. До прикладу, у рішенні Федерального суду Австралії у справі Уповноваженого з питань оподаткування проти Парр (2022) вказано, що положення *The Statue of 13 Elisabeth* де-факто відтворені у чинному австралійському законодавстві; на підставі цих норм суд дійшов до висновку про недійсність угод з передачі майна у вигляді "подарунка з любові" ("*gift of love*" – відчуження майна за номінальною вартістю членам сім'ї), оскільки ці угоди вчинені з метою ухилення від податкових обов'язків [5; 6].

Слушною є позиція Кеннет К. Кеттерін, яка зазначає, що "мало які правові доктрини є більш фундаментальними, ніж та, яку традиційно називають

"шахрайським відчуженням" – доктрина, яка, *незалежно від назви* (курсив наш – Д. Б.), визначає межі права боржника розпоряджатися своїм майном по відношенню до своїх кредиторів" [7, с. 778].

Описане вказує на те, що доктрина фраздаторних правочинів у її різних формах існувала довгий період історії приватного права. Окремі історичні ознаки мають прояв і в сучасному варіанті фраздаторності.

Наприклад, М. С. Цукерберг визначає фраздаторний правочин (fraudulent transfer) "як порушення прав кредитора на реалізацію наявних активів боржника" [8, с. 2]. Д. Г. Карлсон вказує, що

"користь права про фраздаторні правочини (fraudulent transfer law) проявляється тоді, коли кредитор під час звернення стягнення на майно боржника не знаходить його активів. У цей момент право про фраздаторні правочини дозволяє звернути стягнення на майно третіх осіб, яке колись належало боржнику та не було заставлене у зв'язку з зобов'язанням перед цим кредитором" [9, с. 3].

І. Лі демонструє інший важливий аспект правочинів на шкоду. Вона вказує, що правочини на шкоду діляться на правочини з істотною фраздаторністю, у яких можна встановити ознаки злісного наміру боржника на шахрайство, та правочини з ймовірною фраздаторністю, де наявність злісного наміру не має правового значення для встановлення його шахрайського змісту, що забезпечує кредиторів більш комплексним захистом їхніх прав [10, с. 313]. Схожий підхід реалізовано і в українському законодавстві в контексті розмежування конкурсного та позаконкурсного оспорювання фраздаторних правочинів, про що детальніше у розділі 2.

У межах української правової доктрини та української практичної юридичної діяльності поняття правочинів на шкоду та фраздаторних правочинів в цілому можна назвати досить молодим [2]. Станом на сьогодні українська доктрина вже запропонувала низку визначень правочинів на шкоду, які загалом відповідають їх іноземному розумінню.

Так, В. Крат зазначає, що "Fraus creditorum (з лат. – на шкоду кредиторам) – це вчинення боржником правочинів, спрямованих на зменшення його майна з метою приховати його від звернення стягнення кредиторів" [3, с. 322]. А. Дідігул та Д. Калюта визначають фраздаторні правочини як окремий вид правочинів,

який укладається шляхом зловживання особою своїми правами та явно суперечить принципу справедливості, добросовісності та розумності [11, с. 229]. А. Бугрик, М. Дубіна, А. Литвин стверджують, що "франдаторний правочин – це правочин, вчинений боржником на шкоду кредитору у період настання зобов'язання із погашення заборгованості, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним" [12, с. 133].

Більш широкий підхід демонструє Г. Гофельд, яка вважає, що

"франдаторний правочин доцільно розуміти як дію боржника або сторони правовідношення, що існує станом на момент вчинення чи має високу ймовірність стати стороною правовідношення, яка може виражатись як активною, так і пасивною правовою поведінкою, спрямованою на ненастання небажаних для боржника або особи (ймовірної сторони правовідношення) наслідків, або уникнення від цивільної відповідальності, або ненастання небажаного цивільного стану, або набуття блага в недобросовісний спосіб" [13, с. 21].

Як бачимо, частина представників української доктрини здебільшого акцентують увагу на тому, що франдаторні правочини – це правочини на шкоду кредитору в його вузькому розумінні як сторони зобов'язання, іншим учасником якого є учасник франдаторного правочину [2]. Водночас деякі з них займають позицію більш широкого підходу, який вказує на можливість вчинення правочину на шкоду не лише боржником як учасником зобов'язання, а в цілому стороною будь-яких правовідносин. Останній підхід, на наш погляд, краще відповідає сучасній практиці та значенню франдаторності з огляду на таке.

У актуальному правозастосуванні трапляються випадки, коли правочин вчиняється на шкоду суб'єктам, які не перебувають у класичних зобов'язальних відносинах зі сторонами правочину на шкоду. Як приклад, у випадках приховання майна від представників публічної влади задля уникнення виконання публічних обов'язків, зокрема у податковій, санкційній чи кримінально-правовій сферах, шкода заподіюється не кредитору у його нормативному розумінні, а державі, яка репрезентує суспільний інтерес.

В окремих випадках здатність заподіяння шкоди правочином має прояв не лише в прихованні власних активів, але й у створенні франдаторним правочином необґрунтованих обов'язків третіх сторін, наприклад, у випадку укладення

фіктивних правочинів для формування безпідставного податкового кредиту з податку на додану вартість.

У кожному з окреслених випадків метою вчинення правочинів є заподіяння шкоди. Відтак, виключення таких правочинів з кола фraudаторних з огляду на семантичне значення останніх вважаємо не зовсім доцільним та передчасним, оскільки механізм вчинення таких правочинів аналогічно пов'язаний з недобросовісністю, обманом та заподіянням шкоди окремому суб'єкту. [2]

Враховуючи викладене та підсумовуючи доктринальне розуміння правочинів на шкоду, пропонуємо власне доопрацьоване визначення цього поняття, яке відповідає широкому підходу: правочин на шкоду (фraudаторний правочин) – *це недобросовісна та / або нерозумна винна дія особи, спрямована на відчуження належних їй майнових прав або на інші форми ускладнення виконання її обов'язків перед третіми особами, а також дії, наміром яких є інші форми заподіяння шкоди окремим суб'єктам* [2].

Донедавна в українському законодавстві поняття фraudаторного правочину не згадувалось. Після внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII [14], які набрали чинності 01.01.2025, це поняття зазнало законодавчого закріплення, зокрема, відповідно до кодексу до заінтересованих осіб стосовно боржника віднесено сторону фraudаторного правочину, вчиненого боржником. Примітно, що нормативного визначення вказаного поняття, а отже й ознак, які дозволяють його застосовувати законодавець не закріпив, що змушує аналізувати цю концепцію крізь призму національної судової практики [2].

Українська судова влада в лиці ВС зробила найбільш масштабний вклад у розвиток поняття та ознак правочинів на шкоду в українській правовій системі. Перший системний крок до кристалізації ознак фraudаторних правочинів зробила ВП ВС у постанові від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц. ВП ВС вказала на таке:

- 1) "цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку) про стягнення коштів, що набрало

законної сили"; 2) "правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом"; 3) "позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України" [15].

У цьому висновку ВС сприймає правочин на шкоду третім особам як формально правомірний правочин – той, який хоча й прямо не порушує правових норм, проте є їх неадекватним відтворенням, себто зловживанням правом. Разом із цим, він прив'язує кваліфікацію правочину як такого, що вчинений на шкоду кредитору, до однієї з підстав недійсності правочинів, зокрема до ст. 228 чи 234 ЦК України, які за власним змістом можуть вважатись імперативними нормами, яких повинен дотримуватись учасник цивільно-правових відносин (так званий, "негативний" обов'язок утримання від конкретних дій). [2]

Ознаки фраздаторних правочинів описані також у іншій позиції ВП ВС у постанові від 18.12.2024 у справі № 916/379/23. ВП ВС ствердила таке:

1) *"намір заподіяти зло (курсив наш – Д. Б.) є неодмінним і єдиним надійним критерієм шикани (зловживання правом)"; 2) "у силу гнучкості та різноманіття цивільних правовідносин вичерпний та закритий перелік обставин (курсив наш – Д. Б.), за яких той чи інший правочин слід вважати фраздаторним, відсутній"; 3) "Остаточну кваліфікацію певного правочину як фраздаторного повинен здійснювати суд в кожній конкретній справі виходячи із встановлених обставин"* [16].

Орієнтовний перелік таких обставин, які свідчать про фраздаторність, нагадав КЦС ВС у постанові від 05.02.2025 у справі № 757/52379/21-ц, "до таких обставин, зокрема, відноситься: момент укладення договору (...); контрагент з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (...); ціна (ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника (...)" [17].

Підсумовуючи викладене у правозастосовчій практиці та співставляючи це з запропонованим нами визначенням поняття правочинів на шкоду, до загальних ознак фраздаторного правочину відносимо такі: 1) його укладення, за загальним правилом, є *недобросовісною або нерозумною дією* (допускається, що у виключних випадках критерій недобросовісності не є визначальним для доведення фраздаторності у зв'язку із особливостями контексту, у якому такий

правочин оскаржується – дет. у підрозділі 2.2 цієї роботи); 2) його наслідком є *відчуження належних боржнику майнових прав, ускладнення виконання його обов'язків* чи інші форми заподіяння шкоди окремим суб'єктам; 3) цей наслідок охоплений *виною* (частіше – умислом, рідше – недбалістю) обох сторін; 4) такий правочин може *безпосередньо не відповідати імперативним нормам законодавства* або бути *формально правомірною дією, яка містить ознаки зловживання правом* [2].

Окремі з вказаних ознак потребують певних застережень. На рівні національної судової практики недобросовісність визнається основним критерієм розмежування правомірних правочинів та правочинів, які вчиняються на шкоду третім особам. Поряд із цим, застосування цієї конструкції та оцінка дій осіб за цим критерієм може відрізнитись від особливостей конкретного провадження.

У конкурсному оспорюванні фраздаторних правочинів основою для кваліфікації є насамперед ознаки, встановлені ст. 42 КУЗПБ. У таких справах дотримання бодай однієї з визначених ознак є підставою для недійсності таких правочинів, при цьому вони не завжди вказують на недобросовісність безпосередньо – в одних випадках недобросовісність сторін з урахуванням обставин справи презюмується, у інших суд вказує більшою мірою не на недобросовісність сторін, а на нерозумність вчинених ними дій. Аналіз ст. 42 КУЗПБ показує, що у цій нормі втілюється не лише принцип добросовісності, але й принцип розумності, який покладає на учасників правових відносин обов'язок діяти виважено, розсудливо і з розумною обачністю щодо власного фінансового стану. Деякі з підстав недійсності фраздаторних правочинів в банкрутстві покликані убезпечити кредиторів не лише від відверто шахрайських дій боржника, але й від його недбалого корпоративного фінансового управління, яке привело до неплатоспроможності. Вказане обумовило потребу в зазначенні "нерозумності", як однієї з альтернативних ознак фраздаторних правочинів.

Тим не менш, у межах позаконкурсного оспорювання правочинів недобросовісність залишається обов'язковою ознакою фраздаторності. Слід

звернути увагу також на те, що принцип добросовісності також частково вступає в конфронтацію з іншою засадою цивільного права – свободою договору [2]. П. Бітюк стверджує, що "виконуючи функцію корекції поведінки сторін, добросовісність одночасно й обмежує свободу договору, а радше навіть не обмежує, а допомагає "свободі" рухатись по необхідній праву та суспільству траєкторії, що, у свою чергу, сприяє підтриманню стабільності господарського обороту (вважаємо, що вказану тезу авторки можна застосувати не лише до суб'єктів господарювання, а і до інших учасників цивільно-правових (приватно-правових) відносин – Д. Б.)" [18].

Це ми можемо пояснити насамперед тим, що принцип свободи правочину не можна вважати абсолютним, його застосування не може бути свавільним і повинне корелюватись з іншими принципами права. Водночас правова система має напрацювати критерії і межі свободи у вчиненні таких правочинів, щоб забезпечити, з одного боку, орієнтири для національних судів у контексті оцінки правочинів як фраздаторних, а з іншого – можливість для учасників цивільних правовідносин формувати розуміння змісту власних юридично значущих дій. [2]

Формування таких критеріїв стосовно фраздаторних правочинів у судовій практиці вважаємо таким, що відповідає принципу юридичної визначеності, оскільки саме на суди покладено завдання здійснювати динамічне тлумачення норм права, натомість фіксування чітких критеріїв на нормативному рівні створювало б загрозу для гнучкості правозастосування і могло б призводити до несправедливого вирішення конкретних спорів. [2].

Суттєве значення для встановлення фраздаторності правочину має вина його сторін та наслідок у вигляді шкоди третім особам. І. Ольшевський наголошує, що "визначальним при розгляді спору про визнання правочину, таким що містить ознаки фраздаторного, є встановлення умислу сторін правочину завдати шкоди іншій стороні цивільних правовідносин (кредитору)" [19, с. 110]. К. Іванова вказує, що

"мета фраздаторного правочину – завдати шкоди інтересам кредиторів, їх майновим правам. (...) Між тим якщо шкода, як результат дій боржника, не спричинить шкоди кредиторів, навряд чи правильним є ставити питання про фраздаторність будь-якого

правочину, укладеного в певний проміжок часу, оскільки якщо немає негативних наслідків, то для боржника він все одно залишається правочином, але ніяк не фраздаторним" [20, с. 145].

Слід погодитись з позицією про те, що наявність негативного наслідку для третьої особи є обов'язковою ознакою правочину на шкоду, позаяк саме порушення прав третьої особи є фактичною підставою її потенційних позовних вимог. Щодо умислу на заподіяння шкоди існують певні застереження, які вкотре пов'язані з фраздаторністю у банкрутстві. У зв'язку з особливостями конкурсного оспорювання фраздаторних правочинів, які розглянемо у підрозділі 2.2, суди не завжди повинні встановлювати наявність умислу на заподіяння шкоди усіх учасників потенційного фраздаторного правочину, достатньо вказати на одну з умов, визначених ст. 42 КУзПБ, та встановити недбале ставлення боржника до цього правочину.

Дискусійним залишається питання про необхідність доведення умислу на заподіяння шкоди контрагентом за фраздаторним правочином. З одного боку, якщо контрагент за фраздаторним правочином не усвідомлює завданої таким правочином "шкоди", визнання недійсним такого договору порушувало би баланс інтересів первинного кредитора та кредитора за "фраздаторним" правочином як добросовісного набувача. З іншого боку, покладення на первинного кредитора повноцінного тягара доказування наявності умислу (вини) в обох сторін правочину на його шкоду було б надмірним заходом та очевидно не вповні б відповідало завданню цивільно-правового регулювання. [2]

На наш погляд, ознака єдиного умислу сторін рівноцінно притаманна усім різновидам фраздаторних правочинів. Тягар доказування у такому випадку розподіляється так. На позивача покладається обов'язок довести об'єктивні (видимі) обставини, які можуть свідчити про фраздаторність. У випадку їх доведення, умисел обох сторін презюмується і обов'язок його спростування покладається на сторін правочину. [2]

Проаналізовані позиції наштовхують нас на такі висновки. По-перше, реальний намір заподіяти зло переважно є обов'язковою ознакою фраздаторного правочину, у позаконкурсному оспорюванні відсутність такого наміру

(неможливість його встановлення у ході судового розгляду) виключає кваліфікацію правочину як фраздаторного навіть за умови негативного впливу на вигоду чи інтереси третіх осіб. По-друге, такий намір особи має вияв у конкретних обставинах вчинення правочину (момент його вчинення, особа контрагента, майновий стан боржника після виконання правочину), себто виражений в об'єктивній формі [2]. По-третє, у межах конкурсного оспорювання фраздаторних правочинів наявність наміру на заподіяння шкоди не є обов'язковою ознакою для їх недійсності, що буде проаналізовано більш детально в наступних частинах нашої роботи.

Окрім цього, при встановленні ознак фраздаторного правочину в позаконкурсному оспорюванні слід також враховувати дві презумпції – правомірності правочинів та добросовісності [2].

Так, ст. 204 ЦК України встановлює, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним. Презумпцію добросовісності пояснює О. Шутенко – "ця презумпція полягає в тому, що поведінка людини є добросовісною і розумною, доки протилежне не буде встановлено судом" [21].

Обидва описані феномени застосовні і при кваліфікації фраздаторних правочинів. Наслідком застосування вказаних презумпцій у позаконкурсному оспорюванні повинні бути такі висновки: 1) добросовісність правочину презюмується – відтак будь-яке втручання в правочин на підставі сумнівів у його добросовісності повинно бути належним чином аргументованим та вмотивованим; 2) зазначене вимагає від суду у власних рішеннях наводити детальне обґрунтування недобросовісності з огляду на доводи та спростування сторін окремого спору; 3) тягар доказування у спорах про недійсність фраздаторних правочинів розподіляється – позивач (особа, якій заподіяно шкоду) має довести наявність об'єктивної сторони (зовнішнього вияву) фраздаторного правочину, відповідачі (сторони правочину) ж у свою чергу мають спростувати наявність суб'єктивної сторони (внутрішніх намірів сторін); 4) при кваліфікації фраздаторного правочину суд і сторони мають покладатись

на його об'єктивні критерії / ознаки, які мають вияв в конкретних обставинах вчинення правочину. [2]

1.2 Співвідношення різновидів правочинів на шкоду третім особам

Важливе значення для формування практики застосування конструкції правочинів на шкоду третім особам має вибір підстави, яка б вказувала на недійсність таких юридичних дій. Наразі практика застосування норм про фраздаторні правочини продовжує еволюціонувати, однак вже на сьогодні можна стверджувати про неоднорідність концепції фраздаторних правочинів та наявність їх різновидів, кожен з яких має певні особливості у контексті правової оцінки.

Дискусійним залишається питання щодо підстав для виокремлення в окремий різновид фраздаторних правочинів тих, які суперечать засадам добросовісності та заборони зловживання правом. У вже згаданій вище постанові ВП ВС від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц була спроба сформувати підхід, згідно з яким кожен фраздаторний правочин для недійсності мав відповідати двом кумулятивним критеріям: 1) порушення принципу добросовісності та заборони зловживання правом; 2) невідповідність окремій статті про недійсність правочинів, зокрема статтям 228 ЦК України та 234 ЦК України. За цим підходом правочини, які суперечать засадам добросовісності та заборони зловживання правом не є окремим різновидом фраздаторних правочинів. Вважаємо, що ця позиція містить певні суперечності.

Як зазначає Л. Білецька при аналізі вказаної позиції, "задумка суду була такою, щоб кваліфікувати фраздаторність, поєднуючи загальну норму ЦК про недопустимість зловживання правом зі спеціальною нормою, яка передбачала недійсність правочину (*принцип подвійної кваліфікації (курсив наш – Д. Б.)*)" [22].

На наш погляд, такий підхід можна сприймати двояко. З одного боку, ВП ВС намагалась під час розвитку нової концепції не знівелювати принцип правової визначеності [2]. У цьому аспекті доречно звернути увагу на позицію ЄСПЛ у

справі *Ukrkava, TOV v. Ukraine* (рішення від 06.02.2025), відповідно до якої судовий активізм не може підривати правову стабільність шляхом прийняття національними судами рішень, які прямо суперечать формулюванням національного законодавства [23]. Принцип подвійної кваліфікації – це спроба вкласти фразеологізм у нормативно визначені підстави для недійсності [2].

З іншого боку, ст. 234 та ст. 228 ЦК України хоч і покривають частину правочинів вчинених на шкоду, проте не можуть бути застосовані у всіх випадках такої недобросовісної поведінки. Зміст правочинів на шкоду в окремих випадках пов'язаний, як вже зазначалось вище, з формально правомірною діяльністю – зовнішній вияв правочину та його поверхневий аналіз на перший погляд не свідчить про його неправомірність, однак розумна оцінка внутрішніх інтенцій сторін правочину показує його зловмисний характер. Заздалегідь передбачити форму такого зловживання правом та, ба більше, пристосувати її до вже наявних "складів" недійсності видається малоймовірним. [2]

Обмеження суду в праві визнати недійсним правочин, який формально хоч і не підпадає під жодну із встановлених ЦК України підстав для недійсності, проте є очевидно недобросовісним та суперечить загальним засадам цивільного законодавства, не узгоджувалося б з метою цивільно-правового регулювання та із завданнями цивільного чи господарського судочинства. Відтак, такі ситуації потребують більш гнучкого підходу, до якого ВС таки дійшов еволюційним шляхом: на сьогодні практика допускає визнання недійсним правочину виключно через порушення принципів добросовісності та заборони зловживання правом. [2]

Ця практика вказує на наявність щонайменше трьох різновидів правочинів на шкоду:

- такі, що вчинені всупереч принципу добросовісності (п. 6 ст. 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (ч. 3 ст. 13 ЦК України);
- фіктивні (ст. 234 ЦК України);

- такі, що порушують публічний порядок, вчинені з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, його моральним засадам (ст. 228 ЦК України).

В українській доктрині такий підхід сприймається неоднозначно. О. Єфімов дійшов висновку про те, що порушення загальних засад цивільного судочинства та / або вихід за межі цивільних прав стороною правочину є самостійною підставою для визнання його недійсним, оскільки принципи права мають загальнообов'язковий характер [24]. Доповнює вказану позицію думка К. Іванової, яка вважає, що

"хоча ЦК України і проголошує свободу договору як загальну засаду цивільного законодавства, реалізація цієї правової можливості має відбуватись крізь призму добросовісності поведінки боржника та неприпустимості зловживання ним правом (...) такі поняття як "фraudаторний позов" і "фraudаторні правочини" не можуть претендувати на те, щоб стати нормативно-правовими термінами сучасного законодавства [20, с. 146].

Протилежну позицію займає І. Дзера, яка вказує, що незважаючи на існування принципів добросовісності, розумності та неприпустимості зловживання правом (...) має бути чітка підстава для недійсності правочину, вчиненого боржником, адже суд не може ухвалювати рішення, ґрунтуючись на здогадках, що можливо боржник мав такий намір [25, с. 163]. З цією позицією погоджується й О. Надієнко та стверджує, що

"судовий підхід до вирішення проблеми fraudаторних правочинів не є панацеєю. Враховуючи те, що Україна є країною романо-германської правової сім'ї, необхідним є створення належної законодавчої бази, яка врегулює відповідні суспільні відносини на рівні спеціальних норм, а не загальних засад цивільного законодавства, на які посилаються суди у вирішенні даної категорії справ" [26, с. 238].

На наше переконання, вирішення описаної проблеми має базуватись на пошуку певної збалансованої "золотої середини".

Підхід щодо неприпустимості покладення в основу недійсності правочину порушення загальних засад приватного права загалом не можна вважати вповні ефективним з огляду на непередбачуваність форм недобросовісної поведінки. Слід зауважити, що вчинення боржником формально правомірного правочину на шкоду третім особам взагалі не може породжувати в боржника будь-яких *легітимних* очікувань (про захист яких стверджується у справі *Ukrkava, TOV v.*

Ukraine) щодо дійсності такого правочину, оскільки така дія є недобросовісною, а отже і за будь-яких обставин не може толеруватись національними судами, оскільки не відповідає духу цивільного законодавства. [2]

Сучасна практика демонструє ексклюзивне реагування судової влади на випадки, коли законодавство про недійсність правочинів не дає повної відповіді на виклики правозастосування.

А втім, варто не погодитись з позицією про те, що концепція фrawdаторних правочинів не підлягає нормативному закріпленню. З огляду на особливості нашої правової системи, закріплення такої підстави для недійсності з вказівкою її обов'язкових та суттєвих рис відповідало б критерію якості юридичної техніки. Принагідно слід зазначити, що в межах сучасного процесу рекодифікації приватного права є пропозиція закріпити фrawdаторні правочини в окремій статті, яка б могла включати також таку підставу. Так, згідно з проєктом оновленого Цивільного кодексу України (законопроект № 15150 від 09.04.2026) [27] пропонується ввести поняття фrawdаторного договору – договору, що його уклав боржник всупереч інтересам кредитора. Не заперечуючи проти наміру ініціаторів законодавчо закріпити цю концепцію для позаконкурсного оспорування, слід зазначити, що запропонована норма має низку недоліків.

Пропонована норма вказує на недійсність усіх правочинів, що суперечать інтересам кредитора, не залежно від наміру сторони заподіяти шкоду, що не враховує ознак фrawdаторності, наразі розроблених на рівні судової практики. У цій частині пропонується доповнити норму такими ознаками, як наявність наміру сторін фrawdаторного правочину на заподіяння шкоди, їх недобросовісність, заподіяння шкоди інтересам не лише кредиторів, але й інших осіб, які не пов'язані з сторонами правочину зобов'язальними відносинами [28]¹.

Неоднакові підходи також спостерігаються в аспекті розуміння співвідношення фrawdаторних та фіктивних правочинів.

¹ Збірник праць готується до друку.

Відповідно до ч. 1 ст. 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено *без наміру створення правових наслідків*, які обумовлювалися цим правочином.

У постанові КГС ВС від 24.11.2021 у справі № 905/2030/19 встановлено:

1) "фіктивний правочин, *на відміну від фродакторного (курсив наш – Д. Б.)*, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, в свою чергу, унеможлиблює виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує; 2) "Оскільки на підставі фіктивного правочину відсутня можливість передачі майна, *restitutio in integrum* виключається юридичною конструкцією фіктивного правочину"; 3) "Якщо ж буде встановлено, що така передача *de facto* відбулася, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний, і тому норма статті 234 ЦК України не підлягає застосуванню, адже фіктивний правочин *de jure* не породжує будь-яких правових наслідків" [29].

Щодо цих висновків є застереження. Видається незрозумілим, чому КГС ВС у даному випадку протиставив фродакторність та фіктивність правочину. За своєю правовою природою фіктивний правочин може вчинятись з наміром заподіяти шкоду третій особі, зокрема в частині створення перешкод для погашення боргових зобов'язань сторони фіктивного правочину перед сторонніми кредиторами. У такому випадку правочин є одночасно і фродакторним, і фіктивним, тобто таким, що не спрямований на настання *реальних* правових наслідків, а лише імітує їх. За фіктивним правочином боржник хоч і не здійснює реальне переміщення активів, проте саме існування між боржником і його контрагентом договірної правовідносини створює перешкоди у зверненні стягнення на майно боржника. У випадку, коли трансфер майна боржника відбувся, але, водночас, інші обставини вчинення правочину свідчать про недобросовісність сторін договору, такий правочин визнається фродакторним на підставі загальних засад цивільного законодавства. [2]

Грунтовна позиція щодо співвідношення понять фродакторного та фіктивного правочину сформована ВП ВС у постанові від 04.02.2026 у справі № 910/6654/24. Згідно з нею фіктивний правочин і фродакторний поєднує невідповідність принципу добросовісності, проте не кожен фіктивний правочин є фродакторним, як і не кожен фродакторний правочин є фіктивним [30]. ВП ВС нагадала, що практика Верховного Суду допускає кваліфікацію фродакторного правочину в позаконкурсному оспоруванні як фіктивного (стаття 234 ЦК України) чи такого, що вчинений усупереч принципу добросовісності та

недопустимості зловживання правом (статті 3, 13 ЦК України), тим не менш одночасна кваліфікація цих правочинів за обома вказаними обставинами не допускається, кожна із вказаних підстав окремо є достатньою підставою для недійсності правочину [30].

У світлі цієї позиції видається спірною позиція Г. Гофельд, яка вважає, що "франдаторний правочин є видом фіктивного правочину та за своєю логікою повинен породжувати такі ж самі правові наслідки, що й фіктивний правочин" [31, с. 85]. Із Г. Гофельд ми погодитись не можемо, оскільки за змістом франдаторні правочини є ширшим поняттям, зокрема до них включено випадки, коли правочин є виконаним, реальний рух активів відбувся, що відповідно до позиції ВС та міркувань самої авторки виключає можливість його кваліфікації як фіктивного, а отже і спростовує можливість запропонованого родово-видового зв'язку [2]. Водночас, як було встановлено вище, фіктивний правочин за певних обставин може вважатись різновидом франдаторного правочину, попри це підстав для змішування цих категорій чи змінення запропонованого зв'язку ми не вбачаємо.

У постанові ККС ВС від 10.05.2022 у справі № 172/319/20 зазначено про те, що

"для визнання правочину фіктивним суди повинні встановити наявність умислу в усіх сторін правочину ... основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) іншого учасника або третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину" [32].

Ця позиція демонструє ознаку *єдиного умислу учасників фіктивного правочину*, що в цілому відповідає висновкам, які були сформовані у підрозділі 1.1 цієї роботи.

Отже, основна риса, яка виділяє фіктивні правочини серед франдаторних правочинів полягає у тому, що при вчиненні фіктивного правочину обов'язково відсутній реальний рух активів від однієї сторони до іншої. Водночас, для франдаторних правочинів сам факт руху активів не має суттєвого значення, важливою є лише сама спрямованість правочину на шкоду третім особам шляхом зменшення майнових активів боржника (реального чи фіктивного, при якому не

відбувається реальне відчуження) або створення інших правових перешкод для задоволення інтересів третіх осіб. Спільною рисою цих категорій є *атиповість мети вступу у цивільне правовідношення* – *намір сторін фіктивного та фraudаторного правочину не спрямований на досягнення природного наслідку правочину*. У свідомості учасників таких правочинів у межах позаконкурсного оспорювання завжди наявні недобросовісні умисел та мета. [2]

Як попередньо зазначали, наразі вбачаємо певні перспективи віднесення до фraudаторних також правочинів, що порушують публічний порядок або суперечать інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним; такий правочин є нікчемним. Згідно з ч. 3 цієї ж статті у разі недодержання вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам такий правочин може бути визнаний недійсним. Фактично ст. 228 ЦК України містить два окремі склади недійсних правочинів, кожен з яких може сприйматись як фraudаторний. [2]

У постанові КГС ВС від 02.07.2020 у справі № 910/4932/19 колегія вказала на те, що "категорія публічного порядку застосовується не до будь-яких правовідносин у державі, а лише щодо суттєвих основ правопорядку, публічний порядок – це публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави" [33].

Така підстава для недійсності в цілому має низку відмінностей від інших форм фraudаторного правочину. Найперше така відмінність пов'язана з специфікою публічних відносин, заподіяння шкоди в межах яких є обов'язковою умовою для кваліфікації правочину як такого, що порушує публічний порядок. Вказане може свідчити про вихід концепції фraudаторності за межі приватно-правового регулювання, а відтак про її міждисциплінарний характер. [2]

Далі, судова практика допускає можливість визнання правочину таким, що порушує публічний порядок, навіть тоді, коли лише одна сторона мала умисел на вчинення такого правочину, що відрізняється від випадків кваліфікації фіктивних правочинів та правочинів, що суперечать загальним засадам цивільного законодавства. Насамкінець, правочини, що порушують публічний порядок, на відміну від інших фраздаторних правочинів, які є предметом дослідження у цій науковій роботі, є нікчемними, а не оспорюваними, що, зокрема впливає на особливості визначення ефективного способу захисту прав третіх осіб у випадку звернення до суду – застосування наслідків нікчемності правочину замість рецисорного позову. [2]

Допускаємо, що в цілому, сама здатність правочинів, які вказані в ч. 1 ст. 228 ЦК України, завдавати шкоди публічним правам інших осіб свідчить про можливість віднесення його до категорії фраздаторних в її більш широкому розумінні [2]. Схожу кваліфікацію запропонував Східний апеляційний господарський суд у постанові від 23.12.2025 у справі № 922/3936/24(922/2638/25), де ствердив, що

"спірний Договір містить ознаки фраздаторного правочину, тобто правочину, який вчинений боржником на шкоду кредиторам з метою приховати від них наявні у боржника активи і який призвів до неплатоспроможності боржника (...) водночас, зазначений Договір порушує публічний порядок, оскільки спрямований на неотримання кредиторами боржника грошових коштів, які останній ним заборгував, що порушує їхнє конституційне право власності (*курсив наш – Д. Б.*)" [34]

У ч. 3 ст. 228 ЦК України запропоновано іншу категорію правочинів – такі, що суперечать інтересам держави та суспільства, його моральним засадам. На важливу особливість таких правочинів вказує ВП ВС у постанові від 18.09.2024 у справі № 918/1043/21, на її переконання

"визначати, в чому полягає чи може полягати порушення інтересів держави та оспорювати на цій підставі правочин у суді може тільки суб'єкт, наділений у спірних правовідносинах владними повноваженнями (незалежно від наявності статусу юридичної особи), або прокурор, який у встановленому порядку, виконуючи субсидіарну роль, може представляти державу в судовому провадженні замість відповідного компетентного суб'єкта, який усупереч вимогам закону не здійснює захист інтересів держави або робить це неналежно" [35].

Певним чином специфіка фраздаторності вказаних правочинів збігається з категорією правочинів, що порушують публічний порядок, у цьому випадку сам

"кредитор", якому заподіюється шкода, є "публічним" суб'єктом і відносини учасників правочинів з таким кредитором не є приватно-правовими за своїм змістом. До прикладу, фраздаторним може вважатись правочин, вчинений з наміром зменшення податкових зобов'язань чи формування безпідставного податкового кредиту, що має наслідком пряму шкоду державі у вигляді зменшення її бюджетних накопичень. [2]

Проведений аналіз показує, що категорія фраздаторності, хоч і є приватно-правовою категорією і в судовій практиці переважно тлумачиться як правочин, вчинений на шкоду кредитуру у його класичному розумінні "контрагента" за зобов'язанням, у зв'язку з процесами конвергенції публічного і приватного права має перспективи сприйматись більш широко та отримати міждисциплінарний характер. Концепція публічної фраздаторності наразі у науковій доктрині докладно не аналізувалась, що відкриває можливості для подальших наукових досліджень за цим напрямком. [2]

З огляду на це, саме цій тематиці буде присвячено розділ 3 цього дослідження.

Окремим різновидом правочинів на шкоду третім особам також можемо вважати фраздаторні правочини у межах процедур банкрутства та виведення неплатоспроможного банку з ринку. Як стверджувалось неодноразово вище, так зване конкурсне оспорування правочинів має низку суттєвих відмінностей від позаконкурсного оспорування. До прикладу, підстави недійсності правочинів боржника у процедурі банкрутства акумульовані у ст. 42 КУЗПБ, яка сформована за принципом визначення критеріїв, що вказують на дефектність попередніх правочинів боржника. Особливості процедури конкурсного оспорування правочинів стануть предметом нашого дослідження у підрозділі 2.1 цієї роботи.

Підсумовуючи викладене, слід виснувати, що наразі на рівні судової практики фактично відбувся відступ від підходу подвійної кваліфікації. Проаналізоване вище вказує на те, що фраздаторний правочин за змістом є "парасольковим" поняттям, оскільки об'єднує у собі щонайменше чотири окремі різновиди правочинів, які водночас є самостійними та окремими підставами для

їх недійсності. Кожен з цих різновидів має власні відмінні риси, які вказують на необхідність чіткого розмежування правових ситуацій, у яких вони підлягатимуть застосуванню.

* * *

Доктрина правочинів на шкоду у її різних формах та з різними найменуваннями існувала довгий період історії приватного права, початок розвитку цієї концепції припав на період становлення римського права. На основі проаналізованих доктринальних джерел та судової практики нами запропоновано власне удосконалене визначення цього поняття: правочин на шкоду (франдаторний правочин) – це недобросовісна та / або нерозумна винна дія особи, спрямована на відчуження належних їй майнових прав або на інші форми ускладнення виконання її обов'язків перед третіми особами, а також дії, наміром яких є інші форми заподіяння шкоди окремим суб'єктам [2]. Важливою та обов'язковою ознакою франдаторного правочину у позаконкурсному оспорюванні є наявність зловмисного наміру на заподіяння шкоди (суб'єктивний критерій), яка втілюється в реальних обставинах його укладення (момент укладення, зв'язок між контрагентами, специфіка виконання тощо) (об'єктивний критерій) [2]. У конкурсному оспорюванні франдаторних правочинів допускається їх недбале вчинення, що має прояв у недотриманні принципу розумності. Правочини на шкоду можуть безпосередньо не відповідати імперативним нормам цивільного законодавства або бути формально правомірною дією, яка містить ознаки зловживання правом [2]. Неоднорідність концепції франдаторних правочинів дозволяє їх класифікувати на різновиди за критерієм підстави для недійсності, серед них: 1) правочини, що вчинені всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом, які є недійсними в силу загальних засад приватного права; 2) фіктивні правочини, основною особливістю яких є заподіяння шкоди без виконання правочину, реального переміщення активів; 3) правочини, вчинені на шкоду публічним

інтересам; 4) фраздаторні правочини у конкурсних процедурах, зокрема в процедурі банкрутства згідно з ст. 42 КУзПБ.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОЧИНИ НА ШКОДУ ПРИВАТНИМ ІНТЕРЕСАМ ТРЕТІХ ОСІБ

2.1 Правова характеристика позаконкурсного оспорування правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб

У попередньому розділі ми неодноразово вказували, що підхід до оцінки правочинів на шкоду третім особам може різнитись залежно від особливостей конкретного провадження. Найбільше ці відмінності мають прояв у конкурсному та позаконкурсному оспоруванні фraudаторних правочинів.

На розмежування цих процедур оскарження правочинів звернув увагу П. Пригуза. Він ствердив, що

"під "позаконкурсним оспоруванням" ми розуміємо справи позовного провадження, що заявляються з вимогою визнати недійсним фraudаторний правочин, справи про які розглядаються цивільними та господарськими судами за правилами відповідного процесу (...) Справами конкурсного провадження в теорії права та в судовій практиці вважаються справи про банкрутство (...), які розглядаються за правилами лише ГПК та за особливостями, що встановлені нормами Кодексу України з процедур банкрутства" [36].

Правова оцінка правочинів на шкоду третім особам у позаконкурсному оспоруванні не була сталою протягом періоду існування цієї концепції. Розуміння фraudаторності "поза конкурсом" станом на зараз завдячує насамперед судовій практиці ВС, яка сьогодні становить фундамент для правозастосування судів усіх інстанції в таких провадженнях. Беручи до уваги важливість судової практики в аспекті встановлення конкретних ознак фraudаторних правочинів, ми провели Огляд практики національних судів в частині кваліфікації правочинів на шкоду у період 2023-2026 років [37-74], який продемонстровано у Додатку № 1. Цей підрозділ буде акцентований на аналізі результатів огляду, зокрема в аспекті ознак, які беруться до уваги під час правової оцінки правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб.

За досліджений період виявлено остаточну відмову від принципу подвійної кваліфікації – суди розцінюють вчинення правочину, що суперечить принципу добросовісності та заборони зловживання правом як достатню і самостійну

підставу його недійсності. Серед кваліфікації фrawdаторних правочинів як на етапі ініціювання позову так і в ході судової оцінки також трапляються випадки посилення на фіктивність таких правочинів та їх антипублічність (ці приклади будуть предметом аналізу у розділі 3).

Варто відмітити, що суди почали якісніше розрізняти фіктивність та інші різновиди фrawdаторних правочинів. На більш ранніх стадіях формування практики в цій сфері суди не здійснювали детальний аналіз реального трансферу майна від однієї сторони до іншої, що призводило до сумнівних в частині вмотивованості висновків та різної кваліфікації аналогічних моделей вчинення фrawdаторних правочинів, яка негативно впливало на єдність судової практики [2]. Зараз практика продовжує вирівнюватись в сторону більш якісного розмежування. Слід звернути увагу, що правильна кваліфікація правочинів є прерогативою суду – згідно з принципом *jura novit curia* ("суд знає право") суд не може відмовити у задоволенні позовних вимог у випадку, коли позивач посиляється на нерелевантну підставу недійсності виключно з цього мотиву. Враховуючи досліджену практику розмежування фіктивних правочинів подружжя та правочинів, що суперечать принципам добросовісності та заборони зловживання правом, пропонуємо для розмежування цих категорій такі критерії:

1) фіктивним не може визнаватись правочин, наслідки якого є реальними, тобто договір є виконаним частково чи у повному обсязі та зовнішньо діє у типовий спосіб; 2) при правовій оцінці договору на фrawdаторність варто досліджувати, чи відбулась зміна режиму використання майна [2].

Проаналізовані приклади правозастосування показали певні групи правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб, які є предметом позаконкурсного оспорювання найчастіше, серед них виокремимо такі:

- Правочини з безоплатної передачі майна у власність: договори дарування [37; 39], майнові дії у вигляді благодійного внеску [52].
- Правочини з оплатної передачі майна у власність з дефектом ціни, зокрема оплатні договори з неринковою ціною [41].
- Правочини штучної позики [43].

- Правочини із забезпечення вимог інших кредиторів: договір застави [51], іпотеки [53].
- Правочини подружжя: шлюбні договори [59; 61; 66], договори про поділ спільного сумісного майна [60; 62].
- Правочини у сфері спадкування, зокрема відмова від спадщини [73].
- Правочини та майнові дії у сфері корпоративного права, зокрема пов'язані з передачею майна до статутного капіталу господарського товариства [74].

Як зазначалось попередньо, у позаконкурсному оспоруванні фраздаторних правочинів зберігають дію дві презумпції – презумпція правомірності правочину та презумпція добросовісності. У таких провадженнях під час оцінки дійсності правочину позивач повинен навести достатні та об'єктивні підстави для спростування цих презумпцій. Проаналізована практика містить певні індикатори, перевірка яких дозволяє сформулювати висновок про шкідливість правочину. Одним із них є *момент вчинення потенційного правочину на шкodu*.

Темпоральний зв'язок між вчиненням правочину та виникненням боргових зобов'язань є однією з ознак фраздаторності. З проведеного огляду практики правочини, щодо яких порушено питання про фраздаторність, вчинялись: 1) незадовго до моменту спливу строку виконання зобов'язання; 2) одразу після спливу строку виконання зобов'язання; 3) одразу після відкриття провадження у справі про стягнення заборгованості (арешту майна у кримінальному провадженні); 4) одразу після ухвалення остаточного судового рішення у справі про стягнення і набрання ним законної сили; 5) одразу після відкриття виконавчого провадження з накладенням арешту на майно чи без такого або під час виконавчого провадження. [2]

Водночас існують випадки, коли цей критерій ставав визначальним для відмови у позові. До прикладу, такий висновок ліг в основу постанови КЦС ВС від 03.03.2026 у справі № 759/13369/23, де суд констатував відсутність підстав для встановлення фраздаторності договору іпотеки, позаяк це зобов'язання виникло до ініціювання спору про стягнення заборгованості, а сама по собі наявність у боржника інших зобов'язань не вказує на їх фраздаторність [43].

Наразі на рівні правозастосування не має єдиної позиції щодо встановлення крайнього моменту, з якого презюмувалася б його шкідлива природа. Такий підхід, в цілому, є коректним, оскільки, відповідно до наведених вище позицій ВС, суди мають аналізувати обставини кожної справи окремо. [2]

З одного боку, наявність заборгованості перед окремим кредитором не повинна призводити до абсолютного припинення будь-якої діяльності боржника. Незалежно від моменту укладення правочину відносно часу виникнення заборгованості та вчинення подальших дій, спрямованих на її погашення, він є дійсним та може не лише не шкодити кредитору, але й сприяти відновленню фінансового становища боржника, що збільшує шанси оперативної ліквідації заборгованості. Особливо вказане стосується суб'єктів господарювання, платіжна спроможність яких безпосередньо пов'язана із можливістю їх повноцінної підприємницької діяльності, яка буде ускладнена у випадку спірності кожного правочину, який вчиняє такий суб'єкт у період наявної заборгованості.

З іншого боку, вчинення правочину на будь-якому етапі розвитку заборгованості може свідчити про намір сторони розподілити активи для уникнення виконання зобов'язання. Це пояснюється тим, що особа, як правило, починає розуміти про можливе прострочення здебільшого до моменту його настання, отже і вжиття "запобіжних заходів" можливе навіть до порушення зобов'язання і виникнення заборгованості. [2]

Окрім цього, зауважимо, що шкідливість правочину може існувати не залежно від обтяження майна, яке є його предметом. Цей висновок узгоджується зі сталою практикою ВС. Наприклад, у постанові КЦС ВС від 27.02.2025 у справі № 347/721/22 вкотре наголосив на тому, що

"відсутність заборони чи арешту не виключає кваліфікацію правочину як фраздаторного, оскільки для оспорення правочину, що вчинений всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом (статті 3, 13 ЦК України), важливим є те, що учасники цивільного обороту використовують приватний інструментарій всупереч його призначенню, принципу доброї совісті та, зокрема, для, унеможливлення звернення стягнення на майно боржника (поручителя) чи зменшення обсягу його майна" [75].

Важливе значення для кваліфікації фrawdаторних правочинів при оцінці моменту їх вчинення може стати концентрація відчуження – ситуація, коли за короткий період часу боржник здійснює атипове багаторазове відчуження його майна та активів, що збільшує ступінь підозрілості таких правочинів.

Отже, момент вчинення правочину, спрямованого на зменшення майнової маси боржника, безпосередньо перед строком виконання зобов'язання або після його прострочення може враховуватись при кваліфікації потенційно фrawdаторних правочинів, однак не може стати їх єдиною ознакою. У позаконкурсному оспорюванні суди повинні досліджувати комплекс критеріїв, виходячи не з презумпції сумнівності правочину, а з презумпції його дійсності.

Інший фактор фrawdаторності – особливості контрагента за таким правочином. Напередодні ми зазначали, що для визнання фrawdаторного правочину недійсним необхідно встановити намір на заподіяння шкоди, зокрема на ухилення від виконання майнових обов'язків, усіх сторін правочину. Учиняючи фrawdаторний правочин, боржник намагається відчужити майно у такий спосіб, аби зберігати над ним власний контроль, зокрема шляхом продовження його використання, отримання від нього плодів та доходів, а згодом – повернення його назад у власність. Набувач за фrawdаторним правочином безпосередньої користі з такої дії не отримує. У зв'язку із цим, контрагентом боржника за фrawdаторним правочином виступає довірена особа, сам правочин на шкоду є квазіфідуціарним, тобто базується на злісній довірі.

Огляд показав, що переважна частина правочинів на шкоду вчиняється з родичами, зокрема з іншим із подружжя. Цьому сприяє насамперед особливий сімейний зв'язок між такими особами, оскільки взаємодія між ними формується не лише на підставі правових чи економічних норм, але й з урахуванням їх власних внутрішніх правил та сімейного регулювання.

До прикладу, контрагенти у правочинах подружжя, як правило, перебувають не лише у правовому (шлюбному), але й стійкому емоційно-психологічному зв'язку. Саме такий зв'язок в цілому визначає реальність намірів осіб створити сім'ю та набути взаємні майнові та немайнові права подружжя для створення

атмосфери взаємної безпеки та турботи. Реальний шлюбний зв'язок, безперечно, може сприйматись як вказівка на фраздаторність правочину, вчиненого між ними у момент виникнення заборгованості, оскільки загалом вважається природнім бажання одного з подружжя убезпечити іншого від будь-яких негативних майнових наслідків. [2]

Окрім цього, описаний вище зв'язок, зокрема, забезпечується встановленням спеціального режиму права власності на майно подружжя. Основою для аналізу у цьому аспекті є положення ст. 60 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 № 2947-III [76], яке встановлює презумпцію спільної сумісної власності майна, набутого в шлюбі. Інші положення СК України передбачають можливість змінювати встановлений режим майна як до так і після його набуття шляхом укладення шлюбного договору, договору про поділ спільного сумісного майна, інших договорів, спрямованих на відчуження частки у праві спільної сумісної власності без її виділу іншому з подружжя. [2]

У цьому контексті В. Бовкун серед груп фраздаторних правочинів обґрунтовано визначає договори розподілу активів, до яких відносить шлюбні договори, які використовується для розподілу майна між подружжям таким чином, щоб кредитори не могли претендувати на частину активів та договори про поділ спільного майна, якими майно штучно передається одному із співвласників, щоб зробити його недоступним для стягнення [77].

З огляду на проаналізовані соціально-психологічні та юридичні особливості зв'язку осіб, пов'язаних родинними чи шлюбними відносинами, укладення такими особами договору в момент наявної заборгованості також опосередковано вказує на фраздаторність такої угоди.

У відносинах суб'єктів господарювання у межах цього критерію суди звертають увагу на пов'язаність юридичних осіб, яка може мати різноманітні прояви – подружній зв'язок між засновниками юридичних осіб-контрагентів [41], спільний власник юридичних осіб-контрагентів [52] тощо.

Відтак, одним з важливих факторів фраздаторності правочину є особливий зв'язок між його сторонами. У більшості проаналізованих випадків цей зв'язок

виявляється у родинних відносинах або ж у пов'язаності юридичних осіб. Не виключаємо, що такий зв'язок може набувати й нових форм (зокрема, дружній, бізнесовий зв'язок) з огляду на специфіку концепції зловживання правом, яка має динамічний, непередбачуваний характер.

Дискусійним залишається питання що можливості визнання недійсним одностороннього правочину, фактичним учасником якого є лише боржник. Найбільш "одіозною" у цій частині можна вважати постанову КЦС ВС від 11.10.2023 у справі № 205/2053/22, де суд визнав фraudаторною відмову від спадщини [73]. Критикуючи вказане рішення, І. Дзера вказала, що "прийняття спадщини є правом, а не обов'язком особи, відповідач не набув майно у власність, а відмовляючись прийняти спадщину на користь дочки, не будучи власником спадкового майна, відмовився від його набуття" [25, с. 164]. З критикою цієї постанови не можна вповні погодитись з наступних міркувань. Концепція протидії фraudаторним правочинам базується на відправній ідеї – особа має добросовісно діяти перед усіма своїми контрагентами, зокрема сумлінно ставитись до свого боргу. Звідси від боржника очікується, що він вживатиме усіх дій для того, аби забезпечити якнайшвидше погашення адресованих до нього вимог, а також уникатиме тих дій, які уповільнюватимуть цей процес. Обставини цієї справи вказують на те, що боржник не дотримався такого стандарту поведінки: його заборгованість виникла у зв'язку з його винуватістю у ДТП із смертельним наслідком у 2014 році, протягом 9-ти років (на момент ухвалення постанови) заподіяна ним шкода не відшкодована, у момент, коли у зв'язку із спадкуванням він отримав можливість набутти майно, за рахунок якого зміг би виконати свій обов'язок, він відмовився від спадщини на користь доньки, чим де-факто, з одного боку, відстрочив можливе виконання рішення суду щодо нього на невизначений строк, а з іншого – зберіг нерухоме майно у власності довіреної особи. З урахуванням цих обставин, сумніви КЦС ВС у добросовісності боржника у цьому випадку вважаємо обґрунтованими, а рішення вмотивованим.

Огляд практики також показує, що фrawdаторні правочини переважно мають дефект ціни правочину. Насамперед, йдеться про безоплатні правочини (договори дарування, пожертви тощо). Втім, як зазначалось у проаналізованій вище практиці Верховного Суду, оплатний правочин також може бути фrawdаторним. Зокрема, йдеться про випадки, коли оплатність договору здійснюється "про людське око" – договір містить умови щодо оплати, однак фактично така оплата не здійснюється, як наслідок, під час судового оскарження такого договору його сторони не можуть надати доказів на підтвердження його реального характеру у цій частині. У інших випадках оплатних правочинів на шкоду дефект ціни реалізується шляхом запровадження неринкової вартості переданого майна. До прикладу, така ситуація описана в постанові КГС ВС від 05.03.2026 у справі № 910/2244/26, де визнано фrawdаторним правочин, за яким відбувалось відчуження машиномісця за неринковою ціною на умовах розстрочення платежу, що не було економічно доцільним [41]. Варто наголосити на тому, що правочини з умовами ринкової оплати у випадку їх реального виконання не можуть вважатись фrawdаторними. Річ у тім, що в таких ситуаціях боржник у зв'язку із виконанням договору хоч і відчужує своє майно, проте отримує за нього грошовий чи інший майновий еквівалент, за рахунок якого також можна здійснити погашення заборгованості. Це свідчить про те, що навіть за наявності інших обставин, які вказують на фrawdаторність, такий правочин не заподіює шкоди третім особам, набувач майна за ним добросовісно формує очікування на придбане майно, а відтак будь-які підстави для недійсності такого правочину відсутні.

Як підсумок, дефекти ціни правочину (безоплатність, невиконання умови про оплату, неринкова ціна правочину) можуть вказувати на шкідливий характер правочину і в результаті спричиняти його недійсність разом з іншими ознаками фrawdаторності. Натомість, за умови здійснення ринкової оплати за правочином та отримання за рахунок відчуженого майнового еквіваленту, він не є фrawdаторним, оскільки не здатен заподіяти шкоди третім особам.

На наш погляд, для належного мотивування судового рішення про встановлення шкідливого характеру правочину суди мають аналізувати кожен із цих критеріїв. Зразковою у цьому аспекті можна вважати постанову КЦС ВС від 19.11.2025 у справі № 953/7213/21 [50]. У межах цієї справи позивач оспорював одразу декілька правочинів боржника, який заподіяв йому матеріальної та моральної шкоду у зв'язку із вчиненням смертельного ДТП. Усі правочини вчинені у один день незадовго після оголошення підозри щодо боржника, однак ВС проаналізував кожен із правочинів окремо, зокрема: 1) погодився з недійсністю договору дарування частки квартири на користь сина з огляду на дефект ціни (безоплатність) та особливості контрагента; 2) не погодився з недійсністю договору купівлі продажу землі, позаяк відповідачі довели наявність попередніх (до вчинення ДТП) домовленостей щодо цього договору; 3) відправив справу на повторний розгляд в частині інших правочинів, оскільки суди попередніх інстанцій не аналізували обізнаності контрагентів боржника про наявність у нього деліктних зобов'язань [50]. Ця справа якісно демонструє потребу в казуальному підході до оцінки правочинів, щодо яких виникають сумніви на предмет добросовісності навіть у межах однієї судової справи.

У контексті позаконкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб складним є питання визначення суб'єктів, які володіють правом на звернення до суду з такими позовами. Складність питання підкреслюється й тим, що з приводу нього протягом останніх шести місяців ВП ВС висловлювалась аж двічі. Нещодавно у вже згаданій постанові ВП ВС від 04.02.2026 у справі № 910/6654/24 остаточно констатувала право кредитора одного з учасників фродаторного правочину звертатись з вимогами про недійсність такого договору [30]. Ця позиція є послідовною та корелюється з положенням частини п'ятої ст. 216 ЦК України, яка наділяє правом просити суд про недійсність правочину будь-яку заінтересовану особу.

У постанові ВП ВС від 10.09.2025 у справі № 367/252/24 визнала право на звернення з позовом про визнання недійсним правочинів на шкоду третім особам додаткових суб'єктів – державного та приватного виконавців [78]. Цей висновок

щодо застосування частини четвертої ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження" від 02.06.2016 № 1404-VIII [79] обґрунтований наявністю у виконавця службового інтересу, спрямованого на забезпечення принципу обов'язковості судового рішення. У таких провадженнях виконавець діє не від імені боржника, а в інтересах стягувача, оскільки недійсність фraudаторного правочину має позитивний вплив насамперед на його правове становище. Слід погодитись із твердженням ВП ВС про те, що "покладення тягаря щодо повернення майна боржника на кредитора, який уже виграв попередній судовий процес щодо стягнення суми боргу і правомірно очікує від держави вчинення дій на забезпечення виконання судового рішення компетентними органами, нівелює сутність конституційного права кредитора на судовий захист" [78].

У ході Огляду ми виявили, що на рівні судової практики аналогічні позови виконавців зустрічаються, однак мають достатньо обмежене коло застосування. Домінує позиція, що для оспорювання правочину виконавцем згідно з частиною четвертою ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження" такий правочин має бути вчинений виключно у період існування відкритого виконавчого провадження [52; 53], що вказує на недоліки законодавчого регулювання в цій частині, оскільки, як встановлювалось вище, правочини на шкоду третім особам можуть вчинятись як під час виконання судового рішення про стягнення, так і на попередніх етапах розвитку заборгованості. Слід зазначити, що частина четверта ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження" не містить окремих підстав для недійсності фraudаторних правочинів, відмінних від встановлених нами у підрозділі 1.2, ця норма покликана закріпити ідею оспорювання фraudаторних правочинів, серед іншого, як інструмент ефективного виконавчого провадження.

2.2 Правова характеристика конкурсного оспорювання правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб

Вчинення фraudаторних правочинів, пов'язаних з процедурою банкрутства (так зване, конкурсне оспорювання правочинів), є класичним прикладом

застосування цієї концепції. Ідея фраздаторності в банкрутстві полягає в тому, що боржник (зокрема в особі його корпоративного управління чи власників), явно розуміючи своє скрутне фінансове становище, починає вчиняти запобіжні заходи для уникнення можливих наслідків майбутньої процедури банкрутства. Напрямки такої діяльності можуть бути різні: з одного боку, фраздаторні правочини напередодні процедури банкрутства спрямовані на виведення майнової маси боржника з метою її збереження у заінтересованих осіб, з іншого – контрагентами за такими правочинами стають так звані "дружні" кредитори, які мають мету у майбутньому "розмити" вимоги інших кредиторів та встановити вплив над їх комітетом. У світлі цього слід погодитись з С. Райчевою, яка вважає фраздаторні правочини одним із найбільших ризиків для ефективного банкрутства [80, с. 461].

Конкурсне оспорювання правочинів на шкоду покликане захистити добросовісних кредиторів, що відповідає цілям всієї процедури банкрутства загалом. Водночас саме специфіка цієї процедури детермінує особливості оспорювання фраздаторних правочинів в її межах.

На відмінну від позовного провадження щодо стягнення заборгованості, яке має переважно приватний характер, процедура банкрутства має певні публічні риси. Де-факто держава встановлює певний контроль над банкрутством боржника, оскільки неплатоспроможність навіть одного суб'єкта цивільного обороту може дестабілізувати економічну систему окремих сфер підприємницької діяльності – у випадку ліквідації проблемного боржника без забезпечення належної сатисфакції вимог значної кількості кредиторів створюються передумови системної кризи, яка призведе до негативних наслідків на суспільному рівні. З метою применшення таких потенційних наслідків банкрутства актуальний закон у цій сфері – КУЗПБ – є "прокредиторським", таким, який надає переваги кредиторам щодо захисту їхніх прав [81]. Цьому підходу в цілому відповідає застосування концепції фраздаторних правочинів, яка історично призначалась для аналогічних цілей.

С. Райчева визначає фраздаторний договір у банкрутстві, як

"будь-який правочин, який вчиняється боржником з використанням пов'язаних (або непов'язаних) осіб із боржником, після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, для уникнення сплати боргу, що може полягати, як у виведенні майна боржника власником на третіх осіб, так і у створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів та призводить до порушення принципів справедливого розподілу ліквідаційної маси та черговості задоволення вимог кредиторів боржника" [82, с. 183].

Визначення С. Райчевої якісно відображає основні цілі фраздаторності у банкрутстві, які знайшли своє нормативне відображення у ст. 42 КУзПБ.

Ця норма сконструйована за принципом формулювання ознак, які вказують на фраздаторність правочину та одночасно визначають підстави для його недійсності. Структура цих ознак розгалужена, що вказує на необхідність в їхній систематизації. Серед факторів, які вказують на фраздаторність ми виокремили такі:

- **Економічна недоцільність правочину**, що включає дострокове виконання зобов'язань на користь окремих кредиторів, часто "дружніх", оплата чи придбання майна за вартістю, яка перевищувала сукупну заборгованість у момент здійснення операції, неспроможність унаслідок реалізації правочину виконати свої зобов'язання перед іншими кредиторами, придбання чи відчуження майна за неринковою ціною.
- **Забезпечення грошових вимог**, що включає взяття на себе заставних зобов'язань на забезпечення грошових вимог.
- **Підозрілі контрагенти**, тобто заінтересовані щодо боржника (пов'язані з боржником) особи, з якими укладається правочин.
- **Безоплатність**, що передбачає укладання договору дарування або будь-якого іншого правочину без еквівалентних майнових зобов'язань іншої сторони, відмова від своїх майнових вимог [83].

У контексті коментування цієї норми О. Беяневич зазначає, що,

"якщо правочин боржника має відповідні ознаки і підлягає визнанню недійсним на підставі ст. 42 КУзПБ, це повинно виключати можливість його кваліфікації як фраздаторного. Поряд з цим правочин, який не підлягає визнанню недійсним на підставі ст. 42 КУзПБ, проте має ознаки фраздаторності, може бути визнаний недійсним в порядку позовного провадження у межах справи про банкрутство відповідно до ст. 7 КУзПБ" [84, с. 20].

Ця позиція видається достатньо спірною. Навіть за умови поверхневого аналізу практики щодо застосування конструкції фразеологічного правочину в позаконкурсних процесах можна спостерігати, що у таких провадженнях суди звертають увагу на ті ж ознаки, які відображені у ст. 42 КУЗПБ. Це пояснюється тим, що в природі цієї норми лежить спільний з фразеологічними правочинами у позаконкурсних провадженнях принцип заборони заподіяння шкоди власними діями. У зв'язку з окресленими особливостями процедури банкрутства послідовним є й спеціальне застосування норми ст. 42 КУЗПБ, однак це не виключає фразеологічної природи правочинів за цією нормою, ця норма закріплює один з різновидів фразеологічних правочинів.

Для визнання правочину недійсним згідно з ст. 42 КУЗПБ необхідно довести бодай одну з ознак зазначених в частині першій або частині другій цього положення. Спірним на рівні практики залишається питання коректного застосування цих частин. У постанові Верховного Суду від 18.11.2025 у справі № 917/503/24(917/159/25) виснувано, що

структура цієї норми визначає різні умови застосування підстав для визнання правочину недійсним: відповідно до частини першої статті 42 КУЗПБ необхідною умовою для визнання правочину недійсним, з підстав передбачених у ній, є встановлення обставин щодо порушення прав боржника або кредиторів внаслідок укладення такого правочину, тоді як частиною другою статті 42 КУЗПБ додаткових умов не встановлено [85].

До цієї позиції слід висловити застереження. Справді, тлумачення КГС ВС відповідає текстуальному тлумаченню цієї норми, адже відповідно до формулювання частини другої ст. 42 КУЗПБ відсутні будь-які вказівки на факт порушення прав. Попри це, слід констатувати, що таке розуміння цієї норми не відповідає ідеї недійсності фразеологічних правочинів, дефектність яких має прояв саме у порушенні прав третіх осіб, заподіянні їм шкоди. До прикладу, у випадку, якщо боржник укладає економічно доцільний правочин, який спрямований не на зменшення майна чи активів боржника, а навпаки на покращення його фінансового становища, і контрагентом за таким правочином є заінтересована щодо боржника особа, такий правочин згідно з буквальною тлумаченням частини другої ст. 42 КУЗПБ може визнаватись недійсним. Однак така недійсність не переслідує мету покращення становища кредиторів, які

входять до комітету, оскільки за результатами недійсності ліквідаційна маса не збільшиться, що ставить під сумнів правомірну мету такої недійсності. Вимога про недійсність фrawdаторного правочину боржника, задоволення якої не вплине на правове та фінансове становище його кредиторів, не може вважатись ефективною. Звідси, вважаємо, що у кожному випадку ініціювання провадження щодо недійсності правочинів боржника у банкрутстві на підставі ст. 42 КУзПБ умова про порушення прав кредитора чи боржника спірним правочином є обов'язковою.

Застосування ст. 42 КУзПБ можливе щодо правочинів, вчинених виключно в так званий "підозрілий період" – три роки напередодні відкриття провадження у справі про банкрутство. Характеризуючи цей строк, М. Гурин вказує, що на відміну від позовної давності трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, є присікальним, чітко визначеним, і поновленню не підлягає [86, с. 222]. П. Ципляк з цього приводу зазначає, що

"трирічний строк підозрілого періоду, встановлений ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства, сприяє максимальному захисту прав та інтересів кредиторів, чий права порушені (...) доцільним вбачається збільшення вказаного терміну у виключних випадках, коли прострочення боржника почалось поза межами трирічного підозрілого періоду, а також коли контрагент був достеменно обізнаний про неплатоспроможність боржника або про його недобросовісні наміри." [87, с. 67-68].

Загалом слід погодитись з авторами щодо преклюзивного характеру вказаного строку та його відмінності від позовної давності. Мета цього строку полягає у забезпеченні балансу між кредиторами, боржником та його контрагентом, зокрема сприяє стабільності давніх договірних відносин останніх. Варто не погодитись з позицією П. Ципляка щодо необхідності запровадження можливості збільшувати, продовжувати чи поновлювати цей строк у виключних випадках. Особливість ст. 42 КУзПБ полягає у тому, що вона фактично містить спрощений механізм недійсності фrawdаторних правочинів. Використання чіткого строку у цій нормі має на меті забезпечити її юридичну визначеність, зберігаючи при цьому її первинну прокредиторську спрямованість.

Натомість, усталеною є позиція про те, що правочини, які вчинялись до настання підозрілого періоду можуть оспорюватись на загальних підставах. До прикладу, Л. Грабован стверджує, що

"кредитор як особа, в якої наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, має право на звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з підстав, передбачених нормами Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України чи інших законів" [88].

До цих підстав, зокрема належать різновиди фраздаторних правочинів, які ми встановили у підрозділі 1.2, водночас оспорювання за цими підставами необмежене підозрілим періодом. В. Дутка вважає, що "у кредитора та арбітражного керуючого у таких випадках є право вибору: пред'являти позов про визнання правочину недійсним на підставі спеціальних норм КУЗПБ або на підставі загальних норм ЦК України, цей вибір часто залежить від часу вчинення оспорюваного правочину" [89, с. 169]. У цій частині слід зауважити, що зміст ст. 42 КУЗПБ є спеціальним та більш вузьким відносно загальних підстав для недійсності. У більшості випадків це призводить до ситуації, коли наявність підстав для застосування підстави для фраздаторності за загальними нормами у межах підозрілого періоду майже завжди виконуватиме одразу декілька ознак згідно із ст. 42 КУЗПБ, відтак застосування саме цієї норми буде більш доцільним з погляду процесуальної економії.

Натомість, слід відзначити, що оспорювання фраздаторних правочинів у банкрутстві на загальних підставах може створювати додаткові труднощі у зв'язку зі складністю доведення недобросовісного наміру. Як ми стверджували на попередньому етапі нашої роботи, у класичних випадках позаконкурсного оспорювання фраздаторних правочинів, зокрема при застосуванні ст. 3 та ст. 13 ЦК України, суд має обґрунтувати наявність в учасників правочину умислу на заподіяння шкоди третій особі при вчиненні правочину, їх "шахрайську", недоброчесну мету (детальний аналіз цих ознак проаналізуємо у підрозділі 2.2). Переважно, ця суб'єктивна сторона проявляється в системі об'єктивних факторів – ціна правочину, стан його виконання, особи контрагентів тощо. У таких

випадках зацікавлена в недійсності особа має спростувати дві презумпції – презумпцію добросовісності та презумпцію дійсності правочину. Ст. 42 КУзПБ суттєво відрізняється від таких видків. Так, для недійсності правочину відповідно до ч. 1, 2 ст. достатньо довести бодай одну із зазначених підстав. До прикладу, якщо божник під час підозрілого періоду безоплатно відчужує власне майно, то суд за умови порушення прав кредитора без дослідження додаткових обставин, не встановлюючи умислу на заподіяння шкоди кредитору, повинен визнати такий правочин недійсним.

У доктрині таку властивість називають презумпцією сумнівності правочину. Так, О. Гончаренко, О. Черненко та О. Ковалишин "поняття правової презумпції сумнівності правочинів при дослідженні угод боржника передбачає, що будь-який правочин боржника щодо відчуження ним свого майна, вчинений у підозрілий період, є сумнівним і може бути визнаний недійсним на підставі спеціальної норми закону" [90, с. 75]. Ця позиція знаходить своє відображення і на рівні національної судової практики. У постанові від 19.07.2022 у справі № 904/6251/20 (904/316/21) колегія зазначила декілька правових позицій:

1) обов'язок ліквідатора здійснити повноту дій, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника, кореспондується з *правовою презумпцією сумнівності правочинів (курсив наш – Д. Б.)* при дослідженні угод боржника у справі про банкрутство; 2) будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник позбавляється активів, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності; 3) Особа, яка є боржником перед своїми контрагентами повинна утримуватись від дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір її активів [91].

Описані позиції вказують на те, що фраздаторність у банкрутстві має нижчий поріг доказування порівняно з позаконкурсними провадженнями. Звідси, доречно говорити про реалізацію у конкурсних провадженнях концепції спрощеної фраздаторності, яка відкриває ширші можливості для усунення недоліків збиткової підприємницької діяльності боржника, що привела до його неплатоспроможності. Така модель недійсності правочинів у процедурі банкрутства де-факто замінює презумпцію добросовісності та правомірності правочинів на презумпцію їх фраздаторності (сумнівності). Це підтверджує те, що ст. 42 КУзПБ може застосовуватись за відсутності умислу сторін договору на

заподіяння шкоди, що дозволяє в межах процедури банкрутства не лише захистити кредитора від явно шахрайських дій боржника, але й виправити помилки його недбалого корпоративного управління та усунути наслідки правочинів, які в сукупній дії фактично призвели до неплатоспроможності.

Проаналізовані особливості конкурсного оспорювання правочинів на шкоду третім особам мають втілення у практиці застосування цієї конструкції. З метою дослідження тенденцій сучасного правозастосування ст. 42 КУзПБ ми провели Огляд практики національних судів в частині оцінки фраздаторних правочинів боржника в процедурі банкрутства у період 2025-2026 років, що відображено у Додатку № 2 [34; 92-103]. Огляд показав такі результати.

Як вбачається з останньої судової практики у аналізованій сфері, суди досить ефективно застосовують ст. 42 КУзПБ. Динаміка судового розгляду таких заяв показує, що у більшості справ суди все ж розцінюють правочини боржника як такі, що вчинені на шкоду кредиторам, та доходять до висновку про їх недійсність. У дослідженій практиці зустрічаються також випадки недійсності правочинів боржника вчинених за межами підозрілого періоду, у такому разі підхід судів відповідає тому, який досліджено попередньо – вони встановлюють недійсність з підстав, передбачених загальними нормами цивільного законодавства.

Спостерігаються також певні закономірності щодо видів правочинів, які визнаються недійсними. У всіх виявлених випадках недійсність стосувалась договорів, зокрема договорів купівлі-продажу з дефектом вартості (неринкова ціна, відсутність підтвердження оплати за договором тощо), договорів дарування, договорів іпотеки, договорів відступлення права вимоги, договорів щодо урегулювання попередніх зобов'язань (заміна зобов'язань, залік зустрічних вимог тощо). У цій частині варто звернути увагу на позицію С. Райчевої, яка вказує, що

"впроваджене в господарське судочинство відокремлене провадження у справах про банкрутство відкрило можливість для розгляду спорів про визнання недійсними не лише угод за договірними зобов'язаннями в контексті цивільних, господарських правочинів, а й дозволило розширити коло питань, які знаходяться у сфері регулювання трудового законодавства" [82, с. 181].

Проведений огляд показав, що трудові договори справді визнають фраздаторними у банкрутстві, хоча така практика не є значно поширеною. У одній зі справ у межах дослідженого періоду визнано недійсним додатковий договір до трудового договору, який значно підвищував посадовий оклад керівника боржника у період стійкої неплатоспроможності підприємства [103].

Як зазначалось попередньо, недійсність договору у зв'язку з його фраздаторністю в процедурі банкрутства настає за наявності бодай однієї ознаки, зазначеної в частині першій чи другій ст. 42 КУзПБ. Однак на практиці можна виявити значну кількість випадків поєднання одразу декількох ознак фраздаторності. У багатьох випадках ознаки фраздаторної діють у сукупності з ознакою заінтересованості щодо боржника. Поняття заінтересованості щодо боржника закріплене в ст. 1 КУзПБ та містить невичерпний перелік форм юридичного та фактичного зв'язку, який може вказувати на наявність між учасниками правочину недобросовісної змови. У проаналізованих справах випадки заінтересованості встановлювали, серед іншого, тоді, коли правочин укладався: між юридичними особами зі спільним кінцевим бенефіціарним власником [92], з особою, яка перебувала в родинних відносинах з директором боржника [93], між учасниками одного господарського товариства [94] тощо.

Аналіз актуального регулювання конкурсного оспорювання правочинів на шкоду та його правозастосування вказує на ефективну реалізацію в Україні цієї концепції. Застосування передбачених КУзПБ процедур дозволяє кредиторам отримати на власну користь судові рішення та збільшити шанси на значне задоволення своїх вимог. Основна складність реалізації цього інструменту може проявити себе на етапі виконання рішення, оскільки боржник здатен не лише юридично відчужити, але й фактично приховати належне йому майно, водночас вказана проблема має системний характер та не може бути вирішена лише в межах досліджуваної у цій роботі концепції.

Певні особливості притаманні недійсності фраздаторних правочинів, вчинених банком напередодні початку процедури його виведення з ринку як неплатоспроможного. Чинне законодавство про систему гарантування вкладів

фізичних осіб вказує на нікчемність фrawdаторних правочинів, вчинених неплатоспроможним банком на шкоду його кредиторам. Підстави нікчемності цих правочинів у цілому кореспондують тим, що встановлені ст. 42 КУзПБ, водночас, враховуючи значні особливості процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та обмеження в обсязі нашого дослідження, фrawdаторність у межах цих процедур заслуговує додаткової уваги для подальшого наукового аналізу в наступних роботах автора.

2.3 Наслідки вчинення правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб

У попередніх частинах цієї роботи ми з'ясували, що основний результат фrawdаторних правочинів полягає в заподіянні шкоди третім особам, яка переважно має прояв в обмеженні їх доступу до майна боржника чи іншої зобов'язаної особи. На рівні практики було напрацьовано єдиний наслідок шкідливих правочинів – їх недійсність. В. Крат у цьому аспекті вказує на те, що така недійсність є позитивною, оскільки спрямована не на "знищення" юридичного факту з метою невиконання обов'язків за таким зобов'язанням, а на забезпечення виконання судових рішень, виконання боржниками своїх зобов'язань [104].

Й справді, мета визнання фrawdаторного правочину недійсним є складеною: найперше вона спрямована на повернення боржника чи іншої зобов'язаної особи до попереднього стану, зокрема шляхом повернення належних йому активів чи майна, тоді як кінцева ціль – більш повне задоволення вимог заінтересованої особи або ліквідація правового становища, яке порушує її права [2].

У зв'язку із цим, власне сама недійсність не завжди є панацеєю від фrawdаторності, основу позитивного ефекту для заінтересованих осіб у контексті недійсності правочинів на шкоду є застосування наслідків недійсності в такий спосіб, аби порушені права були ефективно та повно відновлені. Реалізація цього механізму захисту прав шляхом визнання недійсним правочину на шкоду має

відбуватись з урахуванням та дотриманням балансу інтересів сторін, які беруть участь у вказаних відносинах.

За загальним правилом недійсність правочинів призводить до реституції – повернення осіб до попереднього правового та фінансового стану, себто створення умов, які існували у випадку, якщо правочин взагалі не було б вчинено. У контексті правочину на шкоду це вказує на те, що безпосереднім наслідком його недійсності не може стати набуття заінтересованою особою права на передане майно, процес щодо недійсності стає лише передумовою для повнішого задоволення та реалізації прав третьої особи. Така позиція загалом відповідає й актуальним тенденціям судової практики у цій сфері. Як стверджує КЦС ВС у постанові від 13 вересня 2023 року у справі № 638/9047/19, "недійсність фraudаторного правочину в позаконкурсному оспорюванні має гарантувати інтереси кредитора (кредиторів) "через можливість доступу до майна боржника", навіть і того, що перебуває в інших осіб" [105].

У цьому контексті існує певна складність із визначенням ефективного способу захисту інтересу третьої особи. За усталеною практикою ВС вибір позивачем неефективного способу захисту є самостійною підставою для відмови у задоволенні позовних вимог. До прикладу, у постанові Сумського апеляційного суду від 03.03.2026 у справі № 577/5207/24 було встановлено низку ознак, які вказували те, що спірний договір купівлі-продажу транспортного засобу укладено на шкоду позивачу, однак суд відмовив у недійсності цього правочину, позаяк позивач у цій справі не просив про повернення майна боржнику [45]. Ця позиція відповідає й правовим висновкам ВП ВС, яка у постанові від 01.03.2023 у справі № 522/22473/15-ц вказала, що

"якщо на виконання оспорюваного правочину сплачено кошти або передано інше майно, то задоволення позовної вимоги про визнання оспорюваного правочину недійсним не призводить до ефективного захисту права, бо таке задоволення саме по собі не є підставою для повернення коштів або іншого майна" [106].

У зв'язку із цим, для визначення ефективного способу захисту від правочинів на шкоду варто встановити, по-перше, механізм заподіяння шкоди таким правочином – правочин заподіює шкоду лише своїм існуванням чи утрудняє

реалізацію прав третьої особи у зв'язку з його реальним виконанням (зокрема реальним переміщенням майна зобов'язаної особи), по-друге, фактичний стан майна, яке було відчужено за таким правочином, зокрема чи збереглося воно в натурі, чи не було в подальшому відчужено іншим особам тощо.

Поряд із цим, якщо буде встановлено, що фrawdаторний правочин частково чи повністю виконано і реальний трансфер активів чи майна відбувся, вважаємо, що окрім вимоги про недійсність такого правочину заінтересована особа має заявляти додаткові вимоги про застосування наслідків його недійсності.

У проведених Оглядах практики ми відстежили, що вимога про застосування наслідків недійсності в справах про конкурсне та позаконкурсне оспорування фrawdаторних правочинів була заявлена не завжди. У більшості таких випадків правова кваліфікація спірних правочинів відбувається через фіктивність, що в цілому пояснює незастосування такого способу захисту, оскільки фіктивний правочин не виконується, а отже визнання такого фrawdаторного правочину недійсним як самостійний спосіб захисту забезпечить майнові права позивача найбільш ефективно [2]. Додаткові реституційні способи захисту в провадженнях щодо позаконкурсного оспорування фrawdаторних правочинів мають досить різні форми, у проаналізованих випадках, зокрема зустрічались такі: 1) скасування рішення державного реєстратора про реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; 2) зобов'язання повернути майно; 3) зміна правового режиму майна з особистої приватної власності на спільну сумісну власність; 4) витребування майна на користь боржника. Слід зазначити, що останній спосіб захисту є фактично віндикацією та коректно застосовується у випадках, коли спірне майно було відчужено неодноразово, у зв'язку із чим чинний володілець майна та його первинний власник не пов'язані зобов'язальними відносинами між собою.

В окремих випадках позаконкурсного оспорування фrawdаторних правочинів рішення про їх недійсність не є останнім судовим етапом реалізації доступу заінтересованих осіб до майна зобов'язаної особи. Це стосується випадків оспорування правочинів подружжя, наслідком якого стало повернення режиму

спільної сумісної власності майна. Схожі обставини аналізувались у рішенні Радехівського районного суду Львівської області від 06.11.2025 у справі № 451/1330/24, де суд задовільнив вимоги приватного виконавця про визначення частки боржника в спільному сумісному майні подружжя після визнання недійсним шлюбного договору з мотивів його фraudаторності в іншому судовому спорі [107].

Оспорювання фraudаторних правочинів у процедурі банкрутства, серед іншого, також має особливу мету та наслідки. Хоча поверхнево мета конкурсного та позаконкурсного оспорювання правочинів спільна – задоволення індивідуальних інтересів кредиторів, механізми у цих провадженнях різняться.

У конкурсному оспорюванні правочинів законодавство деталізує наслідки недійсності правочинів на шкоду третім особам. Згідно з частиною третьою ст. 42 КУЗПБ у разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених частиною першою або другою цієї статті, сторона за таким правочином зобов'язана повернути боржнику майно, яке вона отримала від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину. У проаналізованій практиці вбачається, що кожен із цих альтернативних наслідків застосовується судами.

Окрім цього, під час визнання недійсними правочинів на підставі ст. 42 КУЗПБ ініціатор фактично діє в спільних інтересах добросовісних кредиторів. Кредитор, який ініціював провадження щодо фraudаторності, не отримує доступ до цього майна, яке було відчужене. Згідно з принципом конкурсного імунітету такий кредитор не може задовільнити свої вимоги перед боржником інакше, аніж це передбачено процедурою банкрутства. Наслідком недійсності фraudаторного правочину у процедурі банкрутства є повернення до майнової маси боржника відчуженого майна або його ринкового грошового еквіваленту, яке надалі буде розподілено між добросовісними кредиторами пропорційно їхнім вимогам. Аналізуючи фraudаторність у праві про банкрутство Польщі Пьотр Гіл вказує, що

у резолютивній частині рішення про недійсність фrawdаторного правочину переважно вказується, що воно ухвалене на користь заявника, однак насправді захист, що здійснюється за допомогою права на оскарження, стосується групи кредиторів і у такий спосіб захищає групові інтереси та вимоги, що охоплюються процедурою банкрутства, та ті, які ще не включені до списку, однак будуть включені туди у майбутньому [108, с. 380].

Цей принцип реалізовано також в українському праві про банкрутство, його мета полягає у забезпеченні принципу справедливого розподілу майна та активів боржника серед кредиторів. Слід наголосити, що з цих же міркувань можна констатувати наявність права на оскарження правочинів боржника в усіх кредиторів, незалежно від дати виникнення заборгованості перед ними, що суттєво відрізняється випадків позаконкурсного оспорювання, у якому відсутність заборгованості перед кредитором на момент вчинення фrawdаторного правочину виключає можливість судового захисту прав, у зв'язку з відсутністю їх порушення.

Складним залишається питання забезпечення інтересів контрагентів за правочинами на шкоду приватним інтересам третіх осіб у контексті наслідків недійсності таких правочинів. У значній частині випадків контрагент за фrawdаторним правочином у випадку позаконкурсного оспорювання не отримує у результаті його виконання будь-якого активу чи майна, оскільки, як доводилось попередньо, він під час вчинення такого правочину також діє із недобросовісним наміром. Відтак, недійсність такого правочину не втручається у його право мирного володіння майном.

Натомість, підстави для встановлення фrawdаторності у процедурі банкрутства не передбачають недобросовісності контрагента за правочином на шкоду як обов'язкову умову його недійсності. Це обумовлює ситуацію, коли потенційно особа може вчинити правочин з майбутнім боржником у справі про банкрутство і такий правочин може бути визнаний недійсним, до прикладу, з підстав економічної недоцільності. З огляду на тривалість "підозрілого" періоду контрагент у таких випадках не завжди може передбачити існування процедури банкрутства в майбутньому, відтак навіть за умови неринкової вартості придбаного майна не вважається, що контрагент за цим правочином діє

недобросовісно чи нерозумно. Як наслідок, у межах процедури банкрутства, ст. 42 КУЗПБ дозволяє де-факто витребувати майно в добросовісного набувача і водночас не містить інструментів для захисту його права на мирне володіння майном.

У цій ситуації не можливо застосувати також і положення про класичну двосторонню реституцію, оскільки на момент визнання правочину недійсним майно та кошти боржника становлять ліквідаційну масу, на яку поширюється конкурсний імунітет, що унеможлиблює будь-які стягнення з неї безпосередньо на користь контрагента. Ба більше, у випадку ініціювання спору про недійсність правочину на шкоду в справі про банкрутство, позивач у своїх вимогах оминає інтерес контрагента за таким договором (зокрема, оскільки він захищає інтерес колективу кредиторів, до якого контрагент не належить). Для подолання цього дисбалансу пропонується запровадити норму, згідно з якою у випадку визнання недійсним договору боржника з мотивів його фраздаторності за умови добросовісності контрагента останній має право на стягнення реально сплачених коштів або фактично понесених збитків у порядку та у черговості на рівні з іншими незабезпеченими кредиторами.

Описані вище наслідки правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб мають компенсаційний характер та покликані насамперед забезпечити якнайповніше відновлення їх прав. Водночас у випадку, коли укладення правочинів на шкоду є одним із етапів загальної злісної умисної діяльності, спрямованої на заподіяння шкоди третім особам, зокрема у вигляді доведення до банкрутства юридичної особи чи заволодіння майном третіх осіб шляхом обману, допускаємо настання каральних наслідків для таких осіб шляхом їх притягнення до кримінальної відповідальності за відповідним складом злочину.

* * *

Правова оцінка правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб може відрізнитись у межах конкурсного та позаконкурсного проваджень. У ході позаконкурсного оспорювання правочинів на шкоду третім особам основою

кваліфікації є недобросовісний намір учасників спірного правочину, який має вияв у низці об'єктивних факторів: 1) момент вчинення фrawdаторного правочину, який має зв'язок з етапами розвитку заборгованості (її виникнення, початок судового процесу зі стягнення, виконання судового рішення про стягнення); 2) особливості контрагента за фrawdаторним правочином, тобто укладення правочину з подружжям, іншим родичом, пов'язаною особою тощо; 3) дефект ціни договору, що виявляється у його безоплатності або оплатності за неринковими цінами або за відсутності реальності здійснення оплат. Для висновку про недійсність правочину суд повинен аналізувати кожен із цих критеріїв, жоден із них не є визначальним, однак за умови реальної ринкової оплатності договору його фrawdаторність виключається. Допускаємо, що за умови недобросовісного заподіяння шкоди одностороннім правочином, такий також може визнаватись недійсним на загальних підставах. Для конкурсного оспорювання правочинів на шкоду у межах 3-ьох річного періоду перед відкриттям провадження у справі про банкрутство визначальною є наявність бодай однієї ознаки згідно з ст. 42 КУзПБ, які групуються так: 1) економічна недоцільність правочину; 2) забезпечення таким правочином грошових вимог; 3) підозрілість контрагента за цим правочином; 4) його безоплатність. Основою для оспорювання правочинів на шкоду в межах процедури банкрутства є презумпція сумнівності правочинів, яка є спеціальною відносно презумпцій правомірності та добросовісності правочину. Наслідком правочину на шкоду приватним інтересам третіх осіб є його недійсність. У випадку, якщо за результатами фrawdаторного правочину відбувся реальний трансфер майна, заінтересована особа має заявити додаткові реституційні вимоги для забезпечення ефективності обраного способу захисту. У випадку конкурсного оспорювання правочинів на шкоду ініціатор такого провадження діє в інтересах колективу кредиторів, відтак задоволення таких вимог матиме позитивний ефект для кожного з них. При цьому пропонується запровадити механізм захисту інтересів добросовісного контрагента за фrawdаторним правочином – у випадку визнання недійсним договору боржника з мотивів його фrawdаторності слід наділити контрагента

правом на стягнення реально сплачених коштів або фактично понесених збитків у порядку та у черговості на рівні з іншими незабезпеченими кредиторами. Досукається, що за наявності обставин, що вказують на злісний намір заподіяти шкоду шляхом укладення правочину на шкоду, такі дії можуть призводити до кримінально-правових наслідків.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОЧИНИ НА ШКОДУ ПУБЛІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ТРЕТІХ ОСІБ

3.1 Правова оцінка вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб

У попередніх частинах цієї роботи ми сформувавши позицію, згідно з якою зазнавати шкоди від фраздаторних правочинів можуть не лише кредитори чи інші приватні суб'єкти, але й публічний інтерес у різних його проявах. Цю концепцію іменовано публічною фраздаторністю, яка означає недобросовісне застосування приватноправових інструментів на шкоду публічним суб'єктам, які репрезентують суспільний інтерес. Взаємодія приватного та публічного є одним із складних питань правової доктрини, відтак питання правової оцінки правочинів на шкоду публічному інтересу третіх осіб потребує окремого аналізу, який буде проведено у цьому розділі нашої роботи.

Питання публічного інтересу неодноразово ставало предметом доктринального дослідження українських правознавців. Е. Дмитренко визначає публічний інтерес як "спільні узагальнені публічні потреби суспільства, його окремих соціальних груп та членів, держави й територіальних громад (адміністративно-територіальних одиниць), задоволення яких необхідне для повноцінного функціонування і розвитку суспільства, його окремих соціальних груп та членів, держави та територіальних громад" [109, с. 91]. О. Дзісяк та Д. Шершеньков пропонують схоже визначення публічного інтересу як сукупності потреб, визнаних державою, реалізація яких забезпечується через публічне управління і сприяє захисту прав і свобод людини [110, с. 50]. Л. Марусяк зазначає, що під публічним інтересом в цивільному праві необхідно розуміти певну потребу соціальної спільноти, яка знайшла своє законодавче закріплення в актах публічно-правового законодавства у формі відповідних імперативних приписів, що спрямовані на забезпечення стабільної соціальної, економічної та політичної життєдіяльності держави [111, с. 29].

Для цілей нашої роботи на основі проаналізованих визначень можна сформулювати декілька сутнісних ознак публічного інтересу. По-перше, публічний інтерес завжди стосується суспільно важливих сфер – економічної, екологічної, культурної, правоохоронної тощо. Як наслідок, порушення публічного інтересу призводить до системних зрушень, які в сукупності можуть підірвати баланс правової та економічної системи держави. По-друге, публічний інтерес репрезентує невизначене коло осіб (на наше переконання, найкращим описом носія публічного інтересу є громадянське суспільство). У випадку діяльності на шкоду публічному інтересу, порушення настає де-факто щодо усього суспільства, що зумовлює потребу в представництві цього інтересу спеціально уповноваженим суб'єктом, найчастіше – органом публічної влади. По-третє, фіксація публічного інтересу відбувається шляхом його закріплення в актах публічного права. Поряд із цим публічний та приватний інтереси, а отже й їх регулювання, не можуть існувати повністю автономно. Слід погодитись з Л. Музиною, яка стверджує, що "сучасні реалії вимагають конвергенції приватних і публічних інтересів, їх взаємопроникнення" [112, с. 21]. Підтримує вказану позицію Я. Гуняк, який стверджує, що приватний і публічний інтереси взаємно впливають один на одного [113, с. 42]. Це підтверджує позицію про те, що приватне право може містити норми, спрямовані на захист публічного інтересу в контексті приватно-правової діяльності учасників правових відносин, тоді як публічне право у свою чергу може закріплювати гарантії, які сприятимуть реалізації приватного інтересу.

А втім, в окремих випадках реалізація одного з цих інтересів може не відповідати або прямо суперечити іншому інтересу, що породжує потребу у пошуку балансу між цими правовими категоріями. У цій частині В. Щербина стверджує, що

"протиставлення публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки правовими засобами є неприпустимим, оскільки саме шляхом упорядкування публічно-правового регулювання приватноправових відносин можливо досягти оптимального (залежно від соціально-економічних умов, політичного розвитку суспільства, завдань конкретного історичного періоду) співвідношення публічних і приватних інтересів" [114, с. 30].

З цією позицією не можна вповні погодитись, оскільки вказаний баланс можна забезпечити виключно поєднанням публічного і приватного регулювання, норми публічного права та його методи не здатні самотійно забезпечити захист приватного інтересу в більшості випадків, оскільки їм бракує гнучкості застосування. Публічне регулювання буде ефективне лише в окремих, суспільно важливих сферах, де публічний контроль є необхідним та пропорційним. Імпонує позиція Л. Музики, яка стверджує, що "держава не повинна втручатися там, де цього не вимагається, і водночас - вона не може втрачати контроль у ситуаціях, що насправді потребують його" [112, с. 18]. У цій частині варто наголосити, що вказаний контроль не може забезпечуватись виключно інститутами та галузями публічного права, позаяк втручання у публічний інтерес може відбуватись також із застосуванням суто приватноправових інструментів, реагування на які має пропонувати саме система приватного права. Вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам є одним із реальних прикладів реалізації приватного інтересу в неправомірний, антипублічний спосіб. У цій ситуації правова система має запровадити послідовний механізм впливу на такі дії, який дасть змогу здійснити їх правову оцінку у приватній та публічній правових площинах.

У приватно-правовому контексті реакція на правочини на шкоду публічному інтересу полягає у їх недійсності. Цей підхід спостерігається, зокрема і в європейському контрактному праві. Як зазначають Х. Франсіско та О. Франсіско на основі аналізу декількох європейських правових сімей, допускається недійсність правочину, що суперечить фундаментальним принципам та публічному порядку [115]. Існування таких норм у будь-якій правовій сім'ї вважаємо доцільним, оскільки жодна правова система не може толерувати дії, які суперечать визначеному правовому порядку в державі. Водночас питання встановлення меж допустимого у контексті правочинів з публічною фраздаторністю (або, так званих, антипублічних правочинів) залишається дискусійним, однак є ключовим, оскільки від його вирішення залежить формат нормативного закріплення ознак та наслідків таких юридичних дій.

В українській правовій системі нормативною основою для правової кваліфікації правочинів на шкоду публічним інтересам є ст. 228 ЦК України, яка одночасно закріплює два склади таких правочинів. Частини перша та друга ст. 228 ЦК України вказують на нікчемність правочинів, які порушують публічний порядок – ті, що спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним. Частина третя цієї ж норми відносить до оспорюваних правочини, вчинені з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Вказана норма містить низку дефектів, які стали предметом аналізу як на рівні доктрини, так і в межах її судового правозастосування.

Одним із найбільш явних дефектів ст. 228 ЦК України є фактичне поєднання у одній нормі двох різних за змістом складів недійсності правочинів та різних наслідків такої недійсності. З цього приводу Д. Мишко зазначив, що змішування двох видів недійсності правочинів свідчить про вади структурованості у викладі вказаної правової норми, її формулювання не відповідає критерію якості закону. [116, с. 320]. Остаточної позиції щодо розмежування вказаних підстав на рівні доктрини та практики не існує. Так, Д. Мишко пропонує правочин, що суперечить інтересам держави і суспільства, моральним засадам (ч. 3 ст. 228 ЦК України) вважати таким, що порушує публічний порядок з наслідком у вигляді нікчемності [116, с. 320]. В. Кучер та Т. Курило аналізуючи розмежування підстав для недійсності антипублічних правочинів вказують, що відповідно до ч. 3 ст. 228 ЦК України, для визнання правочину недійсним із підстав суперечності інтересам держави та суспільства, його моральним засадам, на відміну від правочину, що порушує публічний порядок (ч. 1 ст. 228 ЦК України), не вимагається умислу на настання протизаконного результату [117, с. 71]. На практиці нерідко зустрічаються випадки, коли позивачі (у випадку цієї статті це переважно органи державної влади та місцевого самоврядування) посиляються на ст. 228 ЦК України в цілому, не розмежовуючи передбачені нею підстави.

Гадаємо, що ця нормозастосовча плутанина може якісно вирішитись лише після реформування цієї норми, адже будь-які пошуки розмежування дефектного за замовчуванням положення не мають практичного сенсу.

Недоліки законодавчої техніки цієї норми частково також спостерігаються і в її змістовній частині. Це стосується насамперед частини третьої ст. 228 ЦК. Найперший недолік – конфіскаційний наслідок недійсності за цією підставою. Детальний аналіз в цій частині буде проведено у підрозділі 3.2 цієї роботи.

Сумнівна якість цього положення спостерігається також в частині дотримання принципу правової визначеності. Так, стандартом поведінки суб'єктів приватного права визначає відповідність мети правочину інтересам держави, суспільства, його моральним засадам. Жоден з кумулятивних критеріїв поведінки (або ж альтернативних підстав для недійсності) відповідно до цього положення не має орієнтирів для зрозумілого і чіткого правозастосування. Такі формулювання обумовлюють ситуацію, коли суб'єкти права повинні узгоджувати свою поведінку з ілюзорним інтересом інших суб'єктів без будь-яких засобів превентивного виявлення та розуміння цього інтересу [28]². Цінною для аналізу в цій частині є думка О. Хамходери, який наголошує, що "особа не може самостійно визначити, що є публічним інтересом (*який змістовно об'єднує критерії, визначені частиною третьою ст. 228 ЦК України – Д. Б.*), або що є об'єктивною потребою для кожного члена суспільства, оскільки це вирішує окремий уповноважений неприватний суб'єкт/колектив (а загалом – громадянське суспільство через репрезентативні механізми прямої, непрямої та партисипативної демократії)" [118, с. 34]. У зв'язку із цим, суб'єкт приватного права, укладаючи правочин, не має засобів для встановлення правомірності своїх дій та убезпечення втручання держави у його власні приватно-правові відносини з підстав суперечності публічному інтересу.

У зв'язку із цим вважаємо, що у випадку реформування цієї норми законодавцю слід змістити акценти – замість оцінки відповідності мети

² Збірник праць готується до друку.

учасників правочину публічному інтересу слід аналізувати об'єктивні прояви їх недобросовісності та шкідливого наміру. Такий підхід в цілому вписується у розвиток концепції фраздаторності за межі виключно приватноправових відносин.

Можливість застосування конструкції правочинів на шкоду щодо публічних відносин наразі визнається в деяких іноземних юрисдикціях. У вже згаданому рішенні Федерального суду Австралії визнано недійсним договір про відчуження майна в період виникнення податкової заборгованості; ініціатором спору був представник податкового органу, якого у судовому рішенні було названо "кредитором" відносно одного з відповідачів [6]. Важливою для польського правозастосування в цій частині стало рішення Конституційного суду Польщі від 18.04.2018 № К 52/16, де досліджувалось питання конституційності застосування норм про недійсність фраздаторних правочинів до публічної заборгованості у сфері податкового права за аналогією [119]. На основі аналізу рішення органу конституційного контролю Польщі можна констатувати низку важливих тверджень: по-перше, розширене застосування конструкції фраздаторності до випадків заподіяння шкоди податковим інтересам держави не порушує конституційних положень, оскільки не встановлює нових податкових норм, а лише забезпечує ефективне стягнення вже визначеної податкової заборгованості; по-друге, позови про фраздаторність спрямовані на захист тих принципів і цінностей, які є спільними для приватного та публічного права; по-третє, застосування позовів про фраздаторність не може вважатись надмірним втручанням у права та приватні інтереси контрагента за спірним правочином, оскільки таке застосування можливе виключно у випадку його недобросовісності, в іншому випадку цей інструмент є не застосовним. Описаний досвід польського розуміння концепції фраздаторності може бути відтворений і в українській правовій сім'ї. Слід наголосити на тому, що ідея фраздаторності в цілому полягає не в тому, щоб визначити і усунути шкоду окремої природи, а в тому, щоб в цілому не допустити заподіяння шкоди з використанням приватно-правових інструментів будь-якій особі у будь-яких

спосіб. Як наслідок, публічна фраздаторність може простежуватись не лише у випадках заподіяння шкоди шляхом ухилення від сплати податкової заборгованості, що віддалено нагадує класичні відносини кредитора й боржника, але й у інших випадках умисного заподіяння шкоди публічним інтересам задля отримання приватними суб'єктами неправової та безпідставної вигоди у відносинах з публічними суб'єктами. Основні форми таких правочинів буде проаналізовано в підрозділі 3.3 цієї роботи.

Можливість поширення концепції правочинів на шкоду на сферу публічних відносин почала визнаватись на рівні української правової доктрини. Слід погодитись з думкою О. Зозуляк та Т. Попович, які на основі аналізу наукових джерел та практики дійшли висновку про те, що "інститут фраздаторних і фіктивних правочинів розвивається на межі приватного та публічного права. Його сучасне значення виходить за рамки традиційних зобов'язальних відносин і поширюється на сферу захисту державної власності, зокрема у зв'язку з переходом майна заборонених політичних партій у власність держави" [120, с. 236].

Отже, варто відзначити як правозастосовчі, так і доктринальні передумови для закріплення фраздаторності в національному законодавстві у її широкому змісті, який би охоплював правочини, вчинені з недобросовісним наміром на заподіяння шкоди публічним інтересам.

Комплексність правового явища публічної фраздаторності, пов'язана з її дуальною приватно-публічною природою, ставить перед судовою практикою низку проблемних питань, серед яких зокрема, визначення юрисдикції спорів за позовами про недійсність договорів з цієї підстави, підбір підходу до їх правової оцінки, визначення предмету доказування, розподіл тягаря доказування тощо. Найбільш яскравого прояву на рівні національної судової практики ця проблема в контексті вирішення юрисдикційного питання щодо спорів за позовами контролюючих органів про визнання недійсними договорів з підстав невідповідності публічному інтересу у сфері оподаткування. Примітно, що це питання протягом 2024-2025 років двічі ставало предметом дослідження ВП ВС,

основні аргументи цих постанов та окремих думок до них викладено у Додатку № 3 [121-125]. У постанові ВП ВС від 29.02.2024 у справі № 580/4531/23 констатовано, що спір за позовом контролюючого органу про визнання недійсним правочину з підстав невідповідності публічному інтересу є приватноправовим та підлягає розгляду в порядку господарського чи цивільного судочинства [121]. Підсумовуючи позицію ВП ВС у цій постанові, можна відзначити те, що господарська або цивільно юрисдикція спорів про визнання недійсними договорів з підстав суперечності публічному інтересу обґрунтовується втручанням насамперед у приватноправові відносини рівних суб'єктів – учасників приватноправових відносин, і сам факт втручання в такі відносини суб'єкта владних повноважень автоматично не детермінує публічно-правовий характер цього спору [121]. Поряд із цим, це рішення не було одностайним – за результатами розгляду цієї справи 6 суддів ВП ВС (близько 30% від складу ВП ВС) виклали спільну окрему думку, де вказали, що такі спори є публічно-правовими та підлягають розгляду у порядку адміністративного судочинства [122]. Натомість у 2025 році ВП ВС знову розглянула справу, де досліджувалось аналогічне питання. У постанові від 08.05.2025 у справі № 420/12471/22 ВП ВС вказала на відсутність підстав для відступу від попереднього висновку, однак з урахуванням конкретних обставин справи (ведення одним з господарських товариств фіктивної господарської діяльності, що встановлено вироком суду) виснувала про її підсудність адміністративним судам. Цікавим є те, що зміст мотивувальної частини постанови у справі № 420/12471/22 фактично відтворює мотиви окремої думки у справі № 580/4531/23, а текст цієї постанови складено суддею, яка була співавтором окремої думки, де зазначалось про публічно-правовий характер усіх без винятку спорів щодо недійсності договорів на підставі невідповідності публічному інтересу у сфері оподаткування за позовом контролюючого органу. Така непослідовність ВП ВС мала наслідком наявність одразу двох окремих думок [124-125] сукупно 9-ти суддів ВП ВС, що становить понад 40 % від її складу.

Ця ситуація демонструє відсутність консенсусу у вирішенні питання правової природи недійсності правочинів, що вчинені на шкоду публічному інтересу. Наразі "терези правосуддя" вказують на господарську чи цивільну юрисдикцію цих спорів, а відтак і про їх первинну приватно-правову природу. З цим вирішенням описаної дилеми погоджуємось і ми. Для вирішення цієї проблеми слід аналізувати первинний дефект, який тягне за собою недійсність такого договору. Позиція щодо адміністративної юрисдикції таких спорів ґрунтується на тому, що недійсність досліджуваних правочинів випливає з порушення податкового законодавства, що, безумовно, належить до галузі публічного права. Втім, на наше переконання, первинним дефектом таких правочинів є не порушення податкового законодавства, а їх недобросовісність, протиправна внутрішня воля їх сторін, що має об'єктивні прояви. Податкове порушення для таких правочинів є похідним (вторинним) наслідком, який породжує у контролюючого органу право на звернення до суду. Публічний інтерес у цьому випадку не визначає юрисдикції спору, оскільки суд з урахуванням його предметної спеціалізації надає правову оцінку насамперед приватно-правовим відносинам і лише за її результатами може виснувати про підстави для недійсності. Варто зауважити, що недійсність правочинів є класичним питанням господарського та цивільного судочинства, тоді як для судді адміністративного суду питання недійсності не є типовим, що може створити перешкоди для якісного й ефективного розгляду справ у таких провадженнях.

Визначення господарської чи цивільної юрисдикції у цьому випадку та застосування у цих спорах насамперед приватно-правових конструкцій та принципів не обмежує використання у таких провадженнях інструментів публічного права. Так, до прикладу, не виключається, що у ході розгляду господарської чи цивільної справи про недійсність правочину на шкоду податковому публічному інтересу контролюючий орган може обґрунтовувати власну позицію з посиланням на результати проведення податкової перевірки, що є інститутом публічної галузі права.

Зауважимо, що ці висновки щодо спорів про правочини на шкоду публічним інтересам у сфері оподаткування мають універсальний характер та застосовуються до всіх випадків оспорювання правочинів, що порушують публічний інтерес.

Як підсумок, зазначимо, що сучасна нормативна інфраструктура недійсності правочинів на шкоду публічному інтересу має низку юридико-технічних та змістовних недоліків. Їх вирішення вбачаємо можливим здійснювати шляхом нормативного закріплення недійсності правочинів з підстав їх фраздаторності, яка, серед іншого, може мати прояв у вигляді вчинення правочинів з недобросовісним наміром на заподіяння шкоди публічним суб'єктам задля отримання певної майнової чи немайнової вигоди. Водночас існує доцільність збереження конструкції недійсності правочинів, що суперечать публічному порядку, яка б вказувала на нікчемність правочинів, які посягають на конституційний лад держави та її національну безпеку.

3.2 Правові наслідки вчинення правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб

У попередньому підрозділі зверталась увага на те, що правочини на шкоду публічному інтересу мають дуальну правову природу: з одного боку, їхня дефектність проявляється в порушенні засад приватного права, зокрема добросовісності та заборони зловживання правом, що є порушенням у межах системи приватного права; з іншого боку, такий правочин становить безпосереднє посягання на публічно-правові відносини. Ця ситуація зумовлює потребу пошуку правового реагування на такі правочини в обох системах права – публічній та приватній, при цьому оцінка таких правочинів у їх межах може відбуватись паралельно із застосуванням притаманних для кожної системи наслідків та заходів впливу.

Оскільки наша робота насамперед акцентує свою увагу на приватно-правових аспектах правочинів на шкоду, варто почати аналіз цього питання саме з

приватно-правових наслідків правочинів на шкоду третім особам. Як стверджувалось попередньо, наслідком фrawdаторного правочину є його недійсність та приведення сторін до попереднього стану правового та фактичного стану. У контексті публічної фrawdаторності, яка на сьогодні має нормативне закріплення у ст. 228 ЦК України, недійсність має певні особливості.

Частина перша та друга цієї норми вказує на нікчемність правочинів, що порушують публічний порядок, відтак вони є недійсними в силу закону. Цю особливість в аспекті фrawdаторності проаналізовано у постановках Центрального господарського апеляційного суду від 26.02.2026 у справах № 912/1549/23 [126] та № 912/1553/23 [127]. Обидві справи стосувались аналогічних обставин дарування нерухомого майна територіальних організацій комуністичної партії України у період судового розгляду питання про заборону її діяльності. Міністерство юстиції України (позивач) мотивувало позов тим, що таке безоплатне відчуження майна партії після відкриття провадження у справі про заборону її діяльності є демонстрацією недобросовісності та зловживання правом, на цій підставі просило визнати ці договори недійсними та скасувати реєстрацію права власності на відчужене нерухоме майно [126; 127]. Суд у кожній з цих справ деталізував правову кваліфікацію цих правочинів та вказав, що такі договори суперечать публічному порядку, а тому є нікчемними, а не оспорюваними [126; 127]. Як наслідок, вимогу про визнання недійсним договору визнано не ефективною, тому позов було задоволено лише в частині застосування наслідків нікчемності у вигляді скасування реєстраційних дій, що дозволило надалі повернути майно забороненої партії у власність держави [126; 127]. З цією позицією суду слід погодитись, оскільки сучасне нормативне регулювання правочинів на шкоду безпосередньо вказує на нікчемність таких договорів. Такий наслідок договорів, що порушують публічний порядок, є цілком пропорційним, оскільки покликаний обмежувати правочини, які втручаються в найважливіші публічно-правові відносини, пов'язані з національною безпекою, захистом конституційних прав і свобод та збереження конституційного ладу.

Частина третя ст. 228 ЦК України закріплює оспорюваність правочинів вчинених з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Поряд із загальними нормами щодо реституції за ст. 216 ЦК України, частина третя ст. 228 ЦК України містить спеціальне правило, згідно з яким якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то при наявності умислу у обох сторін в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за правочином, тоді як при наявності умислу лише у однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

Коментуючи це положення С. Бичкова відмітила непослідовність законодавця в цій частині. На її думку,

правочин, спрямований проти інтересів держави і суспільства, його моральних засад, визнається законодавцем оспорюваним, тобто, якщо жодна із заінтересованих осіб не заперечуватиме його дійсність, він буде залишатися дійсним; отже, законодавець вважає його певною мірою "менш небезпечним" порівняно з правочином, що суперечить публічному порядку, проте для останнього встановлюються "жорсткіші" правові наслідки – стягнення одержаного за ним або належного винній стороні на відшкодування виконаного в дохід держави (тобто конфіскація) [128, с. 33].

Н. Навальнєва звернула увагу на те, що наслідок недійсності за частиною третьою ст. 228 ЦК України належить до конфіскаційних санкцій в цивільному праві [129, с. 24]. Слід погодитись із думкою вказаних авторів: й справді аналізована норма містить не реституційний, а конфіскаційний наслідок, який передбачає значно більший ступінь втручання у приватні відносини сторін, оскільки здатен обмежити право осіб на мирне володіння майном. У взаємодії з недоліками визначеності цього положення ми вважаємо такий наслідок надмірним та таким, що не спрямований на виконання завдань цивільно-правової охорони публічного інтересу.

На ці недоліки звернула увагу об'єднана палата КГС ВС у дещо революційній постанові від 19.12.2025 у справі № 922/3456/23, де констатувала, що застосування відповідних приписів частини третьої ст. 228 ЦК України створює підстави для непропорційного втручання держави в право власності приватних

осіб, цей недолік є загальним, базується на недоліках самої законодавчої норми [130]. На думку суду,

"при визначенні підстав для застосування ч.3 ст.228 ЦК, яка містить санкцію конфіскаційного характеру, не властиву нормам цивільного законодавства, і яка несе в собі високі ризики втручання держави в право власності приватних осіб, суд має враховувати критерії, визначені ЄСПЛ, щодо пропорційності покарання (конфіскації без вироку суду) та можливості обрання менш обтяжливого заходу для винної сторони правочину (двосторонньої реституції, стягнення збитків, штрафу тощо)." [130]

Вказану позицію можна розцінювати з різних сторін. З одного боку, ОП КГС ВС проявила судовий активізм, оскільки визнала, що спірна норма підлягає застосуванню лише у випадках кричущих порушень, хоча текст норми такого критерію не містить. З іншого боку, позиція ОП КГС ВС цілком вмотивована і зрозуміла – недійсність договору покликана не карати сторін, а повертати їх та інших учасників, які зазнали впливу від правочину, у попереднє правове та фактичне становище. [28]³.

Варто зауважити, що згідно з позицією ОП КГС ВС можливість застосування цього наслідку у виняткових випадках все ж зберігається, хоча, як вбачається з мотивів постанови, у перспективі рекодифікації приватного права, такий конфіскаційний наслідок в цілому має бути видалений. Такий підхід є доречним, оскільки недійсність правочину на шкоду публічному інтересу у рамках приватно-правового реагування є достатньою сатисфакцією для публічних суб'єктів, оскільки усуває ситуацію порушення правового порядку в цій частині. У цьому проявляється компенсаційна функція недійсності, вона не переслідує карального ефекту, оскільки такий повинен забезпечуватись правовими заходами виключно в межах публічних галузей права.

Поряд із цим, як вбачається з проєкту оновленого Цивільного кодексу України, пропонована концепція рекодифікації все ж зберігає дещо видозмінений формат цивільно-правової конфіскації як наслідку недійсності договорів на шкоду публічному інтересу. Відповідно до частини четвертої ст. 232 проєкту якщо договір є недійсним через порушення публічного порядку, суд може відмовити в поверненні всього, що одержано на виконання договору,

³ Збірник праць готується до друку.

та застосувати приписи про безпідставне збагачення. Ця редакція не лише не вирішує проблеми, на яких уже наголосила практика, але й може запровадити нові, адже норма не визначає: 1) вигодонабувача за результатами застосування норм про безпідставне збагачення; та 2) ознак, за якими суд може відмежувати ситуації, коли такий наслідок застосовується, а коли ні [28]⁴.

Дискусійним є питання можливості визнання недійсним правочину на шкоду публічному інтересу без попереднього встановлення у такій юридичній дії ознак адміністративного чи кримінального правопорушення. Так, І. Рушак та М. Бєлова вважають, що правочин можна класифікувати як такий, що порушує публічний порядок, якщо він націлений на порушення публічно-правових нормативних актів держави, які встановлюють основи державного устрою, політичної системи та економічної безпеки держави, і кваліфікований як злочин чи адміністративне правопорушення у визначеному законом порядку [131]. З цією позицією слід не погодитись, оскільки в цьому випадку відбувається змішування приватно-правової та публічно-правової оцінки правочинів на шкоду публічному інтересу. Так, правочин на шкоду публічному інтересу може становити самостійне правопорушення в межах публічних галузей права, при цьому таке порушення може бути не лише адміністративним чи кримінальним, але й може кваліфікуватись із застосуванням інших спеціальних галузей публічного права, як-от конкурентне, податкове тощо. Тим не менш, приватно-правова оцінка таких правочинів є самостійною, спрямована на виявлення у правочині порушення норм приватного права (зокрема, у частині дотримання його принципів), а відтак може відбуватись паралельно з публічною правовою оцінкою уповноважених на це органів. Вказане водночас не обмежує використання результатів такої оцінки у відповідному цивільному чи господарському процесі щодо недійсності та навпаки не обмежує можливість застосування результатів та наслідків недійсності правочину на шкоду публічному інтересу в межах публічно-правової оцінки таких дій. Ба більше,

⁴ Збірник праць готується до друку.

публічна фраздаторність може реалізуватись як дія постфактум вчинення іншого правопорушення, зокрема податкового, адміністративного чи кримінального, у такому випадку притягнення особи до відповідальності за цю дію матиме значення для правової оцінки правочину на шкоду публічному інтересу, про що детальніше у підрозділі 3.3.

Як стверджувалось вище, дуальна природа правочинів на шкоду публічних інтересів потребує комплексного реагування на такі дії з боку обох підсистем права – приватної та публічної. Загалом не заперечується думка про те, що правочин на шкоду публічному інтересу, хоч і первинно є приватним інструментом, може спричиняти публічно-правові наслідки у вигляді юридичної відповідальності його учасників. Це пов'язано з тим, що такі правочини посягають на особливі суспільні відносини, які перебувають під посиленою охороною держави. Як наслідок, учасники правочину на шкоду публічному інтересу можуть зазнавати каральних та конфіскаційних наслідків, однак такі мають передбачатись виключно нормами та застосовуватись виключно в межах окремих проваджень та процедур згідно з регулюванням публічних галузей права.

3.3 Правова характеристика вчинення окремих правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб

На відміну правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб, які переважно спрямовані на обмеження їхніх майнових інтересів та у результаті призводять до схожих за характером порушень, правочини на шкоду публічним інтересам можуть мати досить різноманітні результати та заподіювати шкоду в різних форматах, зокрема через вплив на економічний стан держави, національну безпеку та конституційний лад, правоохоронну діяльність тощо. Посягання на публічний інтерес не завжди має наслідком заподіяння майнової шкоду його носіям, така шкода може мати наслідки з системним характером у певній суспільно важливій сфері. З цією метою в цьому підрозділі ми спробуємо

дослідити окремі приклади правочинів на шкоду публічним інтересам третіх осіб.

Одним із прикладів правочинів на шкоду публічним інтересам є правочини, які перешкоджають правоохоронній діяльності держави. Їхній механізм полягає в тому, що особа, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, відчужує своє майно задля того, аби уникнути можливих наслідків завершення кримінального провадження, зокрема в частині відшкодування шкоди державі у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення або ухваленням рішення про конфіскацію майна засудженого. Так, у постанові КЦС ВС від 22.10.2024 у судовій справі № 757/30604/17-ц встановлено фраздаторність договору про поділ спільного сумісного майна подружжя в момент, коли один з подружжя підозрювався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди), санкція якої допускала конфіскацію майна суб'єкта вчинення [60]. Прокурор, який діяв в інтересах держави, у цій справі зміг довести, що метою укладення цього договору було фактичне виведення майна з-під арешту у кримінальному провадженні (наступною після договору дією було звернення до слідчого судді з клопотанням про зняття арешту з майна, оскільки воно наразі належить "чужій для підозрюваного людині" [132]) та в подальшому – уникнення від понесення можливих кримінально-протиправних наслідків злочинної поведінки [60]. Цей висновок є цікавим зокрема з погляду презумпцію невинуватості, згідно з якою кожна особа вважається не винуватою доки щодо неї не буде ухвалено обвинувального вироку. Як демонструє проаналізована постанова ВС, презумпція невинуватості не перешкоджає встановленню фраздаторності правочинів, вчинених з метою уникнення наслідків від вироку в майбутньому. Такий підхід має прагматичне підґрунтя, оскільки за умови зволікання з подачею позову про фраздаторність майно може бути неодноразове відчужене, що ускладнить його повернення до обвинуваченого та в перспективі обмежить можливості стягнення такого в дохід держави.

Слід зауважити, що така практика не є сталою. У рішенні Бахмацького районного суду Чернігівської області від 19.02.2026 у судовій справі № 728/202/25 суд відмовив у задоволенні позову прокурора в інтересах держави про визнання недійсним договору купівлі-продажу земельної ділянки, укладеного особою, що підозрюється у вчиненні екологічного злочину, яким заподіяно шкоду державі [44]. На думку суду, у цій справі не доведено як наявності умислу ухилення від виконання дійсного зобов'язання, так і наявності самого зобов'язання як такого на момент вчинення оспорюваного правочину, оскільки вирок щодо відчужувача, яким встановлено розмір шкоди, не набрав законної сили [44]. Аргументація суду в цій частині є спірною, оскільки особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження та яка перебуває у статусі підозрюваного, особливо у випадку усвідомлення заподіяної нею шкоди може недочікуватись постановлення проти неї обвинувального вироку, а відтак відчужуватиме своє майно ще на етапі досудового розслідування. Позов про фродаторність таких правочинів де-факто є одним інструментів, який поряд з арештом дозволяє запобігти негативним наслідкам кримінального провадження та забезпечити його ефективність та результативність.

Водночас факт кримінального переслідування особи за фактом правопорушень, які можуть мати майнові для особи наслідки, зокрема у вигляді покарання чи відшкодування шкоди державі самотійно не вказує на фродаторність усіх договорів, які вчиняє така особа. Прокурор, який звертається до суду з позовом про фродаторність має довести інші фактори, які зокрема досліджено нами у підрозділі 2.1 цієї роботи. До прикладу, у рішенні Близнюківського районного суду Харківської області від 26.02.2026 у судовій справі № 612/644/25 відмовлено у задоволенні позову про недійсність договору купівлі-продажу, оскільки встановлено, що оплати за цим договором відбулись задовго до оголошення підозри та контрагентом за цим договором виступала ніяк не пов'язана з підозрюваним особа [46]. Мотиви вказаної відмови цілком правильні, оскільки недійсність фродаторного правочину можлива лише тоді,

коли усі його учасники усвідомлюють реальні недобросовісні наміри зобов'язаної особи.

Іншою сферою вчинення правочинів на шкоду публічному інтересу є оподаткування. Деякі приклади правочинів на шкоду податковим інтересам держави були проаналізовані нам у підрозділі 3.1, їхній механізм полягав в уникненні від стягнення податкової заборгованості. Втім, цей механізм не покриває усі випадки зловживань за цим напрямом. Учасники податкових відносин використовують правочини на шкоду для різних форматів зменшення податкового навантаження. Одними з найбільш застосовних у цій частині інструментів є фіктивні правочини, метою яких є применшення прибутку компанії, і, як наслідок, зменшення суми податку на прибуток, або формування надмірного податкового кредиту зі сплати податку на додану вартість. Остання група правочинів стала предметом нашого дослідження, результати якого відображено в Огляді судової практики щодо спорів за позовом контролюючого органу про визнання недійсними договорів, які суперечать фіскальним інтересам держави за період 2024-2026 років, який відображено у Додатку № 4 [133-141]. Проведений огляд показав низку тенденцій судової практики за цим напрямом. По-перше, у більшості випадків встановлення недійсності правочинів, спрямованих на формування безпідставного податкового кредиту, відбувається з огляду на реальність здійснення господарських операцій за цим правочином та її економічний зміст.

Як вказано в рішенні Господарського суду Донецької області від 23.06.2025 у справі № 905/1666/24,

"про відсутність реального характеру відповідних операцій можуть свідчити, зокрема, неможливість здійснення платником податку зазначених операцій з урахуванням часу, місця знаходження майна або обсягу матеріальних ресурсів, економічно необхідних для виробництва товарів, виконання робіт або послуг, нездійснення особою, яка значиться виробником товару, підприємницької діяльності, відсутність у платника податку необхідних умов для досягнення результатів відповідної підприємницької, економічної діяльності в силу відсутності управлінського або технічного персоналу, основних коштів, виробничих активів, складських приміщень, транспортних засобів, здійснення операцій з товарно-матеріальними цінностями, які не вироблялися або не могли бути вироблені в обсязі, зазначеному платником податку в документах обліку" [133].

Де-факто, всі ці критерії мають на меті проявити фіктивність операцій за договором, які вказують на фіктивність самого договору в цілому, попри те, що в усіх випадках основою кваліфікації правочинів на шкоду фіскальним інтересам держави є не ст. 234 ЦК України, а частина третя ст. 228 ЦК України.

У таких провадженнях суди також звертають увагу на стан первинної документації щодо спірних операцій. У цій частині цікавою є постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 15.05.2024 у справі № 500/5479/23, де вказано, що

"первинні документи повинні оцінюватися з урахуванням специфіки кожної господарської операції – умов перевезення, зберігання товарів, змісту послуг (робіт), що надаються, тощо. При цьому, сама собою наявність, або відсутність окремих документів, а також помилки у їх оформленні, не є підставою для висновків про відсутність господарської операції, якщо з інших даних вбачається, що фактичний рух активів або зміни у власному капіталі чи зобов'язаннях платника податків, у зв'язку з його господарською діяльністю, мали місце." [137]

З таким висновком слід погодитись, оскільки первинно суди мають звертати увагу саме на реальний характер операцій, а не їх документальне оформлення або ж його недоліки, оскільки помилки в первинній документації ще не свідчать про умисел сторін договору на заподіяння таким правочином шкоди публічному інтересу.

У окремих справах суди відмовляють у позовах контролюючого органу з посиланням на презумпцію добросовісності платника податків, яка презюмує економічну виправданість його дій, що мають своїм наслідком отримання податкової вигоди, та достовірність відомостей у бухгалтерській та податковій звітності, як це зокрема відбулось у вже згаданому рішенні Господарського суду Донецької області від 23.06.2025 у справі № 905/1666/24 [133]. У цих відносинах вказана презумпція змістовно поєднується з презумпцією правомірності правочинів, що міститься в ст. 204 ЦК України.

Спірною за своєю суттю є постанова КГС ВС від 25.02.2026 у справі № 922/2986/24, де продемонстровано застосування конфіскаційного наслідку, передбаченого частиною третьою ст. 228 ЦК України. Примітно, що це судове рішення ухвалене через трохи більше ніж два місяці після ухвалення постанови у справі № 922/3456/23, де ст. 228 ЦК України в цій частині визнано дефектною.

Мотивом колегії КГС ВС щодо неврахування вказаного висновку слугувало те, що він ухвалений у справі з іншим предметом [138]. Натомість, на наше переконання, обставини цієї справи не дозволяють дійти висновку про наявність виняткового порушення, яке б виправдовувало таке втручання у право на мирне володіння майном учасників таких правочинів. Так, застосувавши цей наслідок, КГС ВС фактично наклала на сторін правочину штрафну санкцію, яка: 1) близько в 5 разів перевищує суму податкового кредиту з податку на додану вартість, який одна зі сторін набула внаслідок цього правочину; 2) та близько в 16 разів перевищує максимальний розмір штрафу, який передбачено за вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з умисним ухиленням від сплати податків в особливо великих розмірах, в умовах, коли отримана в результаті вчинення спірного правочину безпідставна податкова вигода взагалі не досягає суми, необхідної для притягнення посадових осіб учасників правочину до кримінальної відповідальності навіть за найменш тяжкою частиною. Вважаємо, що підхід у цій справі може сприйматись як такий, що загрожує єдності судової практики та демонструє непропорційне втручання в право мирного володіння майном.

Особливістю застосування недійсності до фродаторних правочинів, наслідком яких є формування податкового кредиту з податку на додану вартість, є те, що де-факто учасник такого правочину не уникає виконання своїх обов'язків, а власними діями спричиняє виникнення обов'язків у держави щодо нарахування податкового кредиту. У цій моделі держава стає квазі-боржником, а недобросовісний платник податку – квазі-кредитором, який вчиняє правочин на шкоду боржника, що за своєю суттю є унікальним явищем, аналогів якого в українській правовій сім'ї наразі не вдалось віднайти.

Окрім цього, публічна фродаторність також застосовується у випадку вчинення правочинів територіальними організаціями партій, які перебувають у процесі заборони діяльності. Фундаментальне значення для практики за цим напрямом має постанова ВП ВС від 16.04.2025 у справі № 924/971/23, де виснувано про те, що

відчуження майна партії, яка перебуває в процесі заборони її діяльності є проявом недобросовісної поведінки, підриває публічний порядок, у зв'язку із цим відповідні правочини є нікчемними, позаяк укладення спірного договору дарування спрямоване на збереження контролю над майном політичної партії пов'язаною особою, яка входить до складу керівних органів політичної партії [142].

У цій справі ВП ВС відстоює публічний інтерес у національній безпеці та збереженні конституційного ладу, та у результаті формує основу для аналогічного правозастосування судів нижчих інстанцій, зокрема застосування цієї позиції продемонстровано у вже згаданих у цій роботі рішеннях.

Вбачаємо певні перспективи застосування концепції публічної фраздаторності у випадках вчинення правочинів з метою обходу спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів згідно із санкційним законодавством. Поряд із цим, наразі у Верховній Раді України перебуває законопроект № 12406 від 14.01.2025, яким пропонується запровадити кримінальну відповідальність за вчинення умисних дій щодо обходу санкцій [143]. У випадку, якщо цей проєкт буде схвалено, вчинення фраздаторного правочину, спрямованого на обхід санкцій, становитиме самостійний склад злочину.

Спірним залишається питання застосування концепції публічної фраздаторності до правочинів, які посягають на конкуренцію (зокрема, у формі антиконкурентних узгоджених дій). У неодноразово згаданій постанові ОП КГС ВС від 19.12.2025 було констатовано незастосовність частини третьої ст. 228 ЦК України до випадків порушення конкурентного законодавства, що наразі створює обмеження у застосуванні аналізованої концепції за цим напрямом. Втім, у цілому слід допустити можливість визнання недійсними договорів, що шкодять конкуренції, у випадку, коли їх учасники мають спільний умисел на обхід норм про захист економічної конкуренції.

* * *

Сучасний стан правової системи свідчить про потребу в знаходженні балансу приватного та публічного інтересу. У цих цілях система приватного права повинна запровадити механізми захисту публічного інтересу від посягань з

використанням приватно-правового інструментарію. Одним з таких механізмів є недійсність правочинів на шкоду публічному інтересу, тобто договорів з публічною фраздаторністю, метою яких є створення незаконної вигоди учасників правочину, якій кореспондує посягання на відносини у суспільно важливих сферах. На сьогодні положення про публічну фраздаторність закріплені у ст. 228 ЦК України, яка має технічні та змістовні недоліки: 1) поєднання одразу двох підстав недійсності правочинів з різними наслідками в одній нормі; 2) закріплення непритаманних приватному праву конфіскаційних наслідків недійсності правочинів; 3) недоліки юридичної визначеності щодо однієї із закріплених підстав для недійсності. Ці недоліки пропонуємо виправити шляхом: 1) збереження такої підстави для недійсності як порушення публічного порядку з наслідком у вигляді нікчемності такого правочину, яка б охоплювала найбільш жорсткі порушення публічного інтересу у сфері захисту національних інтересів, конституційного ладу та основоположних прав людини; 2) віднесення інших правочинів на шкоду публічному інтересу до сфери регулювання положень про оспорюваність фраздаторних правочинів. У приватно-правовому полі наслідком вчинення правочинів на шкоду публічному інтересу повинна бути їх недійсність із застосуванням реституції. Заперечуємо проти збереження у межах приватно-правового регулювання будь-яких форм конфіскаційних санкцій у зв'язку із вчиненням правочину на шкоду публічному інтересу, позаяк норми приватного не повинні мати каральну функцію. Поряд із цим допускаємо, що вчинення правочину на шкоду може мати наслідком притягнення до юридичної відповідальності карального характеру в межах та порядку, визначеному галузями публічного права. У зв'язку із багатогранністю публічного інтересу, правочини на його шкоду можуть вчинятися за різними механізмами. У розділі встановлено такі приклади правочинів на шкоду публічному інтересу: 1) правочини для уникнення наслідків кримінального переслідування, зокрема для виведення майна з-під можливої конфіскації як покарання за вчинення злочину чи створення перешкод у стягненні шкоди, заподіяної злочином; 2) правочини на шкоду податковим інтересам держави, зокрема для уникнення

стягнення податкової заборгованості або отримання безпідставної податкової вигоди шляхом формування податкового кредиту зі сплати податку на додану вартість; 3) правочини на шкоду національній безпеці та конституційному ладу, зокрема для виведення майна політичної партії, яка перебуває в процесі заборони діяльності. Окрім цього під поняття публічної фродаторності можуть підпадати правочини, вчинені для обходу санкцій, а також правочини, що посягають на конкуренцію.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження продемонструвало, що правочини на шкоду третім особам як правове поняття наразі перебуває на етапі свого становлення в межах української правової системи. На сучасному етапі розвитку в Україні змістовне наповнення цієї категорії насамперед завдячує судовій практиці, яка напрацювала підхід до реагування на такі прояви недобросовісної поведінки суб'єктів цивільного обороту, хоча і досі зустрічається з проблемами застосування в частині розмежування різновидів фrawdаторності, врахування інтересів добросовісних набувачів, застосування наслідків недійсності фrawdаторних правочинів тощо. Водночас відсутність нормативного регулювання цієї концепції з врахуванням триваючого процесу рекодифікації зумовлює потребу в уніфікації опрацьованих підходів. До основних результатів проведеного дослідження належать наступні *висновки*.

1. Виявлено, що історія розвитку поняття фrawdаторних правочинів бере свій початок зі становлення римського приватного права, водночас його аналоги встановлено також в середньовічних правових системах, зокрема у системі Середньовічної Британії. На основі історичних ознак цього поняття, а також на основі актуальних праць М. С. Цукерберга, Д. Г. Карлосона, І. Лі, В. Крата, Г. Гофельд, А. Дідігул, Д. Калюти, А. Бугрик, М. Дубіни, А. Литвин запропоновано вдосконалене визначення правочинів на шкоду (фrawdаторних правочинів) як *недобросовісної та / або нерозумної винної дії особи, спрямованої на відчуження належних їй майнових прав або на інші форми ускладнення виконання його обов'язків перед третіми особами, а також дії, наміром яких є інші форми заподіяння шкоди окремим суб'єктам*. Виснувано, що конкретні ознаки фrawdаторних правочинів можуть різнитись залежно від обставин ініціювання їх недійсності. Водночас враховуючи практику застосування поняття фrawdаторних правочинів сформульовано їхні загальні ознаки: 1) їх укладання є недобросовісною та / або нерозумною дією; 2) його наслідком є відчуження належних боржнику майнових прав, ускладнення виконання його

обов'язків чи інші форми заподіяння шкоди окремим суб'єктам; 3) цей наслідок охоплений виною (частіше – умислом, рідше – недбалістю) обох сторін; 4) такий правочин може безпосередньо не відповідати імперативним нормам цивільного законодавства або бути формально правомірною дією, яка містить ознаки зловживання правом. [2]

2. Констатовано, що правочини на шкоду третім особам за своїм змістом є *"парасольковим" поняттям*, яке охоплює щонайменше чотири категорії правочинів: 1) правочини, що вчинені всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом, які є недійсними в силу загальних засад приватного права; 2) фіктивні правочини, основною особливістю яких в окремих випадках є заподіяння шкоди без виконання правочину, реального переміщення активів; 3) правочини, вчинені на шкоду публічним інтересам, які акумульовані в ст. 228 ЦК України; 4) фраздаторні правочини в межах процедур банкрутства та виведення неплатоспроможного банку з ринку. Виявлено потребу в доповненні норми про фраздаторні правочини, запропонованої в проєкті оновленого Цивільного кодексу України.

3. Визначено, що оцінка правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб може різнитись у межах конкурсного та позаконкурсного оспорювань. На основі Огляду практики національних судів в частині позаконкурсного оспорювання правочинів на шкоду у період 2023-2026 років (Додаток № 1) встановлено, що фраздаторними найчастіше є правочини з безоплатної передачі майна у власність, правочини з оплатної передачі майна у власність з дефектом ціни, правочини штучної позики, правочини із забезпечення вимог інших кредиторів, правочини подружжя (шлюбні договори, договори про поділ спільного сумісного майна), правочини у сфері спадкування (зокрема відмова від спадщини), правочини та майнові дії у сфері корпоративного права, зокрема пов'язані з передачею майна до статутного капіталу господарського товариства. Зазначено, що у позаконкурсному оспорюванні фраздаторних правочинів для недійсності потрібно встановити наявність наміру на заподіяння шкоди усіх учасників правочину, який має об'єктивний прояв у 1) моменті вчинення

франдаторного правочину, який має зв'язок з етапами розвитку заборгованості; 2) особливостях контрагента за франдаторним правочином, тобто в укладенні правочину з подружжям, іншим родичом, пов'язаною особою тощо; 3) дефекті ціни договору, що виявляється у його безоплатності, оплатності за неринковими цінами або у відсутності реального здійснення оплат. Виснувано, що для висновку про недійсність у кожній зі справ має відбуватись комплексний аналіз кожного зазначеного критерію, водночас укладення та виконання правочину з ринковою ціною виключає можливість його кваліфікації як франдаторного в таких провадженнях. Констатовано, що право на ініціювання провадження щодо недійсності правочину на шкоду приватним інтересам третіх осіб мають заінтересовані особи, чиї права порушено, а також виконавці в інтересах стягувача щодо договорів, укладених боржником під час виконавчого провадження. Водночас визнано необґрунтованим обмеження такого повноваження виконавців виключно щодо правочинів, вчинених під час виконавчого провадження.

4. Проаналізовано нормативно-правове регулювання конкурсного оспорювання франдаторних правочинів згідно із ст. 42 КУзПБ. На основі цього аналізу систематизовано фактори, які вказують на франдаторність правочину, серед них його економічна недоцільність, забезпечення ним грошових вимог, підозрілі контрагенти та його безоплатність. Визначено, що особливість ст. 42 КУзПБ полягає у тому, що вона фактично містить спрощений механізм недійсності франдаторних правочинів, вчинених у межах підозрілого періоду, який усуває необхідність доведення недобросовісності сторін франдаторного правочину. На основі Огляду практики національних судів в частині оцінки франдаторних правочинів боржника в процедурі банкрутства в період 2025-2026 років встановлено, що наразі норми про недійсність франдаторних правочинів боржника є ефективним інструментом захисту колективного інтересу кредиторів, який допомагає запобігати необґрунтованому виводу активів та майна боржника та створення "дружніх" йому кредиторів перед ініціюванням справи про його банкрутство. Визначено, що у випадку вчинення боржником

правочину поза межами підозрілого періоду практика допускає визнання такого правочину на загальних підставах згідно з нормами цивільного законодавства. Визначено подальші перспективи для наукового дослідження особливостей недійсності фraudаторних правочинів неплатоспроможного банку, щодо якого розпочато процедуру виведення з ринку.

5. Визначено, що наслідком вчинення правочину на шкоду приватному інтересу третіх осіб є його недійсність та застосування реституції для повернення відчуженого майна зобов'язаній особі та подальшого стягнення на користь особи, чий права було порушено. Виявлено недоліки спеціального правила щодо наслідків недійсності фraudаторного правочину в процедурі банкрутства, позаяк нормативне регулювання не містить інструментів захисту інтересів добросовісного набувача – контрагента боржника. Допущено, що вчинення фraudаторних правочинів на шкоду приватним інтересам третіх осіб може бути елементом кримінально-протиправної поведінки, зокрема в аспекті вчинення шахрайського заволодіння майном або доведення до банкрутства, а відтак може призводити до кримінально-правових наслідків.

6. На основі аналізу правових висновків ВП ВС (Додаток № 3) визначено природу правочинів на шкоду публічному інтересу як приватно-правового інструменту, який використовують з наміром заподіяти шкоду суспільно важливим сферам правових відносин для отримання певної незаконної вигоди з таких дій. Встановлено, що оцінка правочинів на шкоду публічному інтересу передусім має відбуватись крізь призму дотримання стандартів поведінки, передбачених нормами приватного права, що детермінує необхідність розгляду справ про недійсність таких правочинів виключно в межах господарського чи цивільного судочинства. Водночас порушення норм публічного порядку визначено вторинним наслідком правочинів з публічною фraudаторністю, який може зумовлювати певні особливості проваджень про недійсність, зокрема в частині суб'єктів ініціювання спору (уповноважені органи) та процесу доказування (використання результатів здійснених в рамках публічно-правових процесів перевірок та розслідувань). Виявлено системні технічні та змістовні

недоліки ст. 228 ЦК України, які створюють перешкоди для її ефективного та домірного застосування.

7. Встановлено, що наслідки вчинення правочинів на шкоду публічному інтересу потрібно аналізувати окремо у публічно-правовій та приватно правовій площинах. У приватно-правовому полі наслідком вчинення правочину на шкоду публічному інтересу визначено недійсність із застосуванням реституції. Піддано критиці конфіскаційну санкцію, визначену частиною третьою ст. 228 ЦК України та вказано на її каральний характер, який не є притаманним цивільно-правовому регулюванню. Водночас у межах публічно-правового реагування на правочини на шкоду допущено можливість настання для особи каральних наслідків, порядок та обсяг застосування яких має встановлюватись виключно нормами публічних галузей права.

8. До правочинів на шкоду публічному інтересу віднесено: 1) правочини для уникнення наслідків кримінального переслідування, зокрема для виведення майна з-під можливої конфіскації як покарання за вчинення злочину чи створення перешкод у стягненні шкоди, заподіяної злочином; 2) правочини на шкоду податковим інтересам держави, зокрема для уникнення стягнення податкової заборгованості або отримання безпідставної податкової вигоди шляхом формування податкового кредиту зі сплати податку на додану вартість (Додаток № 4); 3) правочини на шкоду національній безпеці та конституційному ладу, зокрема для виведення майна політичної партії, яка перебуває в процесі заборони діяльності. Окрім цього, допущено можливість віднесення до поняття публічної фраздаторності правочинів, вчинених для обходу санкцій, а також правочинів, що посягають на конкуренцію.

Враховуючи результати виконання поставлених завдань, у ході проведеного дослідження виявлено низку недоліків та прогалин як в чинному національному законодавстві, так і в окремих законодавчих ініціативах. З огляду на це, *рекомендується* впровадити в національне законодавство, зокрема в процесі рекодифікації, такі *зміни та доповнення*:

1. У проєкті оновленого Цивільного кодексу України визначити фrawdаторний правочин (ст. 252 проєкту) як недобросовісний правочин, вчинений з наміром учасників на заподіяння шкоди третій особі та в такій редакції впровадити його в національне законодавство.

2. У ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження" передбачити право виконавців оскаржувати ті правочини боржника на шкоду стягувача, які вчинені як під час, так і до моменту початку виконавчого провадження, і мають ознаки недобросовісності, оскільки спрямовані на невиконання судового рішення на користь стягувача.

3. У ст. 42 КУзПБ передбачити право добросовісного контрагента за фrawdаторним правочином на стягнення з боржника реально сплачених коштів або фактично понесених збитків у порядку та в черговості на рівні з іншими незабезпеченими кредиторами.

4. Ст. 228 ЦК України викласти в новій редакції та охопити нею лише ті правочини, які суперечать публічному порядку, тобто посягають на конституційний лад держави, на її національну безпеку та основоположні права людини. Водночас решту правочинів на шкоду публічному інтересу, які не охоплюються цією нормою, слід кваліфікувати за іншими підставами для недійсності правочинів, зокрема за нормою про фrawdаторні правочини з урахуванням змін, запропонованих у п. 1 рекомендацій.

5. Конфіскаційну санкцію, передбачену в частині третій ст. 228 ЦК України, виключити та надалі до правочинів на шкоду публічному порядку застосовувати наслідки недійсності за загальними правилами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* Дата оновлення: 01.02.2026 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2> (дата звернення: 06.03.2026)
2. *Бойчук Д.* Правочини подружжя на шкоду третім особам: курсова робота. 2025. Київ. 56 с.
3. *Крат В.* FESTINA LENTE: збірка вибраних статей, публікацій, виступів. Харків: ЕКУС. 2022. 1336 с.
4. *Поляков Б, Поляков Р.* Фраудаторні правочини: руйнування міфів. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2025 р., № 3 (88). С. 173-184.

URL: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.23> (дата звернення: 06.03.2026)
5. *Anthony J Cordato.* The Fraudulent Conveyances Act of 1571 is still voiding fraudulent property transfers 450 years later. *Lexology.* 2022.

URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=af1a307a-3465-4c60-bb38-c4a95d4410d9> (дата звернення: 06.03.2026)
6. The decision of Commissioner of Taxation v Parr [2022] FCA 156 (28 February 2022)

URL: <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/Judgments/fca/single/2022/2022fca0156> (дата звернення: 06.03.2026)
7. *Kenneth C. Ketterin.* The Uniform Voidable Transactions Act; or, the 2014 Amendments to the Uniform Fraudulent Transfer Act. *The Business Lawyer.* 2015. Vol. 70. № 3, pp. 777-834.

URL: <https://www.jstor.org/stable/26417516> (дата звернення: 06.03.2026)

8. Mark S. Zuckerberg. Fraudulent transfers. 2010. 15 p.

URL: <https://www.sbli-inc.org/archive/2010/documents/V.pdf> (дата звернення: 07.03.2026)

9. D. G. Carlson. Fraudulent Transfers: Void and Voidable. *American Bankruptcy Institute Law Review*. 2022. Vol. 29. Issue 1. 86 p.

URL: <https://larc.cardozo.yu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1789&context=faculty-articles> (дата звернення: 07.03.2026)

10. Yixin Li. Creditor Protection Mechanism of Debtor's Fraudulent Transfer: Comparing Current Legislation of China and the United States. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*. 2023. Vol. 10 (1). Pp. 307-313

URL: <https://doi.org/10.54254/2753-7048/10/20230338> (дата звернення: 07.03.2026)

11. Ділігул А., Калюта Д. Фраудаторний правочин як новий тренд судової практики. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали Всеукр. наук-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 листопада 2022 р). Дніпро: ДДУВС, 2022. С. 228-229.

URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10928> (дата звернення: 07.03.2026)

12. Бугрик А, Дубіна М., Литвин А. Фраудаторний правочин: зміст та доцільність законодавчого врегулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. . 2023. № 4/2023. С. 131-134.

URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/30.pdf (дата звернення: 07.03.2026)

13. Гофельд Г. Фраудаторний правочин: сутність і правове регулювання. *Вісник ХНУВС – Bulletin of KhNUA*. 2024. № 2 (105). С. 18-25.

URL: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.26> (дата звернення: 07.03.2026)

14. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 82597-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. Дата оновлення: 01.02.2025.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 07.03.2026)

15. Постанова ВП ВС від 03.07.2019, судова справа № 369/11268/16-ц.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786> (дата звернення: 08.03.2026)

16. Постанова ВП ВС від 18.12.2024, судова справа № 916/379/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124809039> (дата звернення: 08.03.2026)

17. Постанова КЦС ВС від 05.02.2025, судова справа № 757/52379/21-ц.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125326104> (дата звернення: 08.03.2026)

18. Бітюк П. До питання співвідношення добросовісності та свободи договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 8. С. 65-70.

URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/8/14.pdf> (дата звернення: 08.03.2026)

19. Ольшевський І. Проблеми відповідальності за шкоду, завдану внаслідок укладання фраздаторного правочину. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 7(17). С. 102-113.

URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-7\(17\)-102-113](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-7(17)-102-113) (дата звернення: 08.03.2026)

20. Іванова К. До питання про фраздаторні правочини. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матеріали

науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків. 2020. С. 143-147

URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Azimov_2020.pdf (дата звернення: 08.03.2026)

21. *Шутенко О.* Презумпція добросовісності в цивільному судочинстві — прояв балансу інтересів. *Pravo.ua*. 2023.

URL: <https://pravo.ua/prezumptsiia-dobrosovisnosti-v-tsyvilnomu-sudochynstvi-proiav-balansu-interesiv/> (дата звернення: 08.03.2026)

22. *Білецька Л.* Нормативна і прецедентна фраздаторність в українському та зарубіжному судочинстві. *Закон і Бізнес*. 2023.

URL: <https://zib.com.ua/ua/154493.html> (дата звернення: 08.03.2026)

23. Case of Ukrkava, TOV v. Ukraine. Judgment of 06 February 2025 (the application № 10233/20).

URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-241576> (дата звернення: 08.03.2026)

24. *Єфімов О.* Науковий висновок щодо визнання правочину недійсним як фраздаторного (справа № 910/16579/20). *Персональний сайт Олександра Єфімова*. 2022.

URL: <http://yefimov.com.ua/?p=4701> (дата звернення: 08.03.2026)

25. *Дзера І.* Принципи права для фраздаторних правочинів: панацея чи проблема. *Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–22 червня 2024 р.). Київ: б. в. 2024. С. 161-165

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a63372ef-07b0-48d6-ad4c-d17a26b78e24/content> (дата звернення: 08.03.2026)

26. *Надієнко О.* Фраудаторні правочини в цивільному праві України: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11/2022. С. 237-239.

URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/54> (дата звернення: 08.03.2026)
27. Проект Цивільного кодексу України від 09.04.2026 № 15150

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837> (дата звернення: 29.04.2026)
28. *Бойчук Д.* Правочини на шкоду публічним інтересам: перспективи рекодифікації. *Захист прав та інтересів в умовах європейської інтеграції та реформування приватного права в Україні: матеріали круглого столу* (Київ, 26 лютого 2026 р.). Київ: б. в. 2026. С.
29. Постанова КГС ВС від 24.11.2021, судова справа № 905/2030/19 (905/2445/19).

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102147785> (дата звернення: 08.03.2026)
30. Постанова ВП ВС від 04.02.2026, судова справа № 910/6654/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134266626> (дата звернення: 08.03.2026)
31. *Гофельд Г.* Відмежування фраудаторного правочину від фіктивного та удаваного правочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Том 2. № 86. С. 82-86.

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.13> (дата звернення: 08.03.2026)
32. Постанова КЦС ВС від 10.05.2022, судова справа № 172/319/20.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104329977> (дата звернення: 08.03.2026)

33. Постанова КГС ВС від 02.07.2020, судова справа № 910/4932/19.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90154816> (дата звернення: 09.03.2026)

34. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 23.12.2025, судова справа № 922/3936/24 (922/2638/25).

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132970580> (дата звернення: 09.03.2026)

35. Постанова ВП ВС від 18.09.2024, судова справа № 918/1043/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753942> (дата звернення: 09.03.2026)

36. Пригуза П. Фраудаторність узаконена: проблеми практики. 2025. *Sud.ua*

URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/324443-fraudatornost-uzakonena-problemy-praktiki> (дата звернення: 10.03.2026)

37. Рішення Новоанхаргельського районного суду Кіровоградської області від 10.03.2026, судова справа № 394/527/25.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134683359> (дата звернення: 14.03.2026)

38. Рішення Інгульського районного суду міста Миколаєва від 10.03.2026, судова справа № 489/2146/25.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134687542#> (дата звернення: 14.03.2026)

39. Постанова КІС ВС від 09.03.2026, судова справа № 448/527/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134688180> (дата звернення: 14.03.2026)

40. Постанова Львівського апеляційного суду від 06.03.2026, судова справа № 462/7411/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134621732> (дата звернення: 14.03.2026)

41. Постанова КГС ВС від 05.03.2026, судова справа № 910/2244/26.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134688026> (дата звернення: 14.03.2026)

42. Постанова Київського апеляційного суду від 04.03.2026, судова справа № 761/31825/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134664004> (дата звернення: 14.03.2026).

43. Постанова КЦС ВС від 03.03.2026, судова справа № 759/13369/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134499453> (дата звернення: 14.03.2026).

44. Рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 19.02.2026, судова справа № 728/202/25.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134531376#> (дата звернення: 14.03.2026)

45. Постанова Сумського апеляційного суду від 03.03.2026, судова справа № 577/5207/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134566046> (дата звернення: 14.03.2026)

46.Рішення Близнюківського районного суду Харківської області від 26.02.2026, судова справа № 612/644/25.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134398253> (дата звернення: 14.03.2026)

47.Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 26.02.2026, судова справа № 912/1553/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134453790> (дата звернення: 14.03.2026)

48.Постанова КЦС ВС від 29.12.2025, судова справа № 686/26880/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133010244> (дата звернення: 14.03.2026)

49.Постанова КЦС ВС від 26.11.2025, судова справа № 736/1509/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132164244> (дата звернення: 14.03.2026)

50.Постанова КЦС ВС від 19.11.2025, судова справа № 953/7213/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941481> (дата звернення: 15.03.2026)

51.Постанова КГС ВС від 01.10.2025, судова справа № 910/11845/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130681334> (дата звернення: 15.03.2026)

52.Постанова Східного апеляційного господарського суду від 03.09.2025, судова справа № 917/455/25.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130156780> (дата звернення: 15.03.2026)

53. Постанова КГС ВС від 14.01.2026, судова справа № 910/14000/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133382007> (дата звернення: 15.03.2026)

54.Рішення Обухівського районного суду Київської області від 10.09.2024, судова справа № 372/994/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121744989#> (дата звернення: 15.03.2026)

55. Постанова Львівського апеляційного суду від 20.08.2025, судова справа № 451/1692/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129680204> (дата звернення: 15.03.2026)

56.Постанова Київського апеляційного суду від 17.09.2025, судова справа № 753/8491/24-ц.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130357145> (дата звернення: 15.03.2026)

57.Постанова КЦС ВС від 08.10.2025, судова справа № 567/1188/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131000726> (дата звернення: 15.03.2026)

58. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 12.12.2024, судова справа № 523/4599/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123901305> (дата звернення: 15.03.2026)

59.Постанова Київського апеляційного суду від 26.11.2024, судова справа № 761/13712/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123476895> (дата звернення: 15.03.2026)

60.Постанова КЦС ВС від 22.10.2024, судова справа № 757/30604/17-ц.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122477611> (дата звернення:
15.03.2026)

61. Постанова КЦС ВС від 05.11.2025, судова справа № 638/15043/20

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131648811> (дата звернення:
15.03.2026)

62. Постанова Житомирського апеляційного суду від 18.08.2025, судова справа № 295/4177/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129752966> (дата звернення:
15.03.2026)

63. Постанова Київського апеляційного суду від 04.11.2025, судова справа № 757/23352/23-ц.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131871771> (дата звернення:
15.03.2026)

64. Постанова Київського апеляційного суду від 06.03.2024, судова справа № 752/12417/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117792730#> (дата звернення:
15.03.2026)

65. Постанова Київського апеляційного суду від 18.10.2023, судова справа № 756/15374/17.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114463710> (дата звернення:
15.03.2026)

66.Постанова КЦС ВС від 22.10.2025, судова справа № 755/3563/21

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131243920> (дата звернення:
16.03.2026)

67. Постанова Київського апеляційного суду від 21.09.2023, судова справа № 372/3034/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114325902> (дата звернення: 16.03.2026)

68. Постанова Касаційного цивільного суду від 13.09.2023, судова справа № 947/7695/20.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113527103#> (дата звернення: 16.03.2026)

69. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 25.07.2023, судова справа № 904/1907/15.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112544050#> (дата звернення: 16.03.2026)

70. Постанова Київського апеляційного суду від 31.07.2023, судова справа № 755/7939/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112526576> (дата звернення: 16.03.2026)

71. Постанова КЦС ВС від 07.06.2023, судова справа № 932/6048/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111430853> (дата звернення: 17.03.2026)

72. Постанова Запорізького апеляційного суду від 22.02.2023, судова справа № 333/7864/21.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109337264> (дата звернення: 17.03.2026)

73. Постанова КЦС ВС від 11.10.2023, судова справа № 205/2053/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757409> (дата звернення: 17.03.2026)

74. Постанова ВП ВС від 18.12.2024, судова справа № 916/379/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124809039> (дата звернення: 18.03.2026)

75. Постанова КЦС ВС від 27.02.2025, судова справа № 347/721/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125556367> (дата звернення: 18.03.2026)

76. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Верховна Рада України. Законодавство України. Дата оновлення: 19.12.2024 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1500> (дата звернення: 18.03.2026)

77. Бовкун В. Фраудаторні правочини: інструменти фінансової маніпуляції. *Pravo.ua*. 2025.

URL: <https://pravo.ua/fraudatorni-pravochyny-instrumenty-finansovoi-manipuliatsii/> (дата звернення: 18.03.2026)

78. Постанова ВП ВС від 10.09.2025, судова справа № 367/252/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130552487> (дата звернення: 18.03.2026)

79. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. Дата оновлення: 11.03.2026 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 18.03.2026)

80. *Райчева С.* Майнові спори щодо недійсності правочинів боржника у відокремленому провадженні у справах про банкрутство. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 3 (1). С. 454-463
- URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/333305/322226> (дата звернення: 10.03.2026)
81. *Маліневський О., Тиліпський Д.* Пошук «крайнього». *Юридична газета*. 2020. №7 (713)
- URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/poshuk-kraynogo.html> (дата звернення: 10.03.2026)
82. *Райчева С.* До питання визнання фраздаторним трудового договору боржника в межах провадження у справі про банкрутство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Вип. 2. С. 180-183
- URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/41> (дата звернення: 10.03.2026)
83. *Єрема М., Бойчук Д.* Фраздаторні правочини в банкрутстві: які засоби мають кредитори для протидії шахрайству боржника? *Юридична газета*. 2026.
- URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/fraudatorni-pravochini-v-bankrutstvi-yaki-zasobi-mayut-kreditori-dlya-protidiyi-shahraystvu-borzchnik.html> (дата звернення: 10.03.2026)
84. *Беляневич О.* Про застосування у справах про банкрутство конструкції фраздаторного правочину. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 2. С. 14-23.
- URL: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2021.2.2> (дата звернення: 10.03.2026)

85. Постанова КГС ВС від 18.11.2025, судова справа № 917/503/24(917/159/25).

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131940525> (дата звернення: 11.03.2026)

86. Гурин М. Строки, що застосовуються під час визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія Право. Вип. 70. С. 219-223

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.33> (дата звернення: 12.03.2026)

87. Ципляк П. Оскарження фраздаторних дій боржника за законодавством України та інших країн: компаративний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія Право. Вип. 87(2). С. 62-69

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.8> (дата звернення: 12.03.2026)

88. Грабован Л. Фраздаторні правочини у справах про банкрутство. *Sud.ua*. 2025.

URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/325086-fraudatornye-sdelki-v-delakh-o-bankrotstve> (дата звернення: 12.03.2026)

89. Дутка В. Зловживання правами у справі про банкрутство: дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь. 2021. 206 с.

URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/dutka_dysertacziya_final.pdf (дата звернення: 12.03.2026)

90. Гончаренко О., Черненко О., Ковалишин О. Правова природа трирічного строку, передбаченого статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 73–79.
URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.11> (дата звернення: 12.03.2026)
91. Постанова КГС ВС від 19.07.2022, судова справа № 904/6251/20 (904/316/21).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105436045> (дата звернення: 12.03.2026)
92. Рішення Господарського суду Сумської області від 03.02.2026, судова справа № 920/604/23 (920/1221/25)
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133834153> (дата звернення: 12.03.2026)
93. Рішення Господарського суду Харківської області від 02.02.2026, судова справа № 922/3654/24 (922/4253/25).
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133749755> (дата звернення: 12.03.2026)
94. Постанова КГС ВС від 29.01.2026, судова справа № 920/1167/23 (920/292/24)
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133691580> (дата звернення: 12.03.2026)
95. Постанова Північно-Західного апеляційного суду від 06.01.2026, судова справа № 903/25/25 (903/686/25)
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133316932> (дата звернення: 12.03.2026)

96. Рішення Господарського суду Рівненської області від 30.12.2025, судова справа № 918/420/16 (918/685/25)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133009829> (дата звернення: 12.03.2026)

97. Рішення Господарського суду Одеської області від 19.12.2025, судова справа № 916/2294/24 (916/3348/25)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133009799> (дата звернення: 12.03.2026)

98. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.12.2025, судова справа № 917/765/24 (917/1790/24)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132930582> (дата звернення: 12.03.2026)

99. Постанова КГС ВС від 17.12.2025, судова справа № 914/466/23 (914/2764/23)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132744931> (дата звернення: 12.03.2026)

100. Постанова КГС ВС від 11.12.2025, судова справа № 917/503/24 (917/713/25)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647795> (дата звернення: 12.03.2026)

101. Постанова КГС ВС від 10.12.2025, судова справа № 916/3697/24 (916/28/25)

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590253#> (дата звернення: 12.03.2026)

102. Постанова Північно-Західного апеляційного господарського суду від 24.06.2025, судова справа № 906/1195/22 (906/1104/24)

- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128452177> (дата звернення: 12.03.2026)
103. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 23.02.2026, судова справа № 904/11028/15 (904/4164/25)
- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134264208> (дата звернення: 12.03.2026)
104. Глушко С., Крат В. Гра з правочинами: за допомогою яких дій боржник намагається унеможливити повернення боргу. *Borg.expert*. 2021.
- URL: <https://borgexpert.com/stiahnennia-borhiv/sudova-praktyka/hra-z-pravochynamy-za-dopomohoiu-iakykh-dij-borzhnyk-namahaietsia-unemozhlyvyty-povernennia-borhu?fbclid=IwAR3qRtYEPC8WwwbekwLx4-iCZLgwFdZNsmMYe51Lf-WcLnifg1K5ySx8vE8> (дата звернення: 21.03.2026)
105. Постанова КЦС ВС від 13 вересня 2023 року, судова справа № 638/9047/19.
- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113527002> (дата звернення: 21.03.2026)
106. Постанова ВП ВС від 01.03.2023, судова справа № 522/22473/15-ц.
- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110231822> (дата звернення: 21.03.2026)
107. Рішення Радехівського районного суду Львівської області від 06.11.2025, судова справа № 451/1330/24
- URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131565737> (дата звернення: 21.03.2026)
108. Gil P. Fraudulent conveyance in Poland – actio Pauliana. *Zeszyty Naukowe KUL*. 2017. № 3 (239). P. 371-386.

URL: <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/54e3832d-946c-4fc3-a7ea-d26942f1d668/content> (дата звернення: 12.03.2026)

109. Дмитренко Е. Особливості співвідношення публічного і приватного інтересу у фінансовому праві. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. Вип. 2. С. 89-95

URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9cd0fa98-1de1-4266-9b1c-8a11c60a4c6b/content> (дата звернення: 20.03.2026)

110. Дзісяк О., Шершеньков Д. Розвиток наукової думки щодо поняття "публічний інтерес". *Legal Bulletin*. 2024. Вип. 13. С. 46-51.

URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-13-A6> (дата звернення: 20.03.2026)

111. Марусяк Л. Цивільно-правова охорона публічних інтересів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Вип. 4(67). С. 25-31

URL: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.4.4> (дата звернення: 20.03.2026)

112. Музика. Л. Концепція цивільно-правової політики України: монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2020. 504 с.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6db6c03f-e8e0-4566-9944-bf06131cf467/content> (дата звернення: 20.03.2026)

113. Гуняк Я. Юридичні конструкції приватного та публічного інтересів у праві. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку: матеріали Науково-теоретичної конференції*. НАВС. 2016. С. 40-42

URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc6f639c-31f0-42e7-8d4a-263b23d0e8f9/content> (дата звернення: 20.03.2026)

114. *Щербина В.* Публічні і приватні інтереси в господарських відносинах. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. 2014. С. 28-31

URL: <https://ppp-journal.kiev.ua/archive/2014/13/9.pdf> (дата звернення: 20.03.2026)
115. *Francisco J., Francisco O.* Contracts contrary to fundamental principles and mandatory rules of European Contract Law. *Universidad Pablo de Olavide de Sevilla*. 2022. 56 p.

URL: <https://indret.com/wp-content/uploads/2022/04/1708.pdf> (дата звернення: 21.03.2026)
116. *Мишко Д.* Недоліки законодавчого врегулювання питань недійсності правочинів у контексті співвідношення понять «публічний порядок» та «інтереси держави». *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Ст. 315-322

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.46> (дата звернення: 22.03.2026)
117. *Кучер В., Курило Т.* Порушення інтересів держави і суспільства як підстава недійсності правочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. Вип. 3. С. 68-71

URL: https://www.lsej.org.ua/3_2019/19.pdf (дата звернення: 22.03.2026)
118. *Хамходера О.* Суб'єктивний публічний інтерес: теорія та прикладні перспективи. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: Юридичні науки. 2021. Вип. № 1. С. 27-39.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2021_1_6 (дата звернення: 26.03.2026)
119. Рішення Конституційного суду Польщі від 18.04.2018 № К 52/16

URL:

<https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=K%2052/16> (дата звернення: 26.03.2026)

120. Зозуляк О., Попович Т. Фраудаторні та фіктивні правочини у контексті переходу майна заборонених політичних партій у власність держави. *Вісник НАПРНУ*. 2025. Вип. 4. С. 232-250

URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-232> (дата звернення: 26.03.2026)

121. Постанова ВП ВС від 29.02.2024, судова справа № 580/4531/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884139> (дата звернення: 27.03.2026)

122. Окрема думка суддів ВП ВС Усенко Є. А., Гриціва М. І., Єленіної Ж. М., Железного І. В., Кривенди О. В., Шевцової Н. В. від 29.02.2024, судова справа № 580/4531/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788884> (дата звернення: 27.03.2026)

123. Постанова ВП ВС від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127423333> (дата звернення: 27.03.2026)

124. Окрема думка суддів ВП ВС Банаська О. О., Власова Ю. Л., Кишакевича Л. Ю., Мазура М. В., Пількова К. М., Ткачука О. С., Уркевича В. Ю. від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127788652> (дата звернення: 27.03.2026)

125. Окрема думка суддів ВП ВС Погрібного С. О., Ступак О. В. від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128295273> (дата звернення: 27.03.2026)

126. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 26.02.2026, судова справа № 912/1549/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134453795> (дата звернення: 28.03.2026)

127. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 26.02.2026, судова справа № 912/1553/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134453790> (дата звернення: 28.03.2026)

128. *Бичкова С.* Правові наслідки вчинення правочину з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 29-34.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_15_9 (дата звернення: 28.03.2026)

129. *Навальнєва Н.* Конфіскаційні санкції у цивільному праві за вчинення недійсного правочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 8. С. 21-25.

URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.04> (дата звернення: 28.03.2026)

130. Постанова КГС ВС від 19.12.2025, судова справа № 922/3456/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132746058> (дата звернення: 28.03.2026)

131. *Рушак І., Бєлова М.* Правомірність правочинів: діалектика приватних та публічних інтересів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Вип. 87. Ч. 4. С. 405-411.

URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.63> (дата звернення: 28.03.2026)

132. *Шабает Г.* Посади мене, якщо зможеш»: безхмарне життя експрокурора після гучного затримання на хабарі (розслідування). *Радіо Свобода*. 2022.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/30469931.html> (дата звернення: 28.03.2026)

133. Рішення Господарського суду Донецької області від 23.06.2025, судова справа №905/1666/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128345105#> (дата звернення: 29.03.2026)

134. Рішення Господарського суду Запорізької області від 19.02.2025, судова справа №914/1949/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125671585> (дата звернення: 29.03.2026)

135. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 31.10.2024, судова справа №420/4224/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122742951> (дата звернення: 29.03.2026)

136. Рішення Господарського суду Кіровоградської області від 24.09.2024, судова справа №912/1350/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122114425> (дата звернення: 29.03.2026)

137. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 15.05.2024, судова справа №500/5479/23

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119143936> (дата звернення: 29.03.2026)

138. Постанова КГС ВС від 25.02.2026, судова справа №922/2986/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134423574> (дата звернення: 29.03.2026)

139. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 16.04.2025, судова справа №912/1769/24.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126680380#> (дата звернення: 29.03.2026)

140. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 15.04.2025, судова справа №905/1330/24

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126831657> (дата звернення: 29.03.2026)

141. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 02.01.2025, судова справа №520/28784/23

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124399154> (дата звернення: 29.03.2026)

142. Постанова ВП ВС від 16.04.2025, судова справа № 924/971/23.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127680295> (дата звернення: 29.03.2026)

143. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про санкції" щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) від 14.01.2025 № 12406

URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621> (дата звернення:
29.03.2026)

ДОДАТОК № 1

Огляд практики національних судів в частині позаконкурсного оспорування правочинів на шкоду у період 2023-2026 років

Реквізити справи	Вид правочину	Результат справи	Заявлена кваліфікація правочину (у разі відмови у задоволенні позову) / кваліфікація правочину, здійснена судом	Обставини, враховані при вирішенні справи (які свідчать про/ спростовують фраздаторність)
1. Рішення Новоанхаргельського районного суду Кіровоградської області від 10.03.2026, судова справа № 394/527/25 [37] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134683359	Договір дарування земельної ділянки	Позов задоволено, визнано договір недійсним, скасовано реєстрацію права власності на нерухоме майно	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом, фіктивний правочин (підстави не розмежовані)	- земельну ділянку подаровано сестрі; - на момент укладення договору дарування відкрито виконавче провадження з примусового виконання рішення про стягнення аліментів.
2. Рішення Інгільського районного суду міста Миколаєва від 10.03.2026, судова справа № 489/2146/25 [38] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134687542#	Договір дарування частки квартири	У задоволенні позову відмовлено	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- Позивач не довів обов'язку відшкодувати шкоду, завданої ДТП.
3. Постанова КЦС ВС від 09.03.2026, судова справа № 448/527/24 [39] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134688180	Договір дарування земельної ділянки	Позов задоволено, визнано договір недійсним, скасовано реєстрацію права	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- земельну ділянку подаровано сестрі; - договір дарування укладено після набрання рішенням про стягнення заборгованості законної сили, однак

		власності на нерухоме майно		до відкриття виконавчого провадження
4. Постанова Львівського апеляційного суду від 06.03.2026, судова справа № 462/7411/24 ** [40] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134621732	Договір купівлі- продажу транспортного засобу	Позов задоволено, визнано договір недійсним	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- договір купівлі-продажу укладено через місяць після ініціювання спору про стягнення заборгованості; - особливості особи контрагента, реальної оплатності договору, наявності у боржника іншого майна не встановлювались.
5. Постанова КГС ВС від 05.03.2026, судова справа № 910/2244/26 [41] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134688026	Договір купівлі- продажу машино- місця	Позов задоволено, визнано договір недійсним, скасовано реєстрацію права власності на нерухоме майно, відновлено становище, що існувало до порушення	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- договір купівлі-продажу укладено після ухвалення рішення суду першої інстанції про стягнення заборгованості (не набрало законної сили); - засновники контрагентів – подружжя; - вартість відчуження була неринковою з умовами розстрочення оплати; - укладеним договором бракує економічної доцільності.
6. Постанова Київського апеляційного суду від 04.03.2026, судова справа № 761/31825/21 ** [42] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134664004	Договір дарування квартири	У задоволенні позову відмовлено	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- договір укладено після досудової вимоги про сплату заборгованості; - квартир подаровано сину боржника; - позов заявлено у 2021 році, а спірний договір укладено в січні 2013 року, у зв'язку з чим застосовано позовну давність.

7. Постанова КЦС ВС від 03.03.2026, судова справа № 759/13369/23 [43] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134499453	Договір позики та іпотеки	У задоволенні позову відмовлено	Фіктивний правочин	- суд вказав, що сама по собі наявність у боржника інших зобов'язань не вказує на їх фраздаторність; - правочин вчинено до звернення до суду з позовом про стягнення.
8. Рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 19.02.2026, судова справа № 728/202/25 * [44] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134531376#	Договір купівлі-продажу земельної ділянки	У задоволенні позову відмовлено	Фіктивний правочин	- договір укладено після вручення підозри у вчиненні екологічного злочину, яким завдано збитків державі; - договір укладено між особами, які фактично проживають однією сім'єю; - вирок щодо підозрюваного (обвинуваченого) не набрав законної сили, що є підставою для відмови в позові.
9. Постанова Сумського апеляційного суду від 03.03.2026, судова справа № 577/5207/24 ** [45] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134566046	Договір купівлі-продажу транспортного засобу	У задоволенні позову відмовлено	Фіктивний правочин	- договір купівлі-продажу укладено після ініціювання судового процесу про стягнення заборгованості; - продаж здійснювався через "прокладку" сину боржника; - позивач обрав неналежний спосіб захисту, оскільки не просив суд про повернення майна власника.
10. Рішення Близнюківського районного суду Харківської області від 26.02.2026, судова справа № 612/644/25 [46] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134398253	Договір купівлі-продажу житлового будинку та земельної ділянки	У задоволенні позову відмовлено	Фіктивний правочин	- мотиви позову: продаж майна для уникнення можливої конфіскації у випадку ухвалення обвинувального вироку; - оплата за договором розпочалась задовго до вручення підозри; - набувач до моменту вручення підозри відчужувачу почала

				проводити ремонтні роботи на спірному майні; - покупець не є близьким родичом продавця.
11. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 26.02.2026, судова справа № 912/1553/23 [47] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134453790	Договір дарування нерухомого майна	Позов задоволено частково, відмовлено у вимозі про визнання недійсним правочину (оскільки встановлено його нікчемність)	Правочин, що суперечить публічному порядку	- мотиви позову: відповідач – територіальний осередок комуністичної партії, метою дарування майна було його уникнення стягнення до власності держави. - договір укладено після відкриття провадження про заборону діяльності комуністичної партії; - правочин, укладений політичною партією, діяльність якої забороняється, визнано проявом недобросовісної поведінки, яка суперечить публічному порядку. Це є підставою не для оспорюваності правочину, а для нікчемності.
12. Постанова КЦС ВС від 29.12.2025, судова справа № 686/26880/23 [48] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133010244	Договори дарування та купівлі-продажу частини квартири	Позов задоволено, визнано недійсними договори, відновлено становище, що існувало до порушення шляхом повернення майна боржнику.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- у результаті правочинів майно відчужене дружині боржника; - рішення про стягнення заборгованості набрало законної сили на момент укладення спірного договору.

13. Постанова КЦС ВС від 26.11.2025, судова справа № 736/1509/24 [49] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132164244	Договір купівлі-продажу транспортного засобу	У задоволенні позову відмовлено	Фіктивний правочин	- на момент укладання договору будь-які боргові зобов'язання відповідача перед позивачкою були відсутні, відчужене майно перебувало у їх спільній сумісній власності; - позивачка реалізувала захист свого права на це майно, оскільки в іншому судовому процесі суд присудив їй грошову компенсацію.
14. Постанова КЦС ВС від 19.11.2025, судова справа № 953/7213/21 *** [50] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941481	Договори купівлі-продажу земельної ділянки, гаражу та квартири та дарування частки квартири	Позов задоволено частково: - визнано недійсним договір дарування; - відмовлено у недійсності договору купівлі-продажу земельної ділянки; - у частині визнання недійсними інших договорів справу передано на новий розгляд.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- судом окремо вирішено питання щодо кожного правочину: 1) договір дарування вчинено незадовго після складення обвинувального акту щодо вчинення відповідачем ДТП, яким заподіяно шкоду, на користь сина; 2) щодо правочину купівлі-продажу земельної ділянки існувала попередня угода, яка вчинена до ДТП; 3) щодо решти договорів судом виявлено дефект розгляду судами попередніх інстанцій – суди не встановили обізнаність набувача про вчинення відчужувачем ДТП.
15. Постанова КГС ВС від 01.10.2025, судова справа № 910/11845/24 [51]	Договір застави рухомого майна	Позов задоволено, визнано недійсним договір, скасовано реєстрацію застави	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та	- основним зобов'язанням не було передбачено умову про необхідність укладення договору застави;

URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130681334			заборони зловживання правом	- договір застави обладнання укладено між Відповідачами у період апеляційного оскарження рішення про стягнення заборгованості; - оскаржуваний договір застави укладено між пов'язаними між собою особами; - не доведено економічну доцільність укладення договору застави, за наявності укладеного іпотечного договору; - укладення оспорюваного договору призвело до припинення платоспроможності перед іншими кредиторами.
16. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 03.09.2025, судова справа № 917/455/25 [52] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130156780	Майнова дія у вигляді благодійного внеску	У задоволенні позову відмовлено	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом (+ частина четверта ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження")	- боржник і благодійна організація мають спільного власника; - майнова дія відбулась до ухвалення судового рішення про стягнення заборгованості; - виконавець може просити про недійсність майнової дії боржника, вчинених лише після відкриття виконавчого провадження у справі.
17. Постанова КГС ВС від 14.01.2026, судова справа № 910/14000/24 *** [53] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133382007	Іпотечний договір	Справу направлено на повторний розгляд до суду першої інстанції	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом (+ частина четверта ст. 9 Закону	Доводи судів попередніх інстанцій: - правочин вчинений в період, коли відповідач не мав боргових зобов'язань перед іншими кредиторами; - виконавець може просити про недійсність майнової дії боржника,

			України "Про виконавче провадження")	вчинених лише після відкриття виконавчого провадження у справі; - пов'язаність учасників правочину не вказує на їх недобросовісність, оскільки є проявом звичайної ділової практики у відносинах фінансування. Підстава скасування: - У матеріалах справи відсутній договір, що підтверджує наявність основного зобов'язання
18. Рішення Обухівського районного суду Київської області від 10.09.2024, судова справа № 372/994/23 [54] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121744989#	Договір купівлі продажу транспортного засобу	Позов задоволено, визнано недійсним договір, визначено частку боржника у майні	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом (+ частина четверта ст. 9 Закону України "Про виконавче провадження")	- майно відчужено в період наявності відкритого виконавчого провадження; - набувач майна є пов'язаною особою відносно позивача.
19. Постанова Львівського апеляційного суду від 20.08.2025, судова справа № 451/1692/24** [55] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129680204	Шлюбний договір	Позов задоволено, договір визнано недійсним, наслідки недійсності не застосовано	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- Умови шлюбного договору передбачали непоширення ст. 60 СК України на набуто одним з подружжя майно; - шлюбний договір укладено незадовго після набрання законної сили судовим рішенням про стягнення заборгованості з одного з подружжя (часовий проміжок – менше місяця); - після укладення шлюбного договору інший з подружжя набув у

				приватну власність цінне майно та грошові кошти.
20. Постанова Київського апеляційного суду від 17.09.2025, судова справа № 753/8491/24-ц [56] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130357145	Шлюбний договір	У задоволенні позови про визнання договору недійсним відмовлено	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- у сторін відсутній намір на заподіяння шкоди кредитору, оскільки шлюбний договір укладено задовго до набрання законної сили рішенням про стягнення заборгованості та відкриття відповідних проваджень (понад 2 роки); - суд не взяв до уваги часову близькість укладення шлюбного договору та строку виконання боргових зобов'язань кредитора.
21. Постанова КЦС ВС від 08.10.2025, судова справа № 567/1188/23 [57] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131000726	Договір про поділ майна подружжя	Позов задоволено, визнано недійсним договір про поділ спільного майна подружжя, скасовано рішення державного реєстратора про реєстрацію права власності на садовий будинок та земельну ділянку.	Фіктивний правочин / Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- на момент укладення договору про поділ майна подружжя заборгованість одного з подружжя уже виникла, водночас судові рішення про стягнення заборгованості, яке набрало законної сили було відсутнє; - визначений у договорі спосіб поділу майна подружжя був вартісно непропорційним на користь того з подружжя, який не мав боргових зобов'язань.
22. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від	Шлюбний договір	Позов задоволено, договір визнано недійсним,	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та	- Умови шлюбного договору передбачали непоширення ст. 60 СК

12.12.2024, судова справа № 523/4599/24 [58] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123901305		визнано спільною сумісною власністю майно.	заборони зловживання правом	України на набуто одним з подружжя майно; - шлюбний договір укладено за наявного виконавчого провадження проти одного з подружжя, на його майно накладено арешт; - після укладення шлюбного договору інший з подружжя набув у приватну власність цінне майно та грошові кошти (зокрема, за 8 днів після укладення набуто право власності на об'єкт інвестування – квартиру).
23. Постанова Київського апеляційного суду від 26.11.2024**, судова справа № 761/13712/23 [59] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123476895	Шлюбний договір	Позов задоволено, визнано недійсним шлюбний договір, наслідки недійсності не застосовано.	Фіктивний правочин	- шлюбний договір укладено після виникнення у одного з подружжя процесуального обов'язку забезпечити витрати Латвійської республіки у зв'язку з розглядом справи в арбітражі.
24. Постанова КЦС ВС від 22.10.2024, судова справа № 757/30604/17-ц [60] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122477611	Договір про поділ майна подружжя	Рішення суду першої та апеляційної інстанції в частині задоволення позову прокурора в інтересах держави задоволено частково, визнано недійсним договір про поділ майна, наслідки	Фіктивний правочин	- договір про поділ укладено після відкриття кримінального провадження з правовою кваліфікацією за ч. 3 ст. 368 КК України, санкція якої передбачає покарання у вигляді конфіскації майна; - договір укладено одразу після арешту на майно.

		недійсності не застосовано.		
25. Постанова КЦС ВС від 05.11.2025, судова справа № 638/15043/20 [61] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131648811	Шлюбний договір	Позов задоволено, визнано недійсним шлюбний договір, наслідки недійсності не застосовано.	Фіктивний правочин	- Умови шлюбного договору передбачали непоширення ст. 60 СК України на набуте одним з подружжя майно; - шлюбний договір укладено незадовго після появи у кредитора права вимоги за договором позики (через місьць після прострочення), провадження у справі про стягнення заборгованості не було відкрите.
26. Постанова Житомирського апеляційного суду від 18.08.2025**, судова справа № 295/4177/23 [62] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129752966	Договір про поділ майна подружжя	Позов задоволено, визнано недійсним договір про поділ спільного майна подружжя, скасовано рішення про державну реєстрацію прав та обтяжень.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- на момент укладення договору про поділ майна подружжя судовий спір про стягнення боргу за договором позики з одного з подружжя, зокрема було ухвалено заочне судове рішення, яке відповідач оскаржив, відкрито виконавче провадження; - у зв'язку із скасування заочного судового рішення про стягнення заборгованості приватним виконавцем було скасовано арешт на належне відповідачу майно, через 14 днів після цього вчинено оспорюваний договір, що свідчить про конкретну мету на відчуження майна для уникнення стягнення на нього;

				-оспорюваний правочин є безоплатним.
27. Постанова Київського апеляційного суду від 04.11.2025 **, судова справа № 757/23352/23-ц [63] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131871771	Договір про поділ майна подружжя	У задоволенні позову відмовлено.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- позивачем не доведено та не надано докази в обґрунтування наявності будь-якого зобов'язання, в якому позивач був би кредитором, а відповідачі боржниками, у зв'язку із чим у позивача існувало б право або інтерес, що підлягав задоволенню за рахунок майна, яке є предметом договору про поділ майна подружжя. - стороною позивача не вказано розмір претензії до відповідача та не доведено, що внаслідок укладення оспорюваного договору відповідач перестає бути платоспроможним, тобто у нього відсутнє інше майно, за рахунок якого можливо задовольнити вимогу позивача.
28. Постанова Київського апеляційного суду від 06.03.2024, судова справа № 752/12417/22 [64] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117792730#	Шлюбний договір, договір про поділ майна подружжя	У задоволенні позову відмовлено.	Загальне посилання на фразаторність	- позивачем не надано доказів того, що при укладенні оспорюваних договорів дії відповідачів були направлені виключно для мети приховання майна від виконання в майбутньому за його рахунок судового рішення про стягнення грошових коштів; - станом на час укладення оспорюваних договорів відсутні

				будь-які обмеження щодо розпорядження будь-ким із подружжя належним майном на власний розсуд, майно не мало жодних обтяжень, не перебувало ні під арештом, ні під заставою, також не існувало ані вимоги щодо виконання ним будь-яких зобов'язань, ані рішення суду про стягнення з нього заборгованості за кредитними договорами.
29. Постанова Київського апеляційного суду від 18.10.2023**, судова справа № 756/15374/17 [65] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114463710	Договір дарування укладений між подружжям	У задоволенні позову відмовлено.	Фіктивний правочин	- укладення відповідачами договору дарування було направлено на реалізацію їх домовленостей, встановлених в угоді від 28 березня 2016 року, відповідно до яких ОСОБА_1 зобов'язується подарувати ОСОБА_2 свою 1/2 частини квартири, ОСОБА_2, в свою чергу, після виконання обов'язку подарувати частину квартири, зобов'язується не стягувати аліменти на утримання двох неповнолітніх дітей; - на час укладення оспорюваного правочину, не було прийнято рішення про стягнення кредитної заборгованості, заходи забезпечення позову не вживались, не існувало обтяжень, арештів, інших заборон чи обмежень у

				використанні та розпорядженні вказаною квартирою.
30. Постанова КЦС ВС від 22.10.2025, судова справа № 755/3563/21 [66] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131243920	Шлюбний договір	Позов задоволено, визнано недійсним шлюбний договір, наслідки недійсності не застосовано.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- Умови шлюбного договору передбачали непоширення ст. 60 СК України на набуте одним з подружжя майно; - шлюбний договір укладено саме у період настання зобов'язання зі сплати боргу за договорами позики, в яких кредитором виступає позивач; - після укладення шлюбного договору інший з подружжя набув у приватну власність цінне майно та грошові кошти; - у боржника відсутнє інше майно, окрім майна, яке є предметом оспорюваного шлюбного договору, та за рахунок якого він може відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором.
31. Постанова Київського апеляційного суду від 21.09.2023, судова справа № 372/3034/21 [67] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114325902	Договір дарування укладений між подружжям	Позов задоволено, визнано недійсним договір дарування частки спільного майна, наслідки недійсності не застосовано.	Фіктивний правочин	- на момент укладення оскаржуваного договору настав строк виконання його боргових зобов'язань, що є достатнім для висновку про його ухилення від їх виконання; - суд враховує, що відповідач відчужив майно, будучи обізнаним про боргові зобов'язання; майно відчужене на користь дружини;

				після відчуження спірного майна у відповідача не залишилось іншого майна, за рахунок якого він міг би відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредиторами; - суд вважає безпідставними доводи про те, що укладення вказаного договору дарування було спрямовано на врегулювання майнових відносин між ним та його дружиною, якими спільно подано заяву про розірвання шлюбу.
32. Постанова Касаційного цивільного суду від 13.09.2023, судова справа № 947/7695/20 [68] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113527103#	Договір про роздільне майно	Позов задоволено, визнано недійсним договір про роздільне майно, наслідки недійсності не застосовано.	Фіктивний правочин	- угода про роздільне майно подружжя між укладена не 10 грудня 1997 року, а в період проведення виконавчого провадження, відкритого 24 жовтня 2018 року, оскільки у межах судових проваджень про визнання права особистої приватної власності на майно, визнання права власності, скасування арешту транспортних засобів (справи № № 520/4303/16, 522/20930/18) відповідачка не посилалася на угоду про роздільне майно подружжя від 10 грудня 1997 року - станом на 10 грудня 1997 року реєстраційного номеру облікової картки платників податку у відповідачки не було, вона одержала ідентифікаційний номер

				02 вересня 1998 року, тому наявність такої інформації в угоді від 10 грудня 1997 року спростовує доводи відповідачів щодо дати укладення оспорюваного правочину.
33. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 25.07.2023, судова справа № 904/1907/15 [69] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112544050#	Договір про поділ майна подружжя	У задоволенні позову відмовлено.	Загальне посилення на фразаторність	- оспорюваний правочин вчинений боржником за 4 (чотири) місяці до порушення провадження у справі про його банкрутство (договір укладено 05.12.2014, тоді як провадження у справі про банкрутство порушено судом ухвалою від 31.03.2015); - заявлені позовні вимоги про визнання недійсним договору про поділ майна подружжя, що прямо передбачено СК України, мають ознаки непропорційного втручання в сімейні правовідносини; - матеріалами справи не підтверджується здійснення відповідачами умисних, недобросовісних дій, які безпідставно або сумнівно зменшують розмір активів боржника, спрямованих на ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань перед кредитором.

34. Постанова Київського апеляційного суду від 31.07.2023, судова справа № 755/7939/21 [70] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112526576#	Договір дарування укладений між подружжям	Позов задоволено, визнано недійсним договір дарування квартири зі зміною правового режиму майна.	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- будучи обізнаним про наявність в нього боргу в розмірі 10 000 доларів США за договором позики перед позивачем, відповідач здійснив дії щодо відчуження належного йому на праві власності майна своїй дружині; - як на момент укладення спірного правочину так і на момент розгляду справи відповідач перебуває у зареєстрованому шлюбі; - після відчуження спірного майна у відповідача не залишилось іншого майна, за рахунок якого він міг би відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредитором.
35. Постанова КЦС ВС від 07.06.2023, судова справа № 932/6048/21 [71] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111430853	Шлюбний договір	У задоволенні позову відмовлено.	Загальне посилення на фразеологію	- умовами шлюбного договору встановлено не перехід права власності на нерухоме майно, а поділ майна подружжя у разі розірвання шлюбу; - за шлюбним договором не відбулась передача у власність спірної квартири, Верховний Суд дійшов висновку про те, що цим правочином не порушено права та інтереси позивача.
36. Постанова Запорізького апеляційного суду від 22.02.2023**, судова справа № 333/7864/21 [72]	Договір про поділ майна подружжя	У задоволенні позову відмовлено.	Фіктивний правочин	- подружжя уклало цей договір одразу після судового рішення про стягнення з одного з подружжя на користь позивача грошових коштів;

URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109337264				- відповідач фактично втратив право власності на частки у трьох квартирах, внаслідок чого перестав бути платоспроможним по погашенню присудженого боргу; - дружина не здійснювала реєстрації подальших змін щодо підстав набуття права одноосібної приватної власності на квартири; - суд застосував наслідки спливу позовної давності.
37. Постанова КЦС ВС від 11.10.2023, судова справа № 205/2053/22 [73] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757409	Відмова від права спадкування	Позов задоволено, визнано недійсною відмову від спадкування	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- боржник відмовився від спадщини на користь близького родича – дочки; - на момент відмови боржник мав заборгованість із відшкодування шкоди, заподіяної злочином; - боржник не мав іншого майна, за рахунок якого можна було б здійснити погашення заборгованості, окрім того, що міг набути унаслідок спадкування.
38. Постанова ВП ВС від 18.12.2024, судова справа № 916/379/23 [74] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124809039	Акт приймання-передачі нерухомого майна до статутного капіталу	Позов задоволено частково, визнано недійсним правочин, оформлений актом приймання-передачі	Правочин, що вчинений всупереч принципам добросовісності та заборони зловживання правом	- передача майна до статутного капіталу іншої юридичної особи відбулась після виникнення обов'язку щодо сплати позивачу вартості частки; - передане майно було єдиним майном, яке забезпечувало основний вид діяльності позивача;

				- передача відбулась за ціною, нижчою за ринкову в 100 разів; -
--	--	--	--	---

Примітка: Стан розгляду відображених справ відображено на 30.04.2026.

Умовні позначення:

* - рішення не набрало законної сили.

** - рішення оскаржено в касаційному порядку.

*** - справу передано до суду першої/апеляційної інстанції на повторний розгляд

ДОДАТОК № 2
**Огляд практики національних судів в частині оцінки фраздаторних правочинів боржника в процедурі
банкрутства у період 2025-2026 років**

Реквізити справи	Вид правочину	Правова підстава недійсності та наслідки недійсності	Момент вчинення правочину	Специфіка контрагентів	Виконання правочину (оплатність, взаємність, економічна обґрунтованість)
1. Рішення Господарського суду Сумської області від 03.02.2026, судова справа № 920/604/23 (920/1221/25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/133834153 [92]	Договір відступлення права вимоги	Ст. 3 та ст. 13 ЦК України, зобов'язання повернення майна (одностороння реституція)	До настання підозрілого періоду	Кінцевий бенефіціарний власник обох контрагентів – одна особа.	- оплатний, з неринковою ціною (доказів оплати не надано).
2. Рішення Господарського суду Харківської області від 02.02.2026, судова справа № 922/3654/24 (922/4253/25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/133749755 [93]	Договір купівлі- продажу	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, ст. 3 та ст. 13 ЦК України, витребування переданого майна	У межах підозрілого періоду.	Директор боржника та покупець за договором – родичі.	Особливості відсутні.
3. Постанова КГС ВС від 29.01.2026, судова справа № 920/1167/23	Договір про припинення зобов'язання за	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, зобов'язання повернення майна	У межах підозрілого періоду.	Контрагенти – учасники одного повного товариства.	- майно боржника залишилось у його володінні та

(920/292/24) https://reyestr.court.gov.ua/Review/133691580 [94]	угодою сторін, про заміну одного зобов'язання іншим, а також його виконанням (передання значного обсягу рухомого майна для погашення грошового зобов'язання)	(одностороння реституція)			користуванні на умовах умовно-символічної орендної плати; - договір не містив опису вартості переданого майна, що унеможливило перевірку еквівалентності вартості і боргу, що погашався.
4. Постанова Північно-Західного апеляційного суду від 06.01.2026, судова справа № 903/25/25 (903/686/25)** https://reyestr.court.gov.ua/Review/133316932 [95]	Договір про зарахування зустрічних однорідних вимог	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, зобов'язання повернення коштів (одностороння реституція)	У межах підозрілого періоду.	Договори укладено за участі кількох пов'язаних між собою осіб.	- правочин створив переваги для задоволення вимог одного з кредиторів за наявності боргових зобов'язань перед іншими кредиторами.
5. Рішення Господарського суду Рівненської області від 30.12.2025, судова справа № 918/420/16 (918/685/25)** https://reyestr.court.gov.ua/Review/133009829 [96]	Договір оренди нерухомого майна та договір про надання охоронних послуг	П. 2 ч. 1 ст. 42 КУзПБ, недійсність без застосування реституції.	У межах підозрілого періоду.	Не встановлено.	- неринкова ціна оренди нерухомості боржника (вартість менша 1 копійки у розрахунку на 1 кв. м.); - відсутність економічної доцільності договорів.
6. Постанова Східного апеляційного господарського суду від	Договір відступлення права вимоги	Ст. 203, 215, ч. 1, ст. 228 ЦК України, двостороння	Поза межами підозрілого періоду.	Не встановлено.	- боржник протягом строку позовної давності не звертався

23.12.2025, судова справа № 922/3936/24 (922/2638/25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/132970580 [34]		реституція – визнання прав вимоги до боржника відсутніми (за <i>результатами</i> <i>касаційного</i> <i>перегляду</i> – <i>постанову в частині</i> <i>застосування</i> <i>двосторонньої</i> <i>реституції</i> <i>скасовано!!!</i>).			до суду з позовом про стягнення придбаного боргу, який перевищує суму річного доходу боржника без об'єктивних перешкод для цього; - боржник придбав право вимоги до юридичної особи, яка відсутня в ЄДР; - договір містить недостовірні дані щодо підстав набуття права вимоги первісним кредитором; - право вимоги придбано за ціною, яка в 1000 разів перевищувала їх ринкову вартість; - боржник у своїй річній звітності приховав придбане ним право вимоги від аудиторів та аукціонерів.
7. Рішення Господарського суду Одеської області від	Договір іпотеки	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, недійсність договору іпотеки	У межах підозрілого періоду.	Забезпечено вимоги юридичних осіб, засновником яких є	- Боржник взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових

19.12.2025, судова справа № 916/2294/24 (916/3348/25)* https://reyestr.court.gov.ua/Review/133009799 [97]				мажоритарний учасник боржника.	дій іншої сторони – іпотекодержателя – а також осіб-позичальників, зобов'язання яких було забезпечено; - дії боржника є наслідком недбалого управління товариством, фактично є зловживанням корпоративними правами.
8. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.12.2025, судова справа № 917/765/24 (917/1790/24) https://reyestr.court.gov.ua/Review/132930582 [98]	Договір купівлі-продажу транспортного засобу	П. 3 ч.1 ст. 42 КУзПБ, недійсність договору купівлі продажу ТЗ та стягнення збитків (ринкової вартості ТЗ)	У межах підозрілого періоду.	Не встановлено.	- оплатний, вартість ТЗ 1000 грн, докази перерахування коштів відсутні.
9. . Постанова КГС ВС від 17.12.2025, судова справа № 914/466/23 (914/2764/23) https://reyestr.court.gov.ua/Review/132744931 [99]	Договір іпотеки та договір купівлі-продажу	П. 5 ч. 1 ст. 42 КУзПБ, ч. 2 ст. 42 КУзПБ, витребувано нерухоме майно	У межах підозрілого періоду.	Контрагенти за усіма договорами пов'язані кінцевими бенефіціарними власниками	- боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог, без відповідних майнових дій іншої сторони;

					- надалі предмет іпотеки був проданий за заниженими цінами.
10. Постанова КГС ВС від 11.12.2025, судова справа № 917/503/24 (917/713/25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/132647795 [100]	Договір купівлі-продажу нерухомого майна	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, зобов'язано повернути нерухоме майно	У межах підозрілого періоду.	Власник і керівник обох контрагентів – одна особа.	- оплатний, з неринковою ціною (доказів оплати не надано).
11. Постанова КГС ВС від 10.12.2025, судова справа № 916/3697/24 (916/28/25) https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590253# [101]	Договір іпотеки	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, зобов'язано повернути,	У межах підозрілого періоду.	Іпотекодержатель – син кінцевого бенефіціарного власника боржника.	Відсутні особливості.
12. Постанова Північно-Західного апеляційного господарського суду від 24.06.2025, судова справа № 906/1195/22 (906/1104/24) https://reyestr.court.gov.ua/Review/128452177 [102]	Договір дарування частки у статутному капіталі	П. 2 ч. 2 ст. 42 КУзПБ, витребувано частку у статутному капіталі	У межах підозрілого періоду.	Частку в статутному капіталі подаровано кінцевому бенефіціарному власнику боржника	Відсутні особливості.
13. Рішення Господарського суду Дніпропетровської	Трудовий договір та внесення змін до нього	Ст. 3 та ст. 13 ЦК України, визнання	У межах підозрілого періоду.	Відповідач-працівник є одночасно одним із учасників боржника,	Збільшення заробітної плати боржника припав на період

області від 23.02.2026, судова справа № 904/11028/15 (904/4164/25)* https://reyestr.court.gov.ua/Review/134264208 [103]		недійсним договору без реституції		визнаний заінтересованою особою щодо боржника	існування ознак стійкої неплатоспроможності, що створило надмірний фінансовий тягаря на боржника.
---	--	--------------------------------------	--	---	--

Примітка: Стан розгляду відображених справ відображено на 30.04.2026.

Умовні позначення:

* - рішення не набрало законної сили.

** - рішення оскаржено в касаційному порядку.

*** - справу передано до суду першої/апеляційної інстанції на повторний розгляд

ДОДАТОК № 3

Огляд правових позицій ВП ВС та позицій, викладених в окремих думках суддів ВП ВС, у справах № 580/4531/23 та № 420/12471/22

Аналізований документ	Аргументація
Постанова ВП ВС від 29.02.2024, судова справа № 580/4531/23 [121] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884139	Основна позовна вимога (визнання недійсним правочину (господарського договору)) направлена на припинення договірних (зобов'язальних) правовідносин суб'єктів приватного права (відповідачів) у приватноправовій сфері. При цьому зміст похідної вимоги, можливість стягнення за якою на користь держави прямо передбачена ЦК України у разі визнання правочину недійсним, не є визначальною для віднесення спору до юрисдикції адміністративних судів.
	Оспорюваний договір укладений між рівноправними учасниками господарських правовідносин та не є адміністративно-правовим, а основні позовні вимоги спрямовані на припинення зобов'язань за договором суб'єктів приватного права (відповідачів), що відповідає юрисдикції господарських судів.
	Між сторонами зазначеного договору - ТОВ «А-Транс Логістик» та ТОВ «Ірві Спецтехніка Груп», а також між ними та позивачем відсутні відносини влади та підпорядкування у спірних правовідносинах з його укладення чи виконання, зміст цього правочину не визначає прав та обов'язків його учасників у публічно-правовій сфері, саме тому, заявляючи позов про визнання недійсним договору та застосування наслідків його недійсності, позивач ГУ ДПС втручається у сферу приватноправових відносин, що склалися між відповідачами на принципах свободи вибору контрагентів та свободи договору.
	Позивач - контролюючий орган не є стороною оспорюваного договору перевезення автомобільним транспортом від 22.11.2021 № 47, не вповноважений владно керувати чи здійснювати прямий безпосередній вплив на господарську діяльність відповідачів, давати дозвіл чи іншим чином визначати дії сторін щодо вчинення чи виконання цього правочину.
	Сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції.

	Посилання позивача на наявність повноважень ініціювати судовий розгляд, зокрема повноважень контролюючого органу за підпунктом 20.1.30 пункту 20.1 статті 20 ПК України, недостатньо, щоб стверджувати про адміністративну юрисдикцію спору.
	Фундаментальними критеріями адміністративної юрисдикції є публічно-правовий характер спору та спрямування саме на захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.
	Публічно-правовим вважається, зокрема, спір, у якому одна зі сторін виконує публічно-владні управлінські функції, тобто хоча б один суб'єкт законодавчо вповноважений владно керувати поведінкою іншого суб'єкта, а останній відповідно зобов'язаний виконувати вимоги та приписи такого владного суб'єкта, у яких одна особа може вказувати або забороняти іншому учаснику правовідносин певну поведінку, давати дозвіл на передбачену законом діяльність тощо.
	Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором саме між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.
Окрема думка суддів ВП ВС Усенко Є. А., Гриціва М. І., Єленіної Ж. М., Железного І. В., Кривенди О. В., Шевцової Н. В. від 29.02.2024, судова справа № 580/4531/23 [122] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788884	Звернення ГУ ДПС до суду із цим позовом покликане захистити від протиправних посягань інтерес держави у сфері оподаткування (публічний інтерес) і не переслідує захисту приватного права (приватного інтересу). Це, у свою чергу, виключає розгляд справи в порядку господарського судочинства, а натомість обумовлює підстави для вирішення спору адміністративним судом.
	Приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин.
	Правовою підставою позову ГУ ДПС зазначило, зокрема, норми статей 203, 215, 228 ЦК, доводячи, що зазначений договір відповідачі уклали не в господарських цілях, а з метою ухилення від оподаткування та отримання незаконної податкової вигоди - збільшення суми податкового кредиту та незаконного отримання бюджетного

	відшкодування податку на додану вартість, що завдає шкоди державі, а відтак правочин між відповідачами суперечить інтересам держави і суспільства.
	До юрисдикції адміністративного суду належить спір, який виник між двома чи більше суб'єктами стосовно їх прав та обов'язків у правовідносинах, у яких хоча б один суб'єкт законодавчо уповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єкта (суб'єктів), а останній (останні) відповідно зобов'язаний (зобов'язані) виконувати вимоги та приписи такого суб'єкта владних повноважень.
	Контролюючими органами є, зокрема, податкові органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) - щодо дотримання законодавства з питань оподаткування (крім випадків, визначених підпунктом 41.1.2 цього пункту), законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи (підпункт 41.1.1 пункту 41.1 статті 41 ПК).
	ЄСПЛ у рішенні від 12.07.2001 у справі «Феррадіні проти Італії» (Ferrazzini v. Italy), заява № 44759/98, указав: «...Податкові питання... становлять частину основного пакета прерогатив державних органів. При цьому відносини між платником податків та податковим органом і далі мають переважно публічний характер..., податкові спори виходять за межі сфери цивільних прав та обов'язків, незважаючи на матеріальні наслідки, які вони обов'язково створюють для платника податків» (пункт 29).
	Функції контролюючих органів у сфері оподаткування визначені законом, зокрема статтею 19-1 ПК. Ці функції спрямовані на забезпечення податкового контролю, зокрема й передбачене підпунктом 19-1.1.45 пункту 19-1.1 зазначеної статті звернення контролюючих органів до суду у випадках згідно із законодавством.
	Звернення до суду є тим установленим законом способом, в який ГУ ДПС, встановивши під час здійснення податкового контролю обставини, що можуть свідчити про вчинення підконтрольними особами (платниками податків) правочину, який суперечить інтересам держави і суспільства, повинно реалізувати своє повноваження щодо застосування до підконтрольних осіб встановлені законом заходи відповідальності за вчинення такого правочину.

	Суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи ГУ ДПС у відкритті провадження у справі, не врахували, що передбачене нормою підпункту 20.1.30 пункту 20.1 статті 20 ПК право Управління на звернення до суду з такими позовними вимогами до відповідачів є визначеним законом способом реалізації позивачем покладених на нього як на контролюючий орган повноважень. Суди попередніх інстанцій порушили норми процесуального права - статей 4, 19, пункту 1 частини першої статті 170 КАС, належним чином не з'ясували характер спору, обсяг повноважень ГУ ДПС та мету звернення позивача з позовом, підстав заявлених вимог, унаслідок чого дійшли хибного висновку щодо належності спору до юрисдикції господарського суду та безпідставно відмовили у відкритті провадження в цій справі.
	Ураховуючи конфіскаційний характер санкцій, встановлених частиною першою <u>статті 208 ГК</u>, а також те, що правочин, який суперечить інтересам держави і суспільства є оспорюваним, територіальний орган ДПС уповноважений застосувати їх до платника податків (зборів) у спосіб звернення до суду з позовом про визнання правочину недійсним та стягнення в дохід держави отриманого за ним.
	Велика Палата Верховного Суду в постанові від 29.02.2024 зробила висновок про юрисдикцію господарських судів щодо спорів за позовом контролюючого органу до юридичних осіб про визнання недійсним договору на підставі частини третьої <u>статті 228 ЦК</u> без аналізу сутності такого позову за фактичної підміни правовідносин, які виникли між контролюючим органом і юридичними особами (сторонами договору), правовідносинами між цими особами, які дійсно мають приватноправовий характер.
	Немає правових підстав для ототожнення прав контролюючого органу (<u>стаття 20 ПК</u>) із способами здійснення податкового контролю (<u>стаття 62 ПК</u>) (до такого ототожнення, однак, фактично вдалася Велика Палата Верховного Суду, вказавши, що <u>статтею 62 ПК</u> такий спосіб, як оспорювання правочинів (договорів), укладених платниками податків, не передбачений).

Сторони розбіжності	Аргументація
Постанова ВП ВС від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22 [123] https://reyestr.court.gov.ua/Review/127423333	У справі, що розглядається, вироком Голосіївського районного суду м. Києва від 16 грудня 2020 року у кримінальній справі № 752/18603/20 визнано винним керівника ТОВ «АГРОРАЙС» ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 2051 КК України.
	Обставини у справі № 420/12471/22 відмінні від справи № 580/4531/23 відсутністю фактичної господарської діяльності товариства, що свідчить про неподібність правовідносин у порівнюваних ситуаціях та, як наслідок, відсутність підстав для відступу від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленій постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 лютого 2024 року в справі № 580/4531/23.
	При визначенні предметної та/або суб'єктної юрисдикції справ суди повинні виходити із суті права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі.
	У справі, що розглядається, вироком Голосіївського районного суду м. Києва від 16 грудня 2020 року у кримінальній справі № 752/18603/20 визнано винним керівника ТОВ «АГРОРАЙС» ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 2051 КК України.
	Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне наголосити, що статус фіктивного, нелегального підприємства несумісний з легальною господарською діяльністю. Господарські операції таких підприємств не можуть бути легалізовані навіть за формального підтвердження договорами та документами бухгалтерського обліку.

	Оскільки обставинами справи встановлено відсутність господарської діяльності між відповідачами, то це виключає існування приватноправових відносин між податковим органом і відповідачами у справі та, як наслідок, юрисдикцію справи господарським судам.
Окрема думка суддів ВП ВС Банаська О. О., Власова Ю. Л., Кишакевича Л. Ю., Мазура М. В., Пількова К. М., Ткачука О. С., Уркевича В. Ю. від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22 [124] URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127788652	Недостатньо застосування виключно формального критерію - визначення суб'єктного складу спірних правовідносин (участь у них суб'єкта владних повноважень), натомість визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, з яких виник спір .
	Суб'єктний склад спірних правовідносин є формальним критерієм, який має бути оцінений належним судом.
	Слід наголосити на пріоритеті предметного критерію розмежування судової юрисдикції щодо спорів над суб'єктним критерієм, який може розглядатися як визначальний тільки у випадку прямої вказівки закону.
	Сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції.
	Коли закон наділяє суб'єкта владних повноважень правом звернутися з певним позовом, <u>визначальним критерієм юрисдикції таких справ є природа і зміст правовідносин, у які таким чином втручається держава.</u>
	Цей правовий висновок [від 29 лютого 2024 року у справі № 580/4531/23] сформульований Великою Палатою Верховного Суду чітко і однозначно як універсальний стосовно належності до господарської / цивільної юрисдикції всіх справ за позовом суб'єкта владних повноважень про оспорення правочину, вчиненого суб'єктами приватного права.

	Велика Палата Верховного Суду штучно виокремила із сформульованого нею раніше у справі № 580/4531/23 загального правового висновку про належність до господарської / цивільної юрисдикції спорів щодо правочинів, вчинених суб'єктами приватного права, та віднесла деякі такі спори до юрисдикції адміністративних судів за умов, якщо з відповідним позовом звернувся контролюючий (податковий) орган, а хоча б одним з відповідачів є підприємство, стосовно одного з керівників якого постановлено вирок та/або воно не здійснює господарської діяльності, а отже, здійснила розмежування юрисдикцій за другорядним критерієм - суб'єктним.
	Велика Палата Верховного Суду у постановках від 31 серпня 2023 року у справі № 990/114/23, від 16 листопада 2023 року у справі № 990/169/22 зауважила, що суд першої інстанції на стадії вирішення питання про відкриття провадження у адміністративній справі не має права давати оцінку, зокрема, доказам та встановлювати наявності чи відсутності обставин, якими обґрунтовуються вимоги.
	Податкове правопорушення може слугувати певним обґрунтуванням для визнання правочину недійсним у цивільному / господарському судочинстві з підстав, передбачених частиною третьою статті 228 ЦК України, або для застосування наслідків нікчемного правочину на підставі частини першої статті 228 ЦК України, але суд може й не вбачати такого роду правопорушення, що впливає на дійсність правочину.
	Тож якщо ставиться питання про застосування статті 228 ЦК України для недійсності правочину та/або застосування наслідків нікчемного правочину, то інших варіантів, аніж вирішення спору в порядку цивільного / господарського судочинства, бути не може.
	У цивільному / господарському судочинстві має значення і має бути встановлено судом лише те, чи таке податкове правопорушення порушує публічний порядок або чи таке податкове правопорушення суперечить інтересам держави і суспільства, його моральним засадам і до нього слід застосовувати наслідки недійсності правочину, за результатами якого не були сплачені податки, чи воно є таким порушенням, правові наслідки якого не виходять за межі реагування податкового законодавства на такого роду порушення.

Окрема думка суддів ВП ВС Погрібного С. О., Ступак О. В. від 08.05.2025, судова справа № 420/12471/22 [125] https://reyestr.court.gov.ua/Review/128295273	Конституцією України та КАС України не передбачено право Державної податкової служби України (її органів) на звернення з позовом про визнання недійсними правочинів між суб'єктами господарювання саме до адміністративного суду.
	Юрисдикція адміністративних судів не може визначатися винятково через статус позивача як суб'єкта владних повноважень та через його публічний інтерес, оскільки, як відзначено вище, визначальним критерієм є саме характер правовідносин, у яких виник спір.
	Натомість висновками Великої Палати Верховного Суду, з якими ми цілком не погодилися, запроваджено примат публічних відносин над приватними. Наголошуємо, що у цивілізованих демократичних країнах діє примат приватних відносин над публічними, а тому є неприпустимими прояви протилежної тенденції. Це не є ознакою демократії та вільного відкритого суспільства.
	КАС України не передбачає, зокрема й для суб'єкта владних повноважень, такого можливого до застосування адміністративним судом способу захисту, як визнання цивільно-правового договору як правочину недійсним та реалізації наслідків його недійсності.
	Основним завданням адміністративного судочинства є сприяння правам та законним інтересам осіб, а також захист порушених прав та законних інтересів осіб у сфері публічно-правових управлінських відносин. Адміністративне судочинство виникло у зв'язку з нагальною потребою здійснення захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій, зокрема й делегованих функцій. Відповідно основне завдання судів адміністративної юрисдикції полягає у вирішенні спорів за зверненням передовсім приватних осіб з адміністративними позовами до органів держави та захист цих осіб від порушень з боку органів публічної влади.
	Додатково акцентуємо увагу на тому, що в судоустрої Федеративної Республіки Німеччина поряд із загальними адміністративними судами діють, зокрема, ще й фінансові (фіскальні) суди, а також у Сполучених Штатах Америки

	діють спеціалізовані суди, серед яких є Суд з питань оподаткування. Проте, в Україні немає фіскальних судів, які б вирішували усі спори, прямо чи побічно пов'язані з оподаткуванням. Адміністративний суд не є судом, повноважним розглядати всі без винятку фіскальні спори.
	У спорі у цій справі суди безпосередньо не вирішували питання стягнення податків (такої вимоги позивач не пред'явив до суду, посилаючись на те, що насправді обидві сторони договір не виконували), а розв'язували питання дійсності договору як правочину: позивач стверджував, що оспорювані договори укладені всупереч інтересам держави та суспільства і без мети реального настання правових наслідків, водночас відповідачі наполягали на тому, що такі договори є дійсними, тому ці доводи мав оцінити повноважний суд.
	Спір у цій справі до публічно-правових не належить, з огляду на приватноправовий характер правовідносин стосовно укладення і виконання оспорюваного договору, у яких позивач - контролюючий орган безпосередньо не здійснював владно-управлінських повноважень та вибраний ним спосіб захисту права/інтересу (про застосування якого він наполягав у позові) є властивим саме приватноправовим відносинам.
	Крім того, потрібно враховувати, що інтерес суб'єкта владних повноважень так само є його власним інтересом, оскільки для таких особливих суб'єктів права визначення їхнього власного інтересу має відбуватися через визначення їхніх функцій у сфері публічних відносин та мети їх створення як органів державної влади.
	Тож у справі, що переглядалася, орган публічної влади хоча і виконує свої владні повноваження та захищає інтерес держави, проте такий захист він здійснює приватно-правовими заходами і у сфері приватного права, підпорядковується приватно-правовому механізмові правового регулювання суспільних відносин, а тому характер інтересу позивача, податкового органу, не зумовлює публічно-правової природи відповідних охоронних відносин.
	Якщо би спір стосувався суто податкових правовідносин, а саме - які податки та збори, що справляються в Україні, мав чи не мав сплачувати платник, їх розмір, компетенція контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів тощо, такий спір мав би розглядатися в порядку адміністративного судочинства.
	Усі національні суди України вирішують певні категорії публічно-правових спорів, такий критерій не є безумовним під час визначення юрисдикційної належності спору, тому не можна всі такі справи однозначно віднести до компетенції адміністративних судів.

	Оцінювання ж неправомірних дій, що впливає на чинність цивільно-правового договору, - це питання, що винятково належить до суду цивільної/господарської юрисдикції, який здійснює такий аналіз за результатами вирішення справи по суті, а не на стадії вирішення питання про відкриття провадження. У спірних правовідносинах (у справі, що переглядалася) держава втручається у приватноправові відносини, у яких діє презумпція правомірності правочину, і лише цивільний/господарський суд має повноваження спростувати його чинність, дійсність, правомірність. У такому разі навіть недійсний правочин розглядається як цивільне правопорушення, що спричиняє певні цивільно-правові наслідки. Предмет цього спору пов'язаний безпосередньо з певним правочином, презумпцію правомірності якого спростовує у цьому провадженні позивач, намагаючись довести, що такий правочин має дефекти, передбачені частиною другою статті 228 ЦК України. Такі міркування позивача є передумовою для звернення до суду, становлять його обґрунтування права на позов в матеріальному та процесуальному сенсах тощо. Обставини, які є підставою позову, підлягають доказуванню позивачем і оцінці судом за результатами розгляду справи, а не на стадії вирішення питання про відкриття провадження за позовом. Ця стаття та інші норми чинного законодавства не містять положень про автоматичну незаконність усіх вчинених таким підприємством господарських операцій.
--	--

ДОДАТОК № 4

Огляд судової практики щодо спорів за позовом контролюючого органу про визнання недійсними договорів, які суперечать фінансовим інтересам держави за період 2024-2026 років

Реквізити справи	Результат справи	Заявлена кваліфікація правочину (у разі відмови у задоволенні позову)/ кваліфікація правочину, здійснена судом	Чи застосовано правило ч. 3 ст. 228 ЦК України?	Обставини, враховані при вирішенні справи (які свідчать про недійсність)
1. Рішення Господарського суду Донецької області від 23.06.2025, судова справа № 905/1666/24 [133] https://reyestr.court.gov.ua/Review/128345105#	Відмовлено в задоволенні позову.	ч.3 ст. 228, ч.3 ст. 238 ЦК України,	Ні.	- Факт підписання договору оренди однією особою з двох сторін не тягне за собою недійсність такого договору, оскільки законодавство не забороняє особі перебувати на посаді директора кількох юридичних осіб; - Судова практика вирішення податкових спорів виходить з презумпції добросовісності платника, яка презюмує економічну виправданість його дій, що мають своїм наслідком отримання податкової вигоди, та достовірність відомостей у бухгалтерській та податковій звітності. Доводи ж податкового органу про отримання платником необґрунтованої податкової вигоди мають ґрунтуватись на сукупності доказів, що безспірно підтверджують існування обставин, які виключають його право на отримання такої вигоди. - Про відсутність реального характеру відповідних операцій можуть свідчити, зокрема, наявність таких обставин: неможливість здійснення платником

				податку зазначених операцій з урахуванням часу, місця знаходження майна або обсягу матеріальних ресурсів, економічно необхідних для виробництва товарів, виконання робіт або послуг, нездійснення особою, яка значиться виробником товару, підприємницької діяльності, відсутність у платника податку необхідних умов для досягнення результатів відповідної підприємницької, економічної діяльності в силу відсутності управлінського або технічного персоналу, основних коштів, виробничих активів, складських приміщень, транспортних засобів, здійснення операцій з товарно-матеріальними цінностями, які не вироблялися або не могли бути вироблені в обсязі, зазначеному платником податку в документах обліку. Щодо відповідачів зазначені обставини доведені не були.
2. Рішення Господарського суду Запорізької області від 19.02.2025, судова справа №914/1949/24 [134] https://reyestr.court.gov.ua/Review/125671585	Позов задоволено.	ст. 228 ЦК України	Ні.	Фіктивна господарська діяльність сторони договору (проведення безтоварних операцій підприємством)
3. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 31.10.2024, судова справа №420/4224/24 [135] https://reyestr.court.gov.ua/Review/122742951	Відмовлено в задоволенні позову.	ст. 228 ЦК України	Ні.	- Позивачем не надано суду жодних доказів здійснення такого податкового контролю за діяльністю відповідачів, в матеріалах справи відсутні Акти за результатами проведення податкових перевірок сторін спірного договору, акти зустрічних перевірок - Посилання апелянта на відсутність у ТОВ «Міські комунікації» відповідних трудових ресурсів жодними доказами не підтверджені.

				- В обґрунтування своєї правової позиції податковий орган посиляється на рішення про невідповідність ТОВ «Міські комунікації» критеріям ризиковості платника податку №36552 від 05.09.2023 року, проте згідно цього рішення воно прийняте ГУДПС в Одеській області у зв'язку з господарською операцією ТОВ «Міські комунікації» з іншим контрагентом.
4. Рішення Господарського суду Кіровоградської області від 24.09.2024, судова справа №912/1350/24 [136] https://reyestr.court.gov.ua/Review/122114425	Позов задоволено.	ст. 228 ЦК України, ст. 234 ЦК України (де-факто)	Ні.	- Платежі з рахунків Відповідача на користь контрагентів не проводились, відтак не підтверджено справжності платіжних доручень, за якими Відповідачем здійснено оплату за товар - Транспортні засоби, які зазначені в товарно-транспортних накладних серед зареєстрованих на обліку не значаться.
5. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 15.05.2024, судова справа №500/5479/23 [137] https://reyestr.court.gov.ua/Review/119143936	Відмовлено в задоволенні позову.	ст. 228 ЦК України	Ні.	- Перевагу необхідно надавати реальності здійснення господарської операції та її економічному змісту. Первинні документи повинні оцінюватися з урахуванням специфіки кожної господарської операції - умов перевезення, зберігання товарів, змісту послуг (робіт), що надаються, тощо. При цьому, сама собою наявність, або відсутність окремих документів, а також помилки у їх оформленні, не є підставою для висновків про відсутність господарської операції, якщо з інших даних вбачається, що фактичний рух активів або зміни у власному капіталі чи зобов'язаннях платника податків, у зв'язку з його господарською діяльністю, мали місце. - апелянтом не надано суду жодних доказів здійснення такого податкового контролю за діяльністю відповідачів.

6. Постанова КГС ВС від 25.02.2026, судова справа № 922/2986/24 [138] https://reyestr.court.gov.ua/Review/134423574	Позов задоволено.	ст. 228 ЦК України	Так.	- склавши первинні документи бухгалтерського обліку, які не підтверджують реальний рух активів, Відповідачі діяли узгоджено, переслідуючи мету створення формальних підстав для виникнення у Фірми "Здобушка" права на податковий кредит з податку на додану вартість. - дії Відповідачів щодо документального оформлення оспорюваних правочинів, направлення податкових накладних для реєстрації в ЄРПН, направлення до Управління та до суду первинних документів, що містять завідомо неправдиві відомості, свідчать про наявність у Відповідачів мети зі створення штучних підстав для незаконного отримання права на податковий кредит і, як наслідок, для зменшення податкових зобов'язань перед Державним бюджетом України.
7. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 16.04.2025, судова справа №912/1769/24 [139] https://reyestr.court.gov.ua/Review/126680380#	Позов задоволено.	ст. 228 ЦК України	Ні.	- наявність у платника ПДВ первинних документів, які складені для оформлення операції з постачання, не є безумовною підставою для визнання за платником податку права на податковий кредит. Обов'язковою умовою є достовірність цих документів. - автомобіль, зазначений в ТТН, на момент проведення операції перебував у власності іншої особи, якій не відомо про операцію, що у свою чергу спростовує факт перевезення соняшнику вказаним транспортним засобом. - суду не надано достатніх доказів для підтвердження реальності господарських операцій.

8. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 15.04.2025, судова справа № 905/1330/24 ** [140] https://reyestr.court.gov.ua/Review/126831657	Відмовлено в задоволенні позову.	ст. 228 ЦК України	Ні.	- реальність господарських операцій встановлена рішенням суду, що набрало законної сили, щодо оскарження незаконної відмови податкового органу у реєстрації податкових накладних виданих за цим договором.
9. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 02.01.2025, судова справа №520/28784/23 [141] https://reyestr.court.gov.ua/Review/124399154	Позов задоволено.	ст. 228 ЦК України	Ні.	- серед неосновних видів економічної діяльності ТОВ "Зернотрейд Пром" відсутній КВЕД 01.11 "Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур", що у свою чергу позбавляє ТТОВ "Зернотрейд Пром" можливості реалізовувати власну сільськогосподарську продукцію та вирощену власними силами. - Будь-яких доказів того, що ФГ "Первомагро" мало право користуватися вказаними транспортними засобами, вказаними в ТТН, матеріали справи не містять. - у спірних правовідносинах формальне укладення відповідачами спірного правочину з придбання товару (пшениці) не має розумної економічної причини (ділової мети). - склавши первинні документи бухгалтерського обліку, в тому числі платіжні доручення, які не підтверджують рух товару та оплату такого товару, відповідачі діяли узгоджено, переслідуючи мету: створення формальних підстав виникнення права на податковий кредит з податку на додану вартість, що доводиться оформленням ТОВ "Зернотрейд Пром" відповідних податкових накладних.

Примітка: Стан розгляду відображених справ відображено на 30.04.2026.

Умовні позначення:

* - рішення не набрало законної сили.

** - рішення оскаржено в касаційному порядку.

*** - справу передано до суду першої/апеляційної інстанції на повторний розгляд